

2021/1-2

PHILOS

TUDOMÁNY – IRODALOM – MŰVÉSZET

Tan

rtalom

2021/1-2 **PHILOS**

PHILOS/ARS

Vanger László: Három nap (versek) 7

PHILOS/LOGOS

Pintér Alexandra Leila: Átlátszatlan kertek 13

(A szubjektum megjelenítésének fitocentrikus és poszthumanista aspektusai Medbh McGuckian *The Flower Master* című kötetében)

Taskovics Viktória: „Akik detektíveset akarnak játszani” – a memoár mint antidetektívtörténet 30
(Patti Smith: *Year of the Monkey* – 2019)

Szeles Réka: Gipszbe öntött
ökoirodalom - a klímaszorongás
aspektusai Hernyák Zsóka *Vadas* c. kötetében 46

Kopácsi Júlia: A személyiség érzelmi
alapjai pozitív és negatív érzelmek tükrében 52

PHILOS/MIX

Molnár Csikós László:
Miért érdekelnék engem a divatszavak? 74

MEGJELENT KÖNYVEK

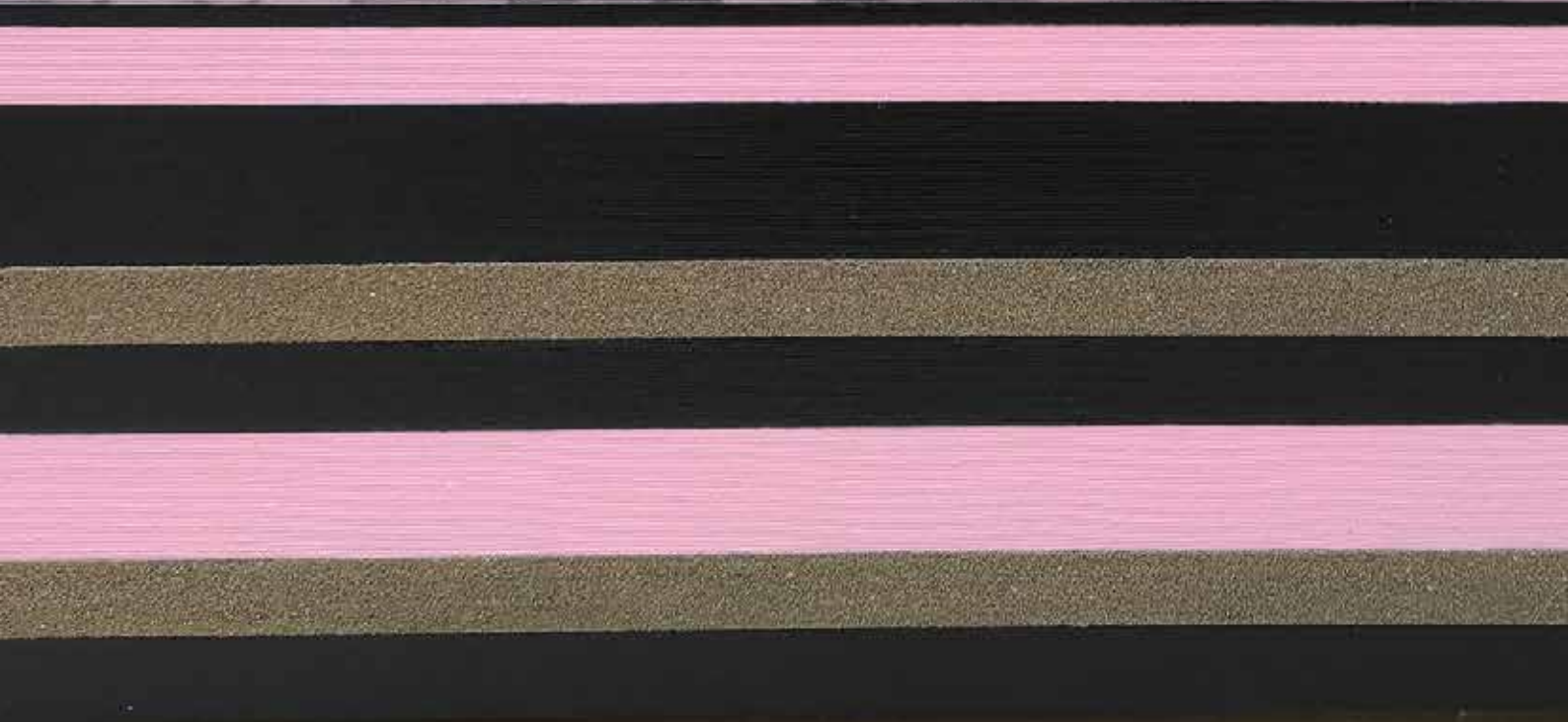
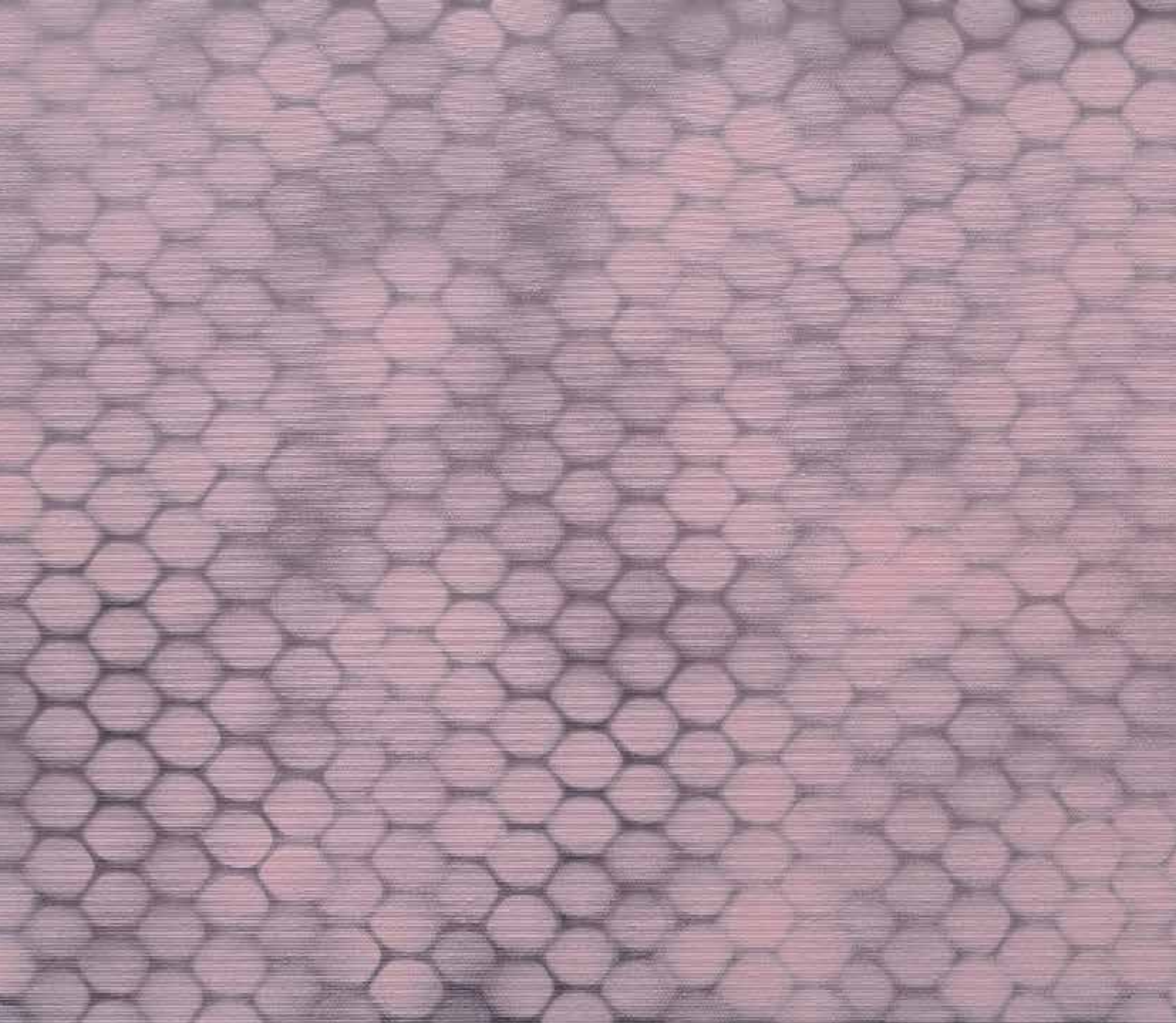
Molnár Csikós László:
A nyelvi műveltség viszonylatai 76

Molnár Csikós László: Újabb divatszavak 77

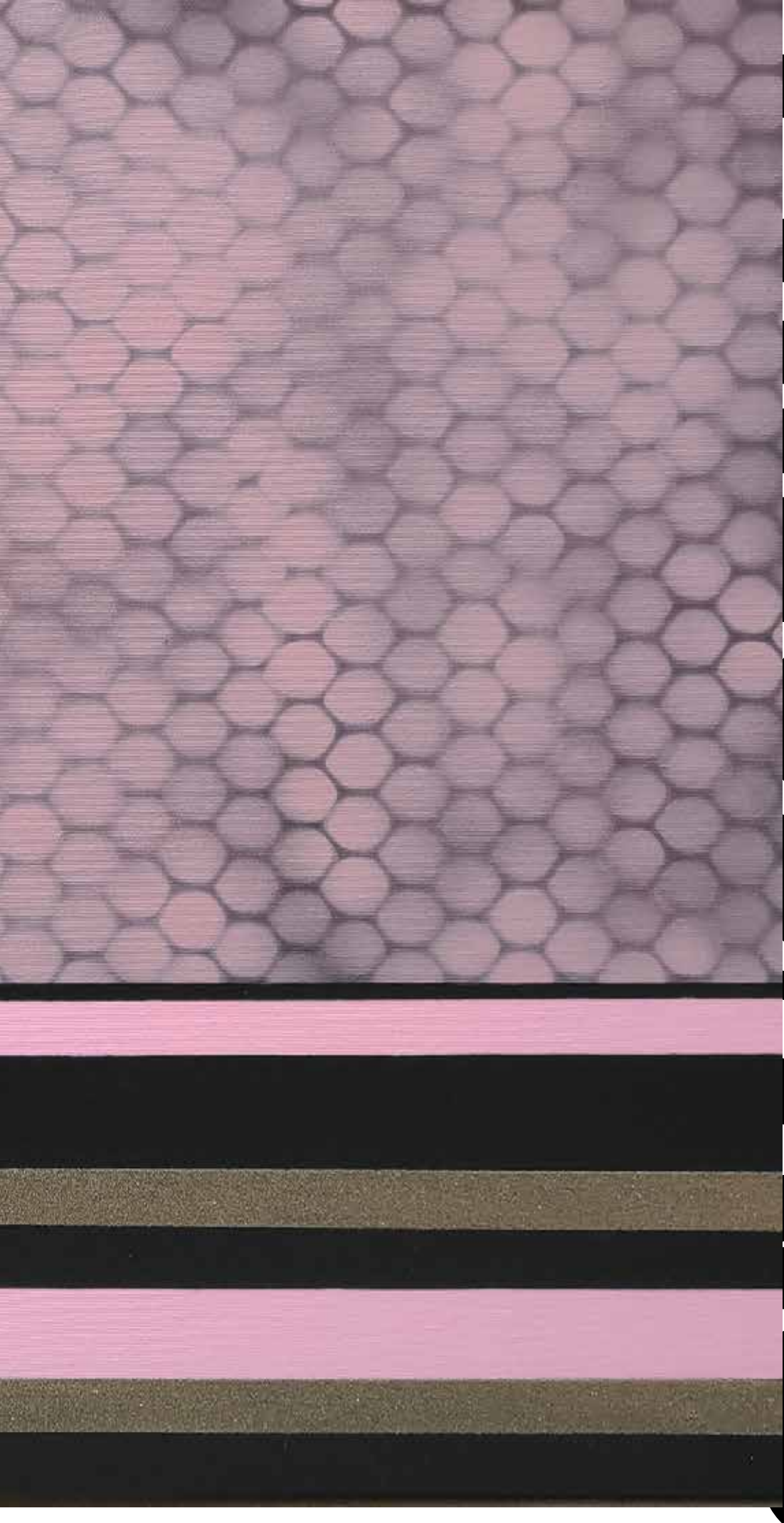
Gubik Korina szakmai életrajza 79

A számot Gubik Korina festőművész képeivel illusztráltuk.

PHILOS/ARS

this is not a pink painting

Vanger László
HÁROM NAP

Mázikó

nézd, ez a házikó nem is oly kicsi
a szívünket, hogy melengeti
hátsó a kertben egy része már rég bedőlt
a romokon azóta meggyfa, kompót, befőtt
az erezetet a rozsda eszegeti
kis kalapja alatt a vén vájkot
faragja, fogát hegyezgeti az idő
csillagait hajtja át világokon
itt a mezőn, a szikes pusztákon

újra és újra felébredtem
mezítláb
a fehér homokban
a tó mellett, ahol a domb után
verik még a vájkot
amiből ez a kis otthon is fészek
apró ágak, rügyek és családok
száz éves álmok
vágyak és csalódások
életek, halálok

ez a kis föld és víz
maradék erdők
napfény és levegő
fészekmeleg
álmokból születő
rezgő lélek
minden lélegző

Ragyogó csillagrendszer

ragyogó csillag
rendszer az égen
fény és
vízcseppek
világnyi kis labdáiban
mennyi sok
élet

játsszunk a kertben
sárkányok az égen
mennyi sok rendszerben
formálódtak otthonos
kis fészkek nehézségben

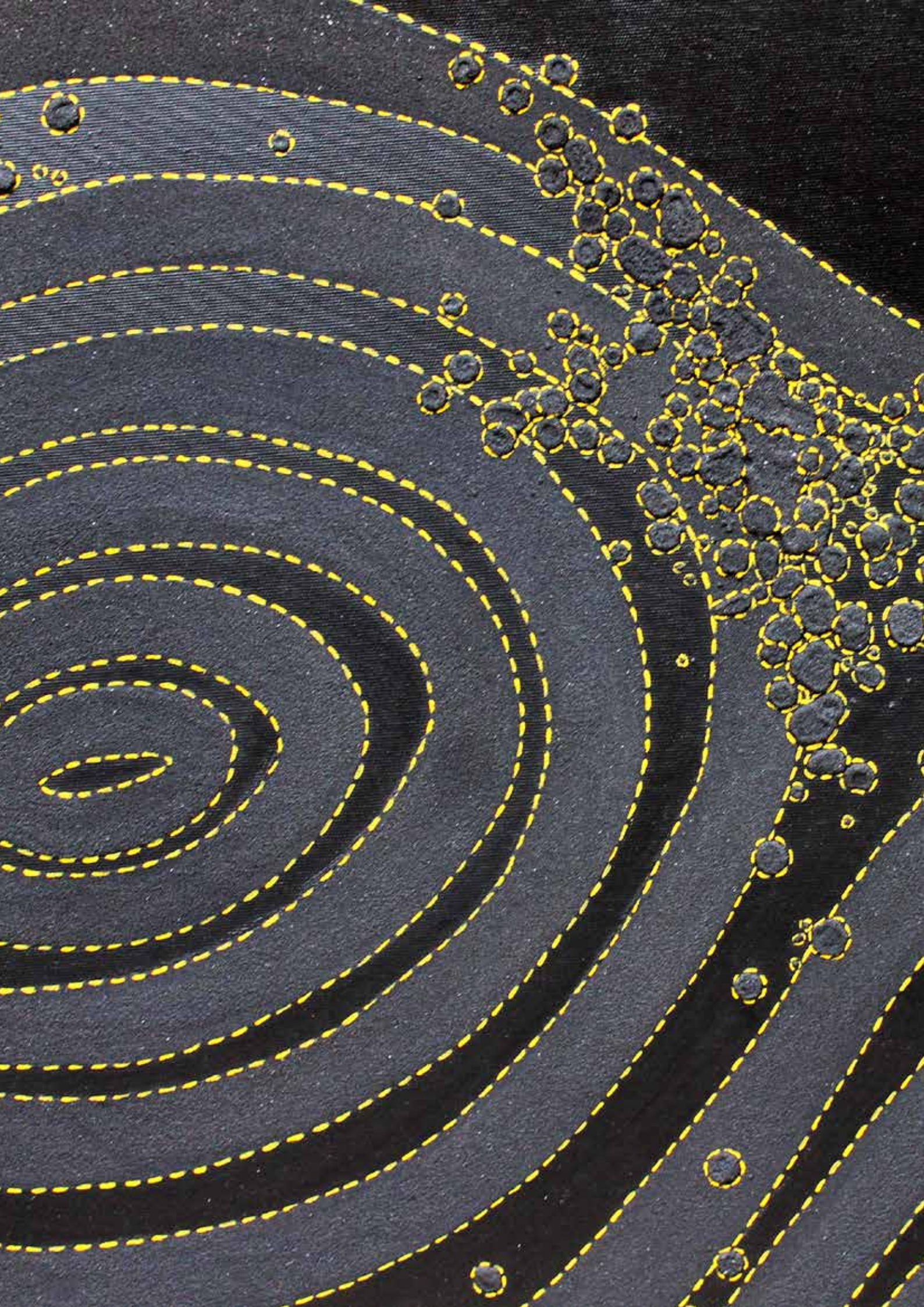
ragyogó csillag
mélyen a szívemben
ha előbb megyek
várlak a dombon
az idő egy kör
minden összeér
egy ponton

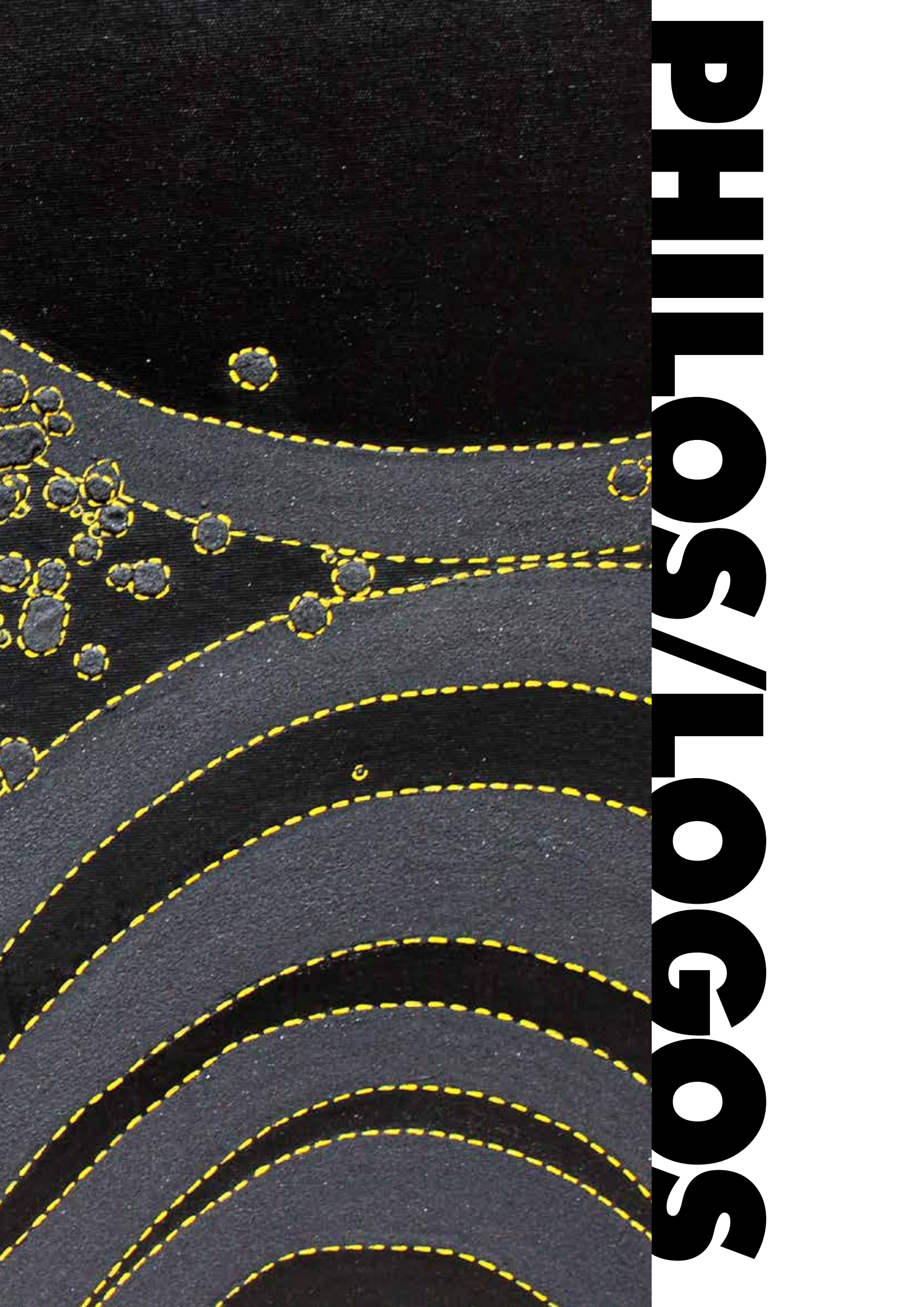
csavarogjunk ketten
mennyien lettünk hirtelen
nézd, az élet szíve
hogy nevet, kacag
pompás, eleven forgatag

ragyogó csillag
káosz az ősi sötétben
anyag a fényben
egyszer
te világítasz
egyszer
én neked

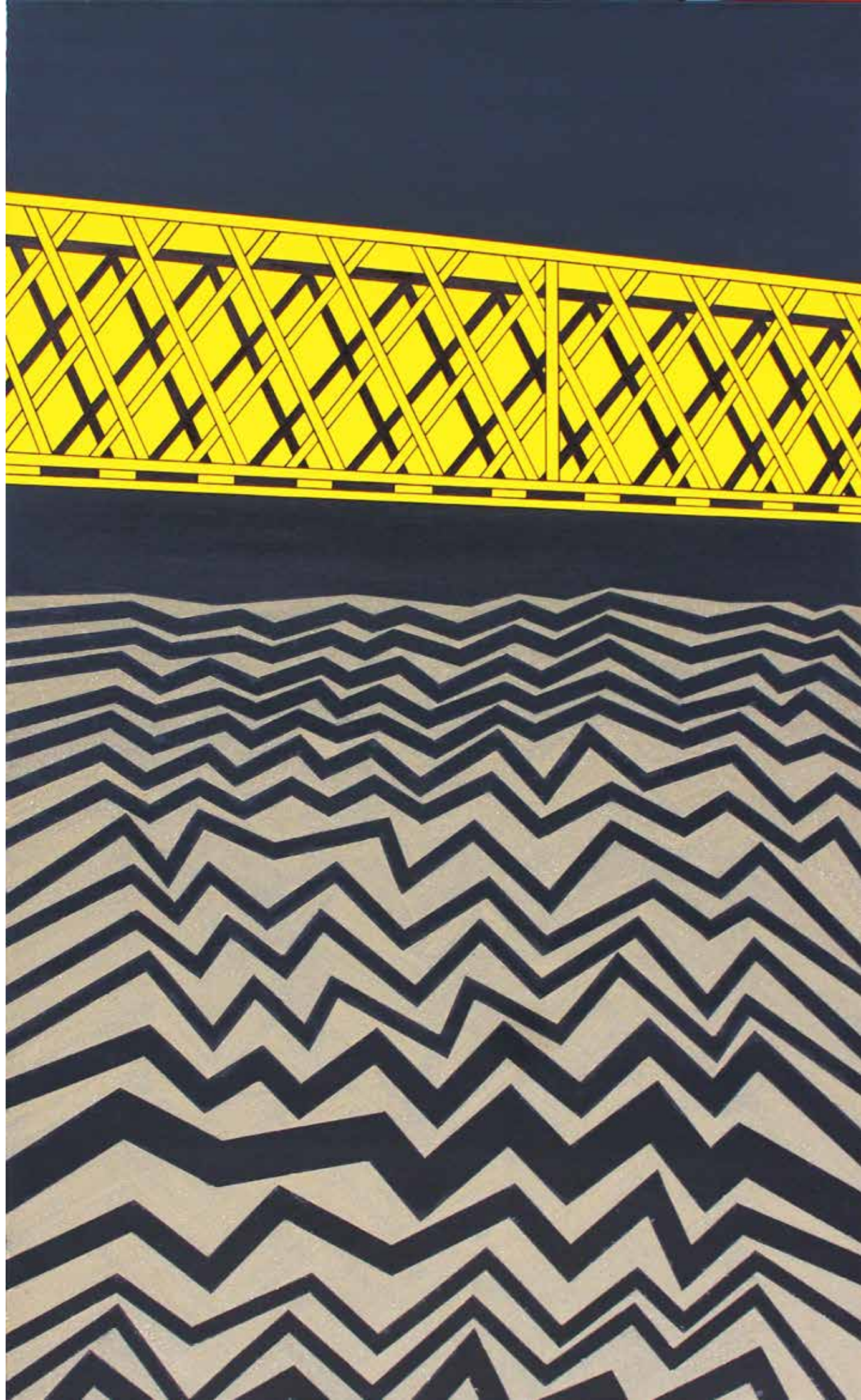
A tatának a szíve

Reggel a gyerekek jól belaktak, héjába sült krumpli, szalonna, paradicsom, paprika, volt ott minden. A mama terített a lugas alatt, a tata bebugyolálta a krumplit, amikor megsült, hogy jobban lejöjjön a héja. Tepsiben és homokban sütötték, be is kellett gyújtani hozzá egy kis csutkával. A legkisebb nem szerette a disznóvágásokat, de úgy majszolta a szalonnát a krumplival, mintha az élete múlna rajta. Virágzó délután volt már. A tata repülőt faragott a gyerekeknek, a mama az időt gyógyította, a tiszta víz forrás, az élet ajándék. A legidősebb fiú motorozni szeretett, amikor ő meghalt, én akkor születtem. Fájdalomban és gyorsaságban. A tatát besorozták, amikor még háború volt, a mamának két testvére nem élte túl a csúrogi tábort. Mégis, hosszú idő után a Tisza utca kivirágzott aznap. A gyerekek kitalálták, hogy havazás lesz. Összeszedték és talicskával behordták a kis utcába a sok nádvirágot, a pákát, ahogy ők mondták és ujjongva szétbontottak vagy százat és minden fehér volt ezektől a pelyhektől. Havazott nyáron. A mama boldog volt, mintha a könnyei hullottak volna. A lurkók persze kaptak, mindenki annyit, amennyi jár neki, de a tatának a szíve is megtelt akkor örömmel, ahogy nézte a viháncoló, ugráló gyerekeket, hogy egy olyan világ jött el, amire mindig is várt.

PHILOS/LOGOS

Pintér Alexandra Leila

ÁTLÁTSZATLAN KERTEK

A szubjektum megjelenítésének fitocentrikus és poszthumanista aspektusai Medbh McGuckian *The Flower Master* című kötetében

„The seeds dictate their own vocabulary”

Medbh McGuckian, *The Flower Master and Other Poems*

M

edbh McGuckian posztmodern szövegeinek legtermékenyebb, legnagyobb magyarázóerővel bíró olvasatait eddig talán a posztstrukturalista, feminista és posztkoloniális elméletek metszéspontján keltekező értelmezések adták, azonban hipotézisem szerint e kritikai tengelyek termékenyen kiegészíthetők a non-humán kérdése körül forgó elméleti diskurzusok bevonásával, még ha a McGuckian-recepción belül egyelőre igen alulreprezentáltak is e megközelítések. McGuckian legelső, *The Flower Master* című kötetére összpontosító poszthumanista olvasatom elsődleges elméleti keretét Michael Marder növényi posztmetafizikája adja, így a dolgozat először röviden számba veszi a poszthumanizmus főbb irányzatait — transzhumanizmus, ökokritika, új materializmus, (kritikai) poszthumanizmus —, majd pozicionálja Marder növényfilozófiáját e tengelyen. Ezt követően az elemző szakasz Marder *Plant-Thinking: A Philosophy of Vegetal Life* című könyvének egyes, a növények autonómiájára, szexualitására, temporalitására és intencionalitására vonatkozó eszmefuttatásai mentén a versek növényi metaforáinak, allegóriáinak és narratíváinak vonatkozó vetületeit tárgyalja. A dolgozat konklúziója szerint a *The Flower Master* a (poszt)koloniális viszonyrendszernek a (társadalmi) nemek szerepleosztásai szintjén is igen kötött, tradicionális reprezentációinak felnyitását és szubverzióját a fitocentrikus gondolkodással rezonáló stratégiákkal viszi véghez, miközben a versek a szubjektum autonóm, humanista variációját a non-antropocentrikus növényi posztmetafizika fókuszából írják újra.

Kulcsszavak: Medbh McGuckian, feminizmus, posztkolonialitás, poszthumanizmus, Michael Marder, fitocentrizmus, növényi posztmetafizika

A poszthumanizmus és változatai

Medbh McGuckian posztmodern költészetében a női és nemzeti identitás bonyolult, szorosan összekapcsolódó kérdéseit már sokan vizsgálták (Wills 1993, Alcobia-Murphy 2006, Fadem 2019), azonban szövegeinek poszthumanista potenciáljáról nem sok szó esett még, pedig Jesús Lorenzo-Modia több kései verset is elemzett ökofeminista kontextusban (vö. Lorenzo-Modia, 2020), Donna L. Potts pedig ökokritikai értelmzésével a költő legkorábbi szövegeiben vizsgálta a humán és a non-humán viszonyát (Potts 2011). A kérdésnek ugyanakkor természetesen már a felvetése sem egyszerű, hiszen a poszthumanizmus, mint Ferrando megjegyzi, afféle gumifogalomra vált, s magában foglalja többek között a kritikai poszthumanizmus, a transzhumanizmus, az antihumanizmus és az új materializmus különböző irányzatait is (Ferrando 2018, 394), de mint Nemes Z. írja, olyan diskurzusok is a poszthumanizmus körébe sorolhatók, mint a spekulatív realizmus, az animal studies, illetve az

antropocénra fókuszáló ökokritikai gondolkodás (Nemes Z. 2018, 377–378). Azonban míg a transzhumanizmus fókuszában például a természettudomány, így az NBIC technológiák adta lehetőségek feltérképezése áll, a kritikai poszthumanizmus inkább a kultúratudományok felé orientálódik (Nemes Z. 2018, 384). Ugyanakkor nem csak diszciplináris fókuszuk különbözteti meg ezeket az irányzatokat, hanem az is, hogy feltételezett közös nevezőjük, tehát az antropocentrizmus és/vagy a humanizmus elutasítása terén adott esetben mennyire elütőnek bizonyulhat álláspontjuk (Nemes Z. 2018, 379). Amint azt Ferrando megjegyzi, „[a]z olyan fogalmak hangsúlyozása, mint a racionalitás, haladás és optimizmus mind arra utalnak, hogy a transzhumanizmus (...) nem kívánja meghaladni a racionális humanizmust. A humanizmus továbbvitele miatt a transzhumanizmus ultrahumanizmusként is definiálható.” (Ferrando 2018, 396)

A „human enhancement” projektje felett bábáskodó transzhumanizmussal szemben azonban a (kritikai) poszthumanizmusnak nevezhető irányvonal számára kulcsfontosságú a felvilágosodás racionális, autonóm, haladáselvű emberfogalmának, illetve az emberi faj központi pozíciójának kibillentése (Ferrando 2018, 399), s javaslatom szerint McGuckian *The Flower Master* című kötete is olvasható az így értett poszthumanista paradigma mentén.

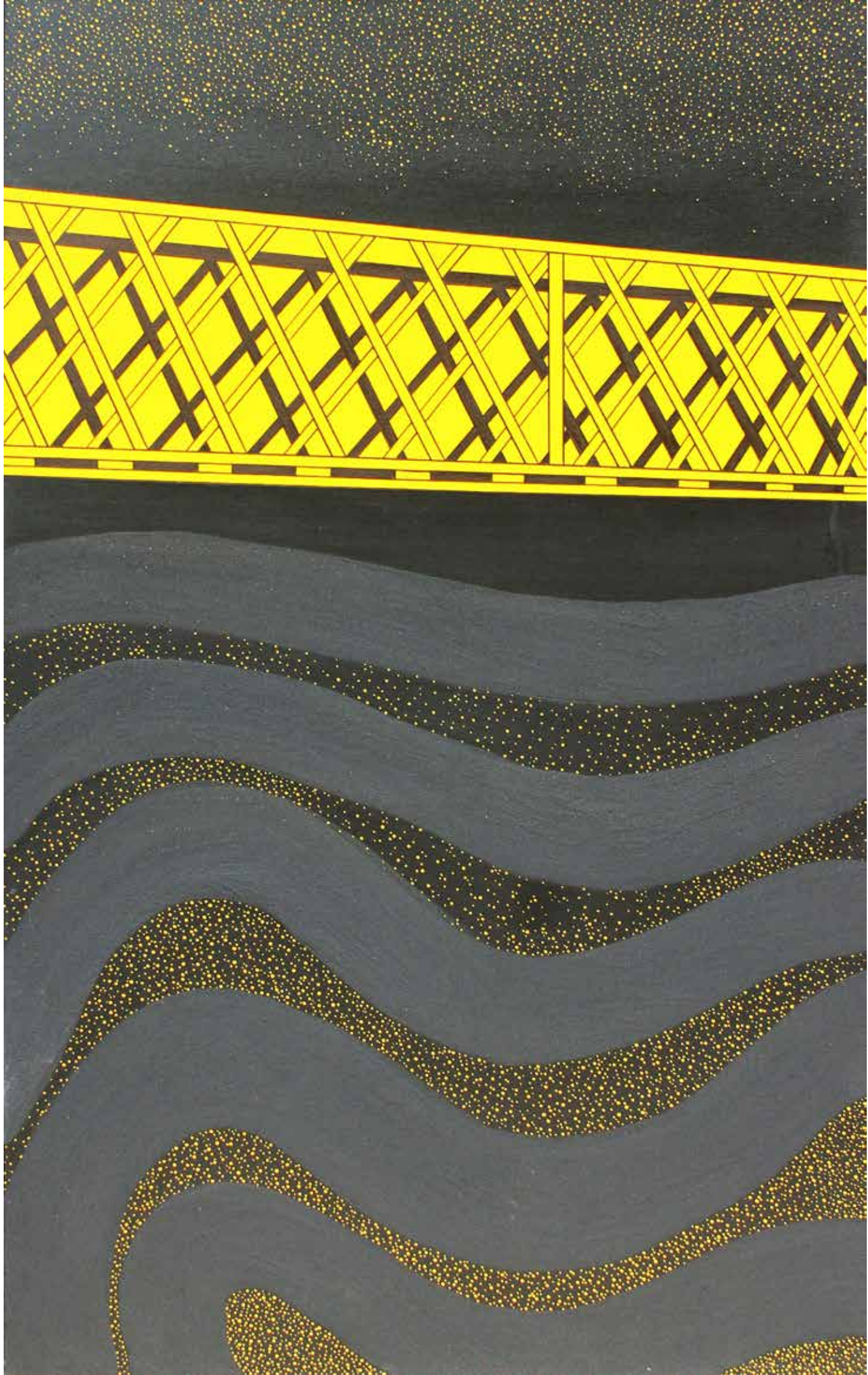
Mint arra Rosi Braidotti felhívja a figyelmet, a poszthumanizmust konvergenciaként és folyamatában érdemes szemlélni, s észre kell vennünk, hogy a természet–kultúra dichotómia a természet oldalán a kulturális másságot is magában foglalja, tehát a humanizmus válsága által előálló poszthumán paradigma ilyen értelemben az „emberi mások” (ön)felszabadításának paradigmája is (Braidotti 2018, 443). Mire „Michel Foucault a humanizmus úttörő kritikáját publikálta *A szavak és a dolgok*ban (1966), a radikális diskurzusokban már élénk vita folyt az ember ideája körül, egyes politikai csoportok pedig már zászlajukra tűzték az antihumanizmus gondolatát” (Braidotti 2018, 442). Ily módon tehát a feminista, queer és posztkoloniális diskurzusok ugyanolyan szervesen kapcsolódnak a poszthumanizmus paradigmájához, mint az ember halálát bejelentő Foucault vagy az animal studies megalapozásához is hozzájáruló Derrida gondolati rendszerei. Ha pedig saját vizsgálódásaink módszertani iránytűje gyanánt megfogadjuk Ferrando javaslatát, mely hangsúlyozza, hogy „[a] poszthumanizmus (...) a középpontnak mint olyannak a legitimitását hatályon kívül helyezi, legyen szó hegemon vagy szubverzív centrumokról” (Ferrando 2018, 400), akkor e demokratizmus jegyében McGuckian költészetének feminista és posztkoloniális kritikai potenciálját megkísérelhetjük exponálni a *The Flower Master* növényi posztmetafizikájaként is. A kötet növényi univerzuma ugyanis, mint majd bemutatni szándékozom, a marderi posztmetafizikai szemlélet jegyében konstruálódik meg, és a növényekről való klasszikus, nyugati metafizikai gondolkodás számos elemét felforgatja, hogy aztán ezen a termékeny képi talajon vesse el a szubjektum tradicionális, humanista és antropocentrikus konstrukcióit is átíró „posztdualisztikus folyamatontológia” (Ferrando 2018, 402) magvait.

Dolgozatomban tehát ezeket a felforgató manővereket igyekszem majd felmutatni a *The Flower Master* szövegeiben olyan, a recepció által már leírt posztmodern mcguckiani stratégiák mentén, melyek párhuzamba állíthatók Michael Marder poszthumanista növényi posztmetafizikájával.¹ Ezen stratégiák közé tartozik többek között a rizomatikus szerveződés (Mallot 2004), a szemiotikus infiltráció (Clutterbuck 2010, O’Connor 1995), a bináris oppozíciók dekonstrukciója (Porter 1989), illetve a mátrixiális relationalitást hangsúlyozó, a transject állapotokhoz társítható fluiditás a szubjektum-objektum viszonyok szintjén (Sullivan 2009).

A fenti stratégiákat leíró McGuckian-értelmezések ugyanakkor alapvetően a (kulturális) szubjektum egy antropocentrikus változatával operálnak, a recepcióban pedig, legalábbis ami McGuckian korai költészetét illeti, az egyetlen kivételt Potts feljebb már említett ökokritikai-ökofeminista olvasata képezi, mely a humán vonatkozású hatalmi struktúrák (gender, vallás, nemzetiség) szubverziójának mását felmutatja a versekben a humán–non-humán, ember–természet kontinuum szférájára vonatkoztatva is. A természeti, illetve a növényi fókuszba állításával ezt az irányvonalat fogom tehát követni én is, azonban míg Potts elsősorban az irodalmi ökokritika giffordi poszt-pasztorál koncepciójából indult ki, én a posztmodern elméletiségre némiképp elzárkózóbban és/vagy korlátozottabban reagáló (korai) ökokritikai irányvonalak helyett (vö. Matts 2011, 3–5) Marder fitocentrizmusát fogom a középpontba helyezni, hogy McGuckian költészetének sokoldalúan teoretizált posztmodernitását explicitbben is kapcsolatba hozzassuk poszthumanista potenciáljával.

Ami a fent említett korlátozottabb, illetve elzárkózó reakciót illeti, Gifford *Pastoral* című munkájában például a dekonstrukció kérdése csupán egyetlen egyszer jelenik meg explicit formában, amikor a prezerválandó jelöltek, tehát a környezet védelmében Gifford Leonard Scigajra hivatkozva a *différance* referencialitást felfüggesztő fo-

1 A kötet verseinek címe mellett mindig zárójelben fogom megadni az oldalszámot a *The Flower Master and Other Poems* című második, átdolgozott kiadás oldalszámai alapján.

galmának elvetését javasolja (Gifford 1999, 149), míg Potts megállapítja, hogy a posztmodern gondolkodás minden identitásban konstrukciót tételező észjárása veszélyezteti az ökokritikai gondolkodást (Potts 2011, 164). Marder ezzel szemben eloldja a *différance* koncepcióját a textuális idealizmus, illetve a radikális nyelvi konstruktivizmus és gyakran hozzácsatolt vádjaitól, s többek között a természeti, illetve növényi (proto-)írás alapvető technikájaként is tekint rá, perspektívája ilyen értelemben tehát közelebb áll azokhoz a dekonstruktív, új materialista poszthumanizmusokhoz, amelyek az elkülönöződés folyamata alatt – az anyagi dimenzió hangsúlyos bevonásával – a materiális és a diszkurzív állandóan újíró, ko-konstitutívan szerveződő mintázatait értik.² A nyomstruktúra mutációs logikája tehát ezekben a megközelítésekben, mint Losonczi fogalmaz a dekonstrukció egy lehetséges értelmezése kapcsán, nem lefokozza a valóst, hanem épphogy annak az alanyiségünkön túlradó mivoltára utal (Losonczi 2018, 468), és az összefonódottság etikáját („ethics of entanglement”) viszi színre (Barad 2011, 150).

Mindazonáltal a giffordi rendszer a különbségek ellenére több lényeges ponton is rokonítható Marder fitocentrizmusával. A legfontosabb ezek közül talán a természet és a kultúra dichotómia helyett e kettő komplex kontinuumként való konceptualizálása, illetve az így értett humán–non-humán tengely kiegészítése a humán dimenziójához kapcsolható kisebbségi diskurzusok bevonásával. Ugyanakkor míg Gifford e természet–kultúra kontinuumot elsősorban a biocentrizmus felől képzei el (Gifford 1999, 164), s a poszt-pasztorál meghatározásakor az egyensúly fogalma is kiemelt szerepet kap (Gifford 1999, 153), addig Marder mind a biocentrizmus, mind az újkeletűbb zoocentrizmus esetlegesen produktívabb alternatívájaként ajánlja fel fitocentrizmusát, s koncepciójában az egyensúly helyett a köztesség és a decentralálás fogalmai kerülnek előtérbe.

Mint Marder fogalmaz, a biocentrizmus és zoocentrizmus két szélső pontja között a fitocentrizmus képes lehet közvetíteni, hiszen a növények tökéletes mediátoroknak bizonyulhatnak például az organikus és az inorganikus, a partikuláris és az általános között (Marder 2014, 241–242). Arisztotelész *A lélekről* című munkájának *ta phuomena* esernyőfogalmára támaszkodva Marder fitocentrizmusának központi eleme tehát a szinechdochikus funkció lesz, utalva az ásványi, növényi, állati, emberi egymásba hajló horizontjaira, s ennek megfelelően Marder azt is kiemeli, hogy a fitocentrizmus perspektívája nem egy új, autentikusabb középpontot hoz létre vagy rekonstruál, ugyanis a növényt mint olyat egyben a decentralálás inherens közegeként is tételezi (Marder 2014, 244).

A 2013-ban megjelent, *Plant-Thinking: A Philosophy of Vegetal Life* című könyve gyakorlatilag e projekt nagyívű megalapozásának tekinthető, melyben a hermeneutikai fenomenológia, a dekonstrukció és a gyenge gondolkodás posztmetafizikai irányvonalait követve a plant-thinking következő vetületeit vizsgálja Marder:

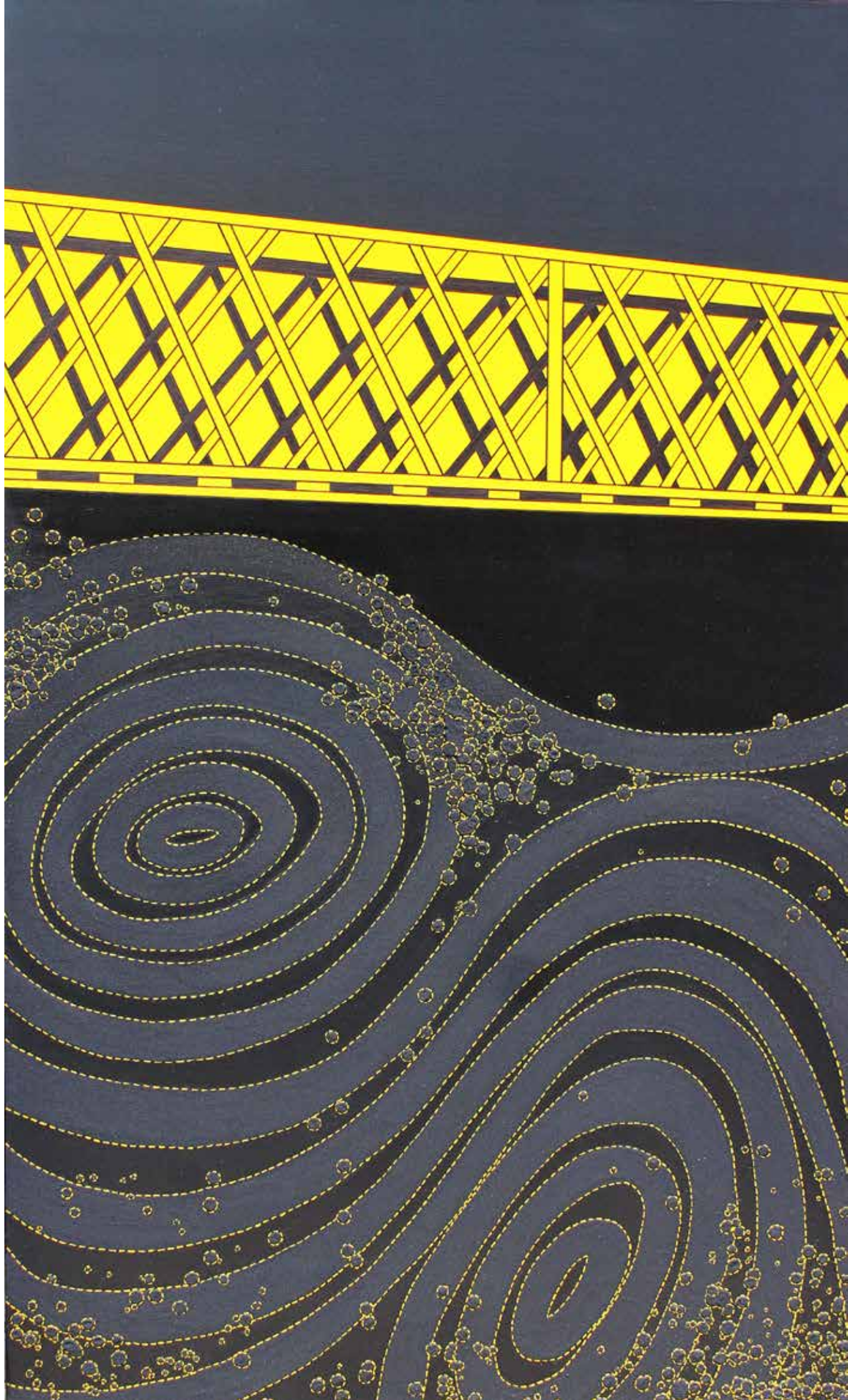
1, mint nem fogalmi, nem kognitív, sajátosan növényi gondolkodásmód 2, mint a növényekről való emberi gondolkodás 3, mint az emberi gondolkodásnak a növényekkel való találkozásban való dehumanizálása és növényivé válása 4, mint folytatódó, szimbiotikus reláció ezen átváltoztatott gondolkodás és a növények létezése között. (Marder 2013, 6–10.)

Alapkonceptiója szerint a növények egy úgynevezett nem tudatos intencionalitás megtestesítői. A fogalom Lévinas nem-intencionális tudat fogalmában összegezhető Husserl-kritikájára épít, ugyanakkor azon csavar egyet (Marder 2013, 159). Marder tehát nem az intencionalitást vonja ki az egyenletből, hanem annak átlátszatlanságára, többirányúságára és lezáratlanságára, illetve non-oppozicionális minőségére hívja fel a figyelmet, s ennek mentén dolgozza ki a növényi autonómia heteronómiának nevezhető hiányára, a növényi szexualitás fluiditására, illetve a növényi időszerkezet heterotemporalitására és ateleologikusságára vonatkozó eszmefuttatásait. Ennek megfelelően dolgozatom további, elemző szakaszában a nyelvileg megkonstruált kulturális szubjektum szerkezetének sajátosságait a marderi értelemben vett növényi létmód sajátosságaival fogom összekötni az autonómia, a szexualitás, a temporalitás, illetve az intencionalitás szintjein.

Autonómia és szexualitás

Marder a növényi autonómia tárgyalásakor a *De Plantis* szerzőjének azon eszmefuttatásához nyúl vissza, mely a növényeket azért tekinti alsóbbrendűnek, mert környezetükbe sokkal szélsősegebben vannak beágyazva, tehát az állatokhoz és az emberekhez képest kevésbé autonómak (Marder 2013, 67). A talaj, a légkör, a víz, a napfény közeibe való szélsőséges beágyazottság, tehát a heteronómia, számos McGuckian-versben is megjelenik, és

2 Bár az új materialista gondolkodók, így például Rosi Braidotti, Jane Bennett vagy Ástrida Neimanis, jellemzően inkább Gilles Deleuze filozófiájára támaszkodnak, mint azt Iris van der Tuin is megjegyzi, az új materializmuson belül kialakult egy dekonstruktív orientációjú irányzat is, ami legtisztábban Karen Barad és Vicki Kirby írásaiban figyelhető meg (Braidotti–Hlavajova 2018, 277–279).

Marder posztmetafizikai kritikájához hasonlóan a növény és a közegét képező másikjai közötti határ magas fokú permeabilitása itt sem deficitként, hanem a humanista szubjektum átértékelésének lehetőségfeltételeként jelenik meg. Bár a tradicionális természeti szimbolikáknak megfelelően McGuckiannél a nap és az eső maskulin értéket kap, míg a hold, illetve a föld és a növény tipikusan a femininitás jelölői, összetett képi kompozíciói, ahogy erre a recepció is igen gyakran utal, a permeabilitást hangsúlyozva végül mindig hibrid gender-konstrukciókat hoznak létre (O'Connor 1995, Clutterbuck 2010, Flynn 2014). A „Champagne” (40) című versben például a maskulin nap és a feminin virág bináris oppozíciójához képest a harmadik, köztes jelentéstér a címzett nyakára csillag(árnyék)ot vet(it)ő virág alakjában jelenik meg:

The frequent death of distant suns
That prey upon these sexless nights
Leaves me incapable of dream as birds.

An unobtrusive glance will trace
The far-off mocking star, the character
Shone by a flower on your neck, the shallow
Seconds between obligation and dawn.

E hajlításos stratégia — amit Lesley Wheeler szintén a jellegzetesen mcguckiani technikák közt említ (506) — a kötetben mindenütt jelen van, s különféleképp aktualizálható szemantikai differenciációkat hoz létre például az alapvetően femininként kódolt virágok képi családján belül is. Alan Robinson például megjegyzi, hogy a „Tulips” (27) című vers tulipánjaival szemben a „The Orchid House” érzéki orchideái egy olyan feminitás analógiái, mely képes önmaga kiteljesítésére (Robinson 1988, 205). Ugyanakkor az ehhez hasonló, valóban észlelhető oppozíciók sosem tiszták, ugyanis elemeik folytonosan új szemantikai konstellációkba lépnek fraktalizált mintázokat létrehozva (Mallot 2005, 246). A „Tulips” (27) című versben például a receptív, feminin nárcisz és a fortélyos, maskulin tulipán binaritása jelen van, azonban a szöveg azt több alkalommal fel is forgatja. Jó példa erre az, hogy – mint Docherty is megjegyzi – a tulipán felépítése mind a férfi, mind a női nemi szervet megidézheti (Docherty 1992, 196–197), vagy az, hogy a vers zárata a nőiességet („womanliness”) a maskulin pólust képviselő tulipánokhoz kapcsolódó leírással szemlélteti:

Touching the tulips was a shyness
I have had for a long time - such
Defensive mechanism to frustrate the rain
That shakes into the sherry glass
Of the daffodil, though scarcely
Love's young dream;
(...)

(...) their absent faces
Lifted many times to the artistry of light -
Its lovelessness a deeper sort
Of illness than the womanliness
Of tulips with their bee-dark hearts.

E manőverek tehát a heterónimában rejlő permeabilitást transzponálják, új életet lehelve, mint Marder fogalmaz, a szexualitás oppozíciókon túli, szórt formáiba (Marder 2013, 85), amit jól mutatnak például a „The Truth Room” (50) szintén a bináris szerveződés ellenében dolgozó, alábbi sorai is, ahol a növényi feminin szférájához társítható levélhullás a zuhogó víz, majd a szemesedő felhőként megjelenített maskulin eső képzetébe hajlik át:

But unless the purpose of fruit is just
To distance itself, or be crushed, one must wait
Four seasons to see a place, how leaf-fall sums it up.
Then I would call my house 'Falling Water',

Like a truth room where my symptoms feel at home;
 And the city's early spring might make a freedom
 I thought I had averted stir within me,
 With its streets of seeding cloud, its sky's
 Plump countrifiedness, blue as God intended.

A növény metaforikus tere McGuckiannál tehát a köztesség terévé alakul, miközben a hagyományos megfeleltetést a női és a növényi között számos szöveghely a heteronómia metamorfózisba hajló felértékelésével belülről forgatja fel. A köztesség e permeábilis terének központi szerepét hangsúlyozzák többek között Porter és Sered olvasatai is. Sered hangsúlyozza, hogy a szövegek ellenállnak a definíciós fixáltságnak (Sered 2002, 277), míg Porter a disszemináció mintázatait mutatja fel a versekben, kiemelve, hogy azokban gyakran megfigyelhető a derridai harmadik fogalomnak megfeleltethető szemantikai mezők kiépítése. Porter a harmadik fogalom működését a második, *Venus and the Rain* című kötetben kirajzolódó Nap–Hold–Vénusz hármas motivikus struktúra elemzésével szemléltette (Porter 1989, 102–103), de jó példa e szerveződésre a *The Flower Master*nek a „The Mast Year” (58) című záróverse is. Ebben a versben McGuckian egy erdős ökoszisztéma működésére épít összetett politikai allegóriát kiindulópontként a címet képező, a makktermés néhány évenkénti szokatlan abundanciájára utaló botanikai kifejezést használva, mely egyaránt utalhat a kelta növény-szimbolikában feminin bükk és maskulin tölgy termésére (vö. Maier 1997, 272). A verset egyébként érdekes módon a recepció eddig csak az anyaság kérdése felől (Flynn 2014, 25), illetve a kreativitás organikusságának allegorizálásaként értelmezte (Faragó 2014, 26), pedig a nemzeti identitás, illetve a kolonialitás problematikájának paralell jelenlétét a kötet szintű kontextus igen egyértelműen jelzi. A „The Heiress” (57) című versben ugyanis, mint azt Alcobia-Murphy alapos intertextuális kutatása kimutatta, a tölgy termését játékba hozó részlet a forrásszövegben a katolikus Mária I. Erzsébet általi lefejeztetéséhez kapcsolódik,³ s így az utolsó versszak jelene a Dirty Protest eseményeinek allegorizálásaként is érthető, mely allegóriában a fekete makkok a rabok által a cellák falaira kent ürülék jelenítik meg (Alcobia-Murphy 2006, 155–158).⁴ Ez pedig nem csupán a „The Mast Year” (58) (poszt)koloniális kontextusban történő olvasására jelent felhívást, hanem azt is jelzi, hogy a makkmotívum esetében sem egy bináris struktúrával van dolgunk, hanem az oppozíciónak egy heterogén zónába való átrendezésével:

Dead leaves do not necessarily
 fall; it is not coldness, but the tree itself
 that bids them go, preventing their destruction.
 So I walk along the beach, unruly, I drop
 among my shrubbery of seaweed my black acorn buttons. (57)

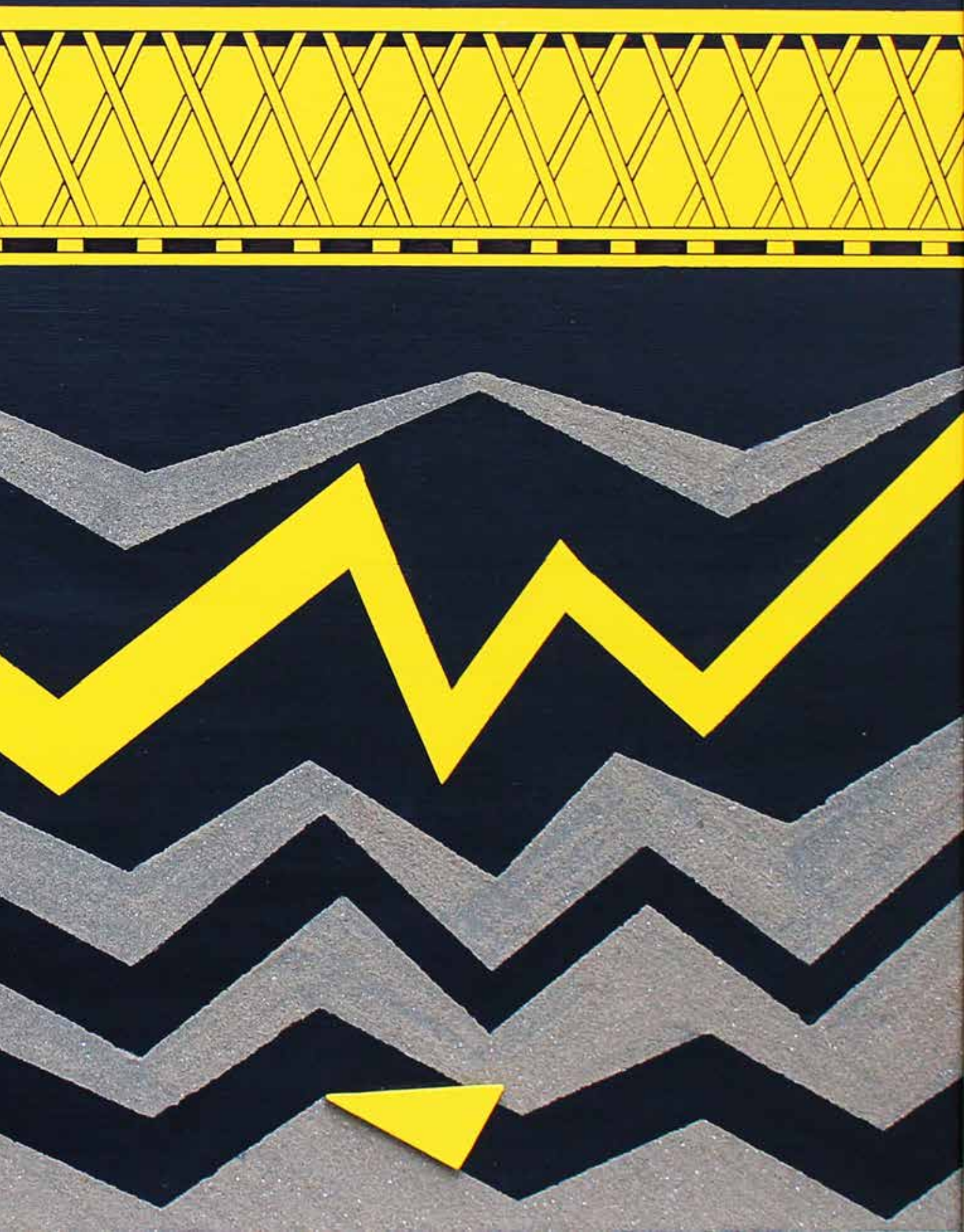
Some kinds of trees are ever eager
 To populate new ground, the oak or pine.
 Though beech can thrive on many soils
 And carve itself an empire, its vocation
 Is gentler; it casts a shade for wildflowers
 Adapted to the gloom, which feed
 Like fungus on its rot bedstraw leaves. (58)

Amint az látható, a „The Heiress” (57) esetében a makk képe egy, a halál kontextusában megjelenő feminin (pro)kreativitáshoz köthető, mely a kolonizált pólust képviseli. Ezzel szemben a „The Mast Year” (58) című versben a tölgyek már egy, a kolonizáló szerepét is megidéző („ever eager / to populate new ground”), maskulin, már-már agresszív életerőt képviselnek, s e kettős szerkezethez társul aztán az ambivalens gender elemeket vegyítő bükk képe, mely e konstellációban a derridai harmadik fogalom funkcióját tölti be. E hármas szerveződéssel McGuckian tehát megbontja a tradicionális reprezentációkban szorosan összekapcsolódó kolonizáló/kolonizált

3 A vers Antonia Fraser *Mary Queen of Scots* című könyvéből tartalmaz jelöletlen idézeteket. Fraser könyve *Mária, a skótok királynője* címmel magyarul is megjelent Bart István fordításában.

4 A „The Heiress” és a „The Mast Year” című versek magyarul is olvashatóak Bárdos László és Ferencz Győző fordításában a Kántor Péter által válogatott 1993-as *Új kabát, utolsó esély* című antológiában.

és maszkulin/feminin diádokat s így nem csupán a társadalmi nemi szerepek oppozicionális reprezentációjának kritikáját adja, de a - nemzeti (ír) és birodalmi (brit) - militáns nacionalizmusok poszt nacionalista orientációjú kritikáját is. Marder példánál maradva azonban itt egyfelől nem a Goethe által *A Növények metamorfózisában* tételezett idealizált, bináris gender-struktúráról és nem is a hegeli szexuális differenciálatlanságról van szó, ami Marder szerint Hegelnél végül a növények aszexualitásaként értelmeződik (Marder 2013, 86–87), hanem arról az ősi, pre-dualisztikus nemi elrendeződésről, amiről, mint Marder írja, Derrida is beszél a heideggeri *Dasein* semlegessége kapcsán (Marder 2013, 88). A „The Mast Year” szemantikai ökoszisztémája tehát az ír nemzeti identitásnak szimbolikusan a druida tölgységhez kapcsolható gyökerét mintegy rizomatizálja, s erre a stratégiára mutat rá többek között Edward Mallet McGuckian-olvasata is, mely a verseket a deleuze-i ezer fennsík modellel hozza kapcsolatba. Mallet kiemeli, hogy miközben az egymás közegében mozgó tektonikus síkok megőrzik differenciájukat, azok a közösségi kapcsolódásnak a politikai és szexuális törésvonalakon túlmutató lehetőségeit is hordozzák (Mallet 2005, 248, 252), és hasonlóan fogalmaz Marder is a rizomatikusan strukturálódó (non-) identitás heteronómiára épülő szerkezetek kapcsán, amikor abban az osztózás egy olyan paradigmáját látja, mely minden, autonóm egyének között létrejövő cserénél alapvetőbb (Marder 2013, 52).

Temporalitás és intencionalitás

Ami az időszerkezetet illeti, a marderi posztmetafizikában a szélsőséges beágyazottság nem csupán a fizikai közegek, hanem az idő, az időjárás és az évszakok tekintetében is előáll. A növény ideje így mindig a másik idejeként, azaz a disszemináció és az elkülönöződés mintázatait is játékba hozó heterotemporalitásként jelenik meg (Marder 2013, 100–101), kibillentve így a reprodukтивitás azon célú logikáját is, ami mind Hegelnél, mind Heideggernél kiemelt szerepet kap. Mint Marder írja, a klasszikus hegeli elképzelés szerint az aktualitás mindig egy meghatározott potencialitás felől definiálódik, így *A Szellem fenomenológiájának* növényi allegóriájában a növény célja a gyümölcs lesz (Marder 2013, 96–98), s ezt a telosz-orientált mintát alkalmazza aztán a növényekre Heidegger is, aki a *Lét és időben* kifejti, hogy a *Dasein* a növények számára azért hozzáférhetetlen, mert azok alapvető viszonyulási pontja nem a halál, hanem a gyümölcs beérésében realizálódó beteljesülés (Marder 2013, 99). A növényi idő e célú konceptualizálásával azonban, ahogy Marder is, a McGuckian-versek szembemennek. A másik idejeként létrejövő idő, tehát az alteritásban konstituálódó heterotemporalitás, illetve az ebből következő sérülékenység jól megfigyelhető például a „The Truth Room” (50) következő soraiban:

(...) their prettiness depends on such deceitful
Summers, they leave their ends ajar like naked
Eggs or fecund eyes (...)

De jól látható a reprodukтивitás teleologikus logikájának relativizálódása, ahogy arra Susan Porter is rámutat, a „Champagne” (40) című vers második részében is:

The mayflies’ opera is their only moon, only
Those that fall on water reproduce, content
with scattering in fog or storm, such ivory
As elephants hold lofty, like champagne.

Mint Porter írja, mivel a tiszavirágok reprodukтив potenciálja véletlenszerű szóródásukhoz kötött, reprodukтивitásuk paradigmája a disszemináció paradigmája lesz, s hasonló disszeminatív tendencia jelenik meg a „The Seed-Picture” (28) című versben is, mely a magok kapcsán szintén a kiszámíthatatlanságot helyezi előtérbe (Porter 1989, 96–99):

The seeds dictate their own vocabulary.
Their dusty colours capture
More than we can plan,
The mould on walls, jumbled garages,
Dead flower heads where insects shack...

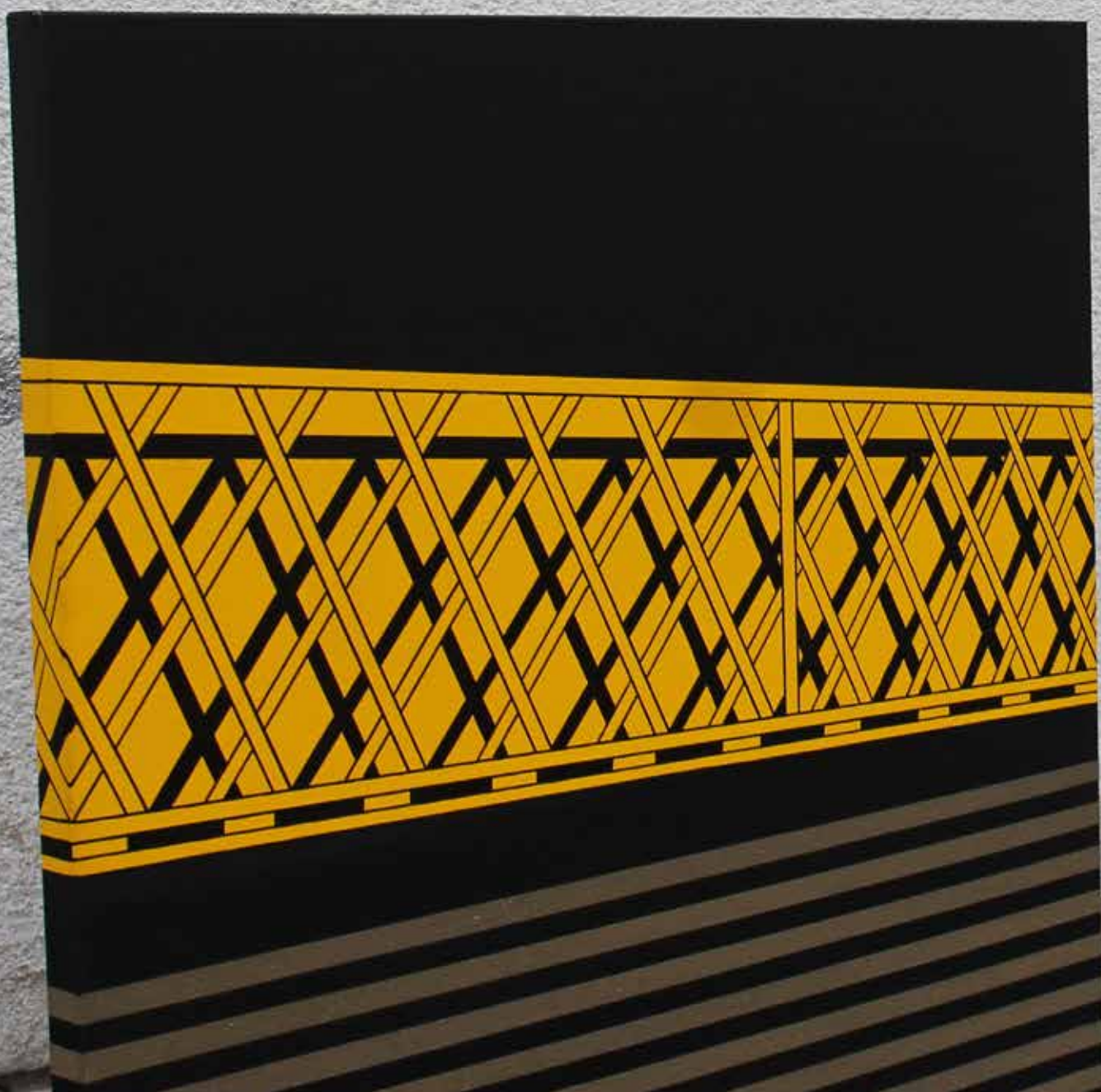
Az ateleologikusságnak és a temporális alteritásban képződő heterotemporalitásának e Marder által leírt időszerkezetei Fadem és Docherty McGuckian-analíziseiben is megjelennek. Maureen Fadem például McGuckian költészetét olyan csendköltészetként ragadja meg, mely az elkülönböződés stratégiailag kitartott és felfokozott intervallumaként áll elő (Fadem 2019, 209), míg Docherty McGuckian hamleti, kizökkent idejéről beszél, mely mindig a nomadikus mozgás terepén, egyfajta szituatív kitettségben és közteségben találja magát (Docherty 1992, 202–203).

Az idő e nomadikus mozgás köré íródo szerkezetét erősíti a szövegekben gyakran megjelenő álmlogika is. A már említett „The Truth Room” (50) című versben például a szubjektum formálódásának a fa növekedéséhez kötött allegóriájában ez a formálódás a fa külső, élő felszíne és a belsőbb, kvázi halott részek közötti játéktérben jön létre, egy kusza, a kezdet és a vég kategóriáit materiálisan vegyítő, az álom dimenziójához kötött határtérben:

[The tree's] life is all on the surface, if air reaches it
It leaves the centre hollow and each stage
Of wrapping gone sleepy as they say of pears,
With rottenness. Still it bends its dead heart
To the light, it is this death that supports it,
Growing harder, as a frozen cloud, dilute
or buoyant, wills itself to sleep,
Turning inside and out, inventing its own sweetness.

E nem tudatos, a materialitás dimenziójához is kapcsolódó szféra Marder növényfilozófiájában is központi szerephez jut, hiszen Marder a növényi intencionalitást mint nem tudatos intencionalitást a Merleau-Ponty által leírt pre-reflexív intencionalitáshoz kapcsolja (Marder 2013, 160), s ezt a nem tudatos elemet hangsúlyozza például Clutterbuck is, amikor Kristevára építve a logikát követő, maszkulin szuperegő és a nem tudatos, feminin id összjátékaként írja le a mcguckiani szövegműködést (Clutterbuck 2010). Hasonlóképp, a testies intencionalitás jelentőségére hívja fel a figyelmet a McGuckiant Merleau-Ponty felől olvasó Elin Holmsten is, rámutatva, hogy számos versben a jelentés észlelése inkább fizikailag, mint konceptuálisan megy végbe (Holmsten 2003, 41). Mint Holmsten írja, McGuckian azért, hogy nem választja le a testet a szociális és politikai aspektusokról, de nem is kezeli azt úgy, mint az utóbbiaknak teljesen kitett, a testiség ambiguitását hangsúlyozza, azt, hogy a kategorizációkhoz képest az mindig egyfajta többletet jelenít meg (Holmsten 2003, 42). Ez jól tetten érhető például a „The Flitting” (54) című versben is, ahol a szomatikushoz („In body language terms, it has turned me upside down”) kapcsolódó artikulálhatatlan többlet a szomatikus lenyomatának („bumps / And cuts of the walls”) elfedésében („I cover them for safety”), a narratíva elfedettségekben („secretes” mint eltitkol), illetve a narratívának a nyelvi tagoltság konceptualitásától a testiség („secretes” mint kiválaszt) nem fogalmi dimenziója felé való elmozdításában jelenik meg:

You wouldn't believe all this house has cost me-
In body language terms, it has turned me upside down.
(...)
Now my own life hits me in the throat, the bumps
And cuts of the walls as telling
As the poreholes in strawberries, tomato seeds:
I cover them for safety with these Dutch girls
(...)
She seems a garden escape in her unconscious
Solidarity with darkness, clove-scented
As an orchid taking fifteen years to bloom,
And turning clockwise as the honeysuckle.
Who knows what importance
She attaches to the hours?
Her narrative secretes its own values

E többlet mögött, mely a konceptuális kategorikusságra folyamatos határátlépésekkel válaszol, mint Fadem jelzi, a koloniális szubjektum testi szinten is jelentkező megosztottsága áll a helynek és a testnek egy olyan politikáját képezve, mely, Foucault terminológiáját használva, túl van a panoptikuson (Fadem 2019, 176). A szubjektum itt tehát nem uralja a jelentésadást, a testes miópiában kirajzolódó mintázatok pedig egy fluid, non-oppozicionális és materiális intencionalitás mentén szerveződnek (Marder 2013, 152). Jó példa erre a „The Flitting” (54) („my children, / Little rock-roses, cushioned / In long-flowering sea-thrift) és a „Your House” (34) („a sea-meadow / Becomes a bath of meadow-sweet”) méhen belüli tájképe, de a „The Mast Year” (58) társulásainak ko-emergens ágenciális koreográfiája is, ami a bükk harmadik fogalmának disszeminatív hálóját is továbbszövi:

[the beech] makes an awkward neighbour, as the birch
Does, that lashes out in gales, and fosters
Intimacy with toadstools, till they sleep
In the benevolence of each other's smells,
Never occupying many sites for long:
The thin red roots of alder vein
The crumbled bank, the otter's ruptured door.

Bee-keepers love the windbreak sycamore,
The twill of hanging flowers that the beech
Denies the yew – its waking life so long
It lets the stylish beechwood
Have its day, as winded oaks
Lay store upon their Lammas growth,
The thickening of their dreams.

Az alanyiség e radikálisan relacionális-korporeális kontextusban való újraértelmezése, illetve a konceptualitás elhatároló, vágó alakzatának felülírása vagy dinamizálása jelenik meg Sullivan McGuckian-interpretációjában is, amikor Sullivan a derridai filozófiára is építő Ettinger mátrixiális elméletét felhasználva a differenciáló-összeköttetettséget („differentiating-injointness”) mint a pre-natális létezés transz-szubjektív élményére épülő kapcsolódási modellt a mcguckiani versbeszéd meghatározó strukturáló mintájaként mutatja fel. Sullivan kiemeli, hogy e transz-szubjektív modell keretében a geopolitikai határ traumákkal terhelt képzete a részleges, újbóli kapcsolódás jegyében fogalmazódhat újra (Sullivan 2009, 328–329), s hasonlóan foglalja össze Marder is a fitocentrizmus jelentőségét, amikor azt a politikai szerveződés egy olyan mintájához kapcsolja, mely a decentrált növekedést és a közösségekbe ágyazott közösségek együttélését hangsúlyozza (Marder 2014, 250).

Konklúzió

Konklúzióként elmondható, hogy a *The Flower Master* a (poszt)koloniális viszonyrendszernek a (társadalmi) nemek szerepleosztásai szintjén is igen kötött, tradicionális reprezentációinak felnyitását és szubverzióját a marderi növényi heteronómia, heterotemporalitás, illetve non-oppozicionális és fluid intencionalitás logikája mentén viszi színre, és a versek – mint a növényi posztmetafizika poétikus megtestesítői – a (kulturális) szubjektum autonóm, humanista variációját a non-antropocentrikus növényi posztmetafizikai fókuszából írják újra. A marderi fitocentrizmus felőli olvashatóság emellett rávilágít arra is, hogy a *The Flower Master* növényi univerzuma a poszt-pasztorál eredendő egyensúlyt megtestesítő terepe helyett olyan, a lokalitás és a non-szeparabilitás elvei mentén konceptualizált természetkultúráként is érthető (Braidotti–Hlavajova 2018, 235–236), melynek folyamatosan elkülönülő, heterogén sokaságot képező elemei nem írják vissza magukat egy totalizáló egész képzetébe, rámutatva így egyszersmind egy olyan poszthumanista-ökofeminista perspektívára, mely a posztmodernben, mint Oppermann fogalmaz, természetes szövetségesére talál, amennyiben a posztmodern gondolkodásnak a radikális nyelvi konstruktivizmust elkerülő változataiban a valós etiko-onto-episztemológiai összefonódások performativitásaként értelmeződik (Iovino–Oppermann 2012, 462–463).

Irodalom

- Alcobia-Murphy, Shane. 2006. *Sympathetic Ink: Intertextual Relations in Northern Irish Poetry*. Liverpool University Press.
- Barad, Karen. 2011. Nature's Queer Performativity. *Qui Parle* 19 (2): 121–158.
- Braidotti, Rosi. 2018. A poszthumántudományok felé. Ford. Lovász Ádám. *Helikon* 64 (4): 435–451.
- Braidotti, Rosi-Hlavajova, Maria ed. 2018. *Posthuman Glossary*. Bloomsbury.
- Clutterbuck, Catriona. 2010. The Poetics of Subjectivity in the Early Poetry of Medbh McGuckian. In *The poetry of Medbh McGuckian, The Interior of Words*, edited by Shane Alcobia-Murphy and Richard Kirkland, 41–67. Cork University Press.
- Docherty, Thomas. 1992. Initiations, Tempers, Seductions: Postmodern McGuckian. In *The Chosen Ground: Essays on the Contemporary Poetry of Northern Ireland*, edited by Neil Corcoran, 191–210. Seren Books.
- Fadem, Maureen E. Ruprecht. 2019. *Silence and Articulacy in the Poetry of Medbh McGuckian*. Lexington Books.
- Faragó Borbála. 2014. *Medbh McGuckian*. Bucknell University Press.
- Ferrando, Francesca. 2018. Poszthumanizmus, transzhumanizmus, antihumanizmus, metahumanizmus és az új materialitások. Különbségek és viszonylatok. Ford. Lovász Ádám *Helikon* 64 (4): 394–404.
- Gifford, Terry. 1999. *Pastoral*. Routledge.
- Flynn, Leontia. 2014. *Reading Medbh McGuckian*. Irish Academic Press.
- Fraser, Antonia. 1969. *Mary Queen of Scots*. Weidenfield and Nicolson.
- Fraser, Antonia. 1979. Mária, a skótok királynője. Ford. Bart István. Európa.
- Holmsten, Elin. 2003. Those Deeply Carnal Moments: The Hermeneutics of Flesh in Medbh McGuckian's Poetry. *Nordic Irish Studies* 2 (1): 29–45.
- Iovino Serenella-Oppermann Serpil. 2012. Theorizing Material Ecocriticism: A Diptych. *ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 19 (3): 448–475.
- Lorenzo-Modia, Jesús. 2020. Medbh McGuckian and Ecofeminist Anxiety: 'The Contingency of Befalling' *Estudios Irlandeses: Journal of Irish Studies* 15 (2): 53–64.
- Losoncz Márk. 2018. Derrida és a komplexitás valósága. *Helikon* 64 (4): 466–477.
- Kántor Péter vál. 1993. *Új kabát, utolsó esély*. Európa.
- Maier, Bernhard. 1997. *Dictionary of Celtic Religion and Culture*. The Boydell Press.
- Mallot, J. Edward. 2005. Medbh McGuckian's Poetic Tectonics. *Eire-Ireland* 40 (3–4): 240–255.
- Marder, Michael. 2014. For a Phytocentrism to Come. *Environmental Philosophy* 11 (2): 237–252.
- Marder, Michael. 2013. *Plant-Thinking: A Philosophy of Vegetal Life*. Columbia University Press.
- Matts, Tim. 2011. *Violent Signs: Ecocriticism and the Symptom*. Doctoral Dissertation. <https://core.ac.uk/download/pdf/2826708.pdf> (2021. okt. 17.)
- McGuckian, Medbh. 1993. *The Flower Master and Other Poems*. The Gallery Press.
- McGuckian, Medbh. 1984. *Venus and the Rain*. Oxford University Press.
- Nemes Z. Márió. 2018. Ember, embertelen és ember utáni: a poszthumanizmus változatai. *Helikon* 64 (4): 375–394.
- O'Connor, Mary. 1995. 'Rising Out': Medbh McGuckian's Destabilizing Poetics. *Éire-Ireland* 30 (4): 154–172.
- Porter, Susan. 1989. The Imaginative Space of Medbh McGuckian. *The Canadian Journal of Irish Studies* 15 (2): 93–104.
- Potts, Donna L. 2011. *Contemporary Irish Poetry and the Pastoral Tradition*. University of Missouri Press.
- Sered, Danielle. 2002. 'By Escaping and [Leaving] a Mark': Authority and the Writing Subject of the Poetry of Medbh McGuckian. *Irish University Review* 32 (2): 273–285.
- Sullivan, Moynagh. 2009. 'On Her Second Birthday', Medbh McGuckian. *Irish University Review* 39 (2): 320–332.
- Wills, Clair. 1993. *Improprieties: Politics and Sexuality in Northern Irish Poetry*. Oxford University Press.

szisz?

**Szeretlek,
nem érted?!**

22

0TUEH

EKLERİ

Taskovics Viktória

„AKIK DETEKTÍVESET AKARNAK JÁTSZANI” – A MEMOÁR MINT ANTIDETEKTÍVTÖRTÉNET

(PATTI SMITH: *YEAR OF THE MONKEY* – 2019)

„Four doors at the Four Winds Bar
Two doors locked and windows barred
One door left to take you in
The other one just mirrors it.”
(Blue Öyster Cult - Astronomy)

A

tanulmány Patti Smith 2019-ben megjelent memoárjával (*Year of the Monkey*, Bloomsbury, New York, 2019) foglalkozik. Smith memoárjai autofikciók, melyek más fiktív műfajokkal keverednek, pl. a detektívtörténet jegyeivel. A detektívtörténet mint logocentrikus értelmezési modell egy racionalizálható, elbeszélhető, rekonstruálható világképet és tapasztalatot jelenít meg. A XX. századi és kortárs antidetektívtörténetben a nyomozás mint szemiotikai művelet, és a detektív mint olvasó szerepe válik bizonytalan. Smith főhőse egy kaotikus, apokaliptikus világ krónikásaként beszél el privát veszteségeit. A nyomozás kiszolgáltatja a főhőst a szöveg metafikciós működésének. A dolgozat a memoár antidetektívtörténet felőli értelmezésére vállalkozik.

Kulcsszavak: kortárs amerikai irodalom, memoár, intermedialitás, antidetektívtörténet, Patti Smith

Patti Smith 2019-ben megjelent memoárja¹ a szerző meglátása szerint annak az irodalmi triptichonnak a harmadik része, melynek első két darabját a 2010-ben megjelent *Just Kids*² és a 2015-ben megjelent *M Train*³ alkotják. Smith memoárjainak jellegzetessége, hogy privát történetfragmentumokból, intertextusokból, útinaplóba illesztett fotókból és intermedialis utalások egyvelegéből összeállított autofikciók, melyek rendszerint egy traumatikus tapasztalat köré épülnek. Az autofikció Smith elbeszéléseiben más fiktív műfajokkal keveredik, a 2015-ös és a 2019-es memoár esetében megfigyelhető a detektívtörténetek poétikájának egyre gyakoribb és hangsúlyosabb megjelenése, beépítése. A detektívtörténet hagyományosan a logocentrikus értelmezés modelljeként működik, egy racionalizálható, elbeszélhető, rekonstruálható világképet és tapasztalatot jelenít meg, melynek kudarca és kritikája a XX. századi és kortárs anti-detektívtörténet, ahol a nyomozás mint szemiotikai művelet, és a detektív mint olvasó szerepe válik bizonytalan. Smith főhőse a 2016-os majom évében egy kaotikus, apokaliptikus világ krónikásaként beszél el privát veszteségeit, az elnökválasztás előtti hónapokat, baljós előjeleket detektál és nyomozásra indul egy hibrid térben („dreamscape”). A nyomok a hamelni patkányfogóhoz, a detektívek városába, Szent Jeromos dolgozósobájába, a genti oltárképhez vezetnek az imaginárius Másik keresése során, kiszolgáltatva a főhőst a szöveg metafikciós működésének. Dolgozatomban megkísérlem Smith memoárjának anti-detektívtörténet felőli értelmezését Artaud-mottójának kontextusában.

¹ Smith, Patti *Year of the Monkey*. New York: Bloomsbury, 2019.

² *Kölykök* címmel magyarra fordította Illés Róbert és Turi Tímea, Budapest, Magvető, 2013.

³ Smith, Patti *M Train*. New York, Bloomsbury, 2015.

Gyászfeldolgozás (?) és átesztétizált trauma

Smith memoárjainak és dalainak is egyik jellegzetessége a dedikáció. A *Kölykök* esetében a dedikált az 1989-ben elhunyt fotográfus, Robert Mapplethorpe, az *M Train* az 1994-ben eltávozott férj, Fred Sonic Smith emlékét őrzi, a *Year of the Monkey* pedig a memoár írásának évében a kómában fekvő Sandy Pearlman producernek, a Blue Öyster Cult zenekar szövegírójának, Smith közeli barátjának dedikált szöveg. Ugyancsak látogatást tesz Smith egykori pályatársánál és barátjánál, Sam Shepardnél, aki idős korára tolószékbe került, hogy együtt dolgozzanak Shepard utolsó kéziratán. Kortársainak halála és betegsége elkerülhetetlenné teszi az elmúlás és a magány kérdésin való elmélkedést, a traumatikus tapasztalatok korábbi memoárjaiból ismert, zárandoklatok formájában történő elaborációját. A két korábbi memoárhoz képest Smith jelenleg tárgyalt memoárját tekinti az első olyan szövegnek, mely végig a szöveg születésével azonos időt, a 2016-os évet dolgozza fel, míg az előbbieket esetében a narrátor egy önreflexív, tapasztaltabb nézőpontból, évtizedek távlatából meséli el az 1970-es évek útkeresését és házassága történetét. A memoárok funkciója tehát bizonyos tekintetben a gyászfeldolgozás, illetve a halálra való felkészülés performatív szándékához kapcsolható, azonban Smith memoárjaiban kérdéses, hogy ez meg tud-e valósulni.

Smith úgy tekint életére, mint egy szövegre, melynek egyszerre alkotója, szereplője és olvasója, a három „szerep” közül talán érdemes jelen esetben kiemelt hangsúlyt fektetni az írói és olvasói pozícióra: „Azért írok, hogy legyen mit olvasnom”⁴ – állítja Smith 2015-ös memoárjában. A szöveg létrehozása és (újra)olvasása Smith esetében egy napi rutint és ritust jelölő folyamat, hiszen memoárjai a naplójegyzeteiből állnak össze. A naplóírás és olvasás is tekinthető olyan performatív tevékenységnek, melynek célja egy fiktív élet megalkotása és színrevitele, nem csupán egy megszokásként rögzült tevékenység, ezt alátámasztják azok a poszt-strukturalista gondolkodók is, akik ebben a tevékenységben az örömszerzés lehetőségét látják.⁵

Smith esetében ez a textuális dimenzió élvez prioritást, melyen keresztül elsődlegesen „megtapasztalja” és értelmezi élettörténetét, és ez a tér összeér más fiktív (előzetes olvasmányélményeiből származó) elemekkel is:

„Teljesen a könyvek hatása alá kerültem. Mindet el akartam olvasni, és minden egyes új könyv új vágyakat ébresztett bennem. Talán egy nap útnak indulok Afrikába, hogy felajánljam szolgálataimat Albert Schweitzernek, de az is lehet, hogy a mosómedveprém sapkámmal és a löporszarummal felfegyverkezve védem majd az embereket, mint David Crockett.”⁶ – részletezi gyermekkori emlékeit *Kölykök* című memoárjában.

A Smith-memoárokban szereplő hibrid térre gyakran hivatkoznak *dreamscape*-ként⁷, mivel nem különül el élesen a fiktív olvasmányélmények világai és a szubjektív élettörténetben bejárt terek, minek a későbbiekben is lesz jelentősége. A szövegben élő hősnő kalandjai válnak az írói reflexió tárgyává, egy olyan térré, melyben folyamatosan ismétli ugyanazokat a cselekedeteket (utazás, fotózás, temetőlátogatás, sőt maga a naplóírás is tekinthető ilyen ismétlődő cselekvéssorozatnak) annak érdekében, hogy választ nyerjen arra a kérdésre, vajon a textuális dimenzióban történtek átmenetileg felülírhatják-e a szövegen kívüli szubjektum valóságát. Így ez a zárt tér egyszerre válik az élvezet, az ironikus önreflexió (gyakoriak a parodisztikus jelenetek), és a melankólikus tapasztalattal való találkozás fiktív helyévé.

„A jouissance akkor jelenik meg, amikor a valóságot, ami a kellemetlenség, a fájdalom forrása, úgy tapasztaljuk meg, mint a traumatikus, túlzott élvezet forrását. Vagy, hogy másképp fogalmazzunk, önmagában a vágy „tisztá” abbéli igyekezetében, hogy elkerülje a „patologikus” fixációt.”⁸

A jouissance fogalma a francia feminista gondolkodók elméleteiben is kiemelt szereppel bír, mint a fallogocentrikus nyelv ellenében megjelenő elbeszélésmód, mely a testi tapasztalatot helyezi a középpontba. A Smith-memoárokban zavarbaejtően részletes leírást kaphatunk arról, milyen éttermet látogat meg a főhősünk, milyen fogásokat választ, a kávé fogyasztása is sajátos rituáléval rendelkezik:

4 Smith *M Train*. 78.

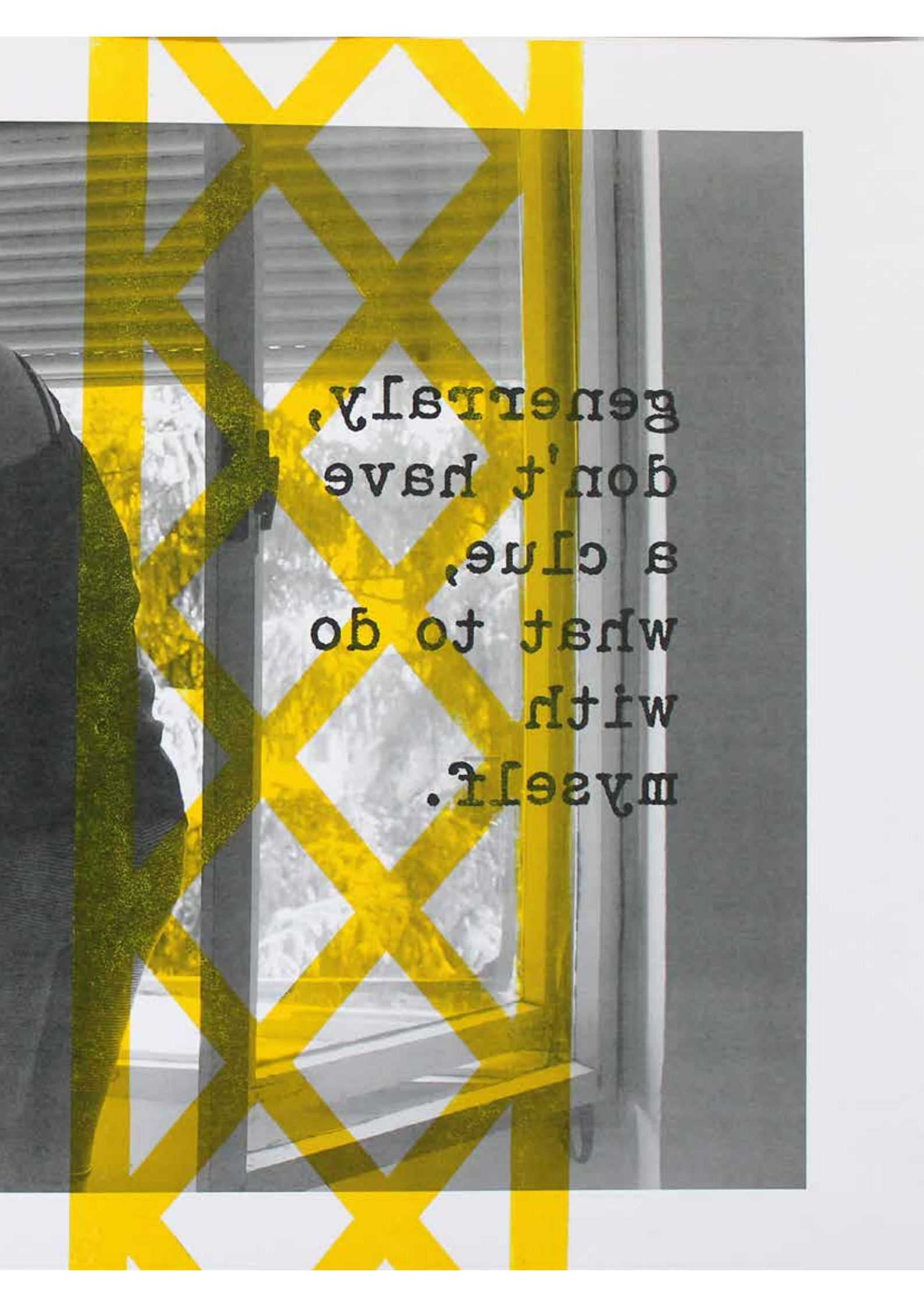
5 „A szöveg örömet meg lehet határozni egy olvasási praxissal.” In: Barthes, Roland *A szöveg öröme*. Budapest, Osiris, 2001. 106.

6 Smith *Kölykök*. 23.

7 „I found myself alone”: Legendary rocker Patti Smith discusses losing friends, Jesus & Instagram. <https://www.thestar.com/entertainment/books/2019/09/27/patti-smith-talks-to-the-star-about-her-new-book-losing-friends-jesus-and-instagram.html> (Letöltve: 2021. 10. 28.)

8 Žižek, Slavoj Szeressem-e felebarátomat? Köszönöm, nem! (Ford. Incze Éva) In *Apertúra*, 2006, ősz. 3.

generally,
don't have
a clue,
what to do
with
myself.

„I reason they might serve a pretty good cup of coffee and maybe even donuts dusted in cinnamon.”⁹

Smith esetében azonban a test mint médium elsősorban annak időbeliségén keresztül jelenik meg. A 2019-es memoárjában számos alkalommal vall az előregedő test, az időskor tapasztalatáról, amit jól példáz a mozgáskorlátozott Sam Shepard ábrázolása is. Ugyancsak kiemelt szereppel bír Smith fotóin a test(ek) hiánya, a tárgyak megléte és tulajdonosainak hiányából következő feszültség, illetve az a prosopopeikus retorika, amely lehetővé teszi az élők és a halottak, fiktív karakterek és valós karakterek közötti határok felbomlását.

1. „We are the living thorns.”¹⁰

A fentebbi, memoárban szereplő fotó, mely egy „sétapálcát” ábrázol az Artaud-idézet mentén, egyszerre emlékeztethet egy emberi lábszárcsont, mely amellet, hogy a test médiumaként funkcionálhat, egyszerre teszi meg az elmúlást vizuális, esztétikai tapasztalattá, mely nem csak a szövegbe illesztett fotóknak, hanem a szövegnek is jellemzője. A *memento mori* gondolatát tettenérhetjük Smith szinte összes performanszában, textuális és vizuális síkon egyaránt, ugyanakkor az előbbieken tárgyalt narratív struktúra következtében mégsem tudja beteljesíteni a gyászfeldolgozás funkcióját, hiszen saját tapasztalatát is szöveggé teszi, melynek olvasójává válik, ezáltal egyszersmind eltávolítja önmagától. Az interszubjektív nézőpont következményeként a három pozíció (író-olvasó-főhős) közötti ingadozás nem teszi lehetővé a fikció által felkínál cselekményszálak végigjártását, az író és a főhős ugyan irányt szabhatnak a cselekmények, de mindig megjelenik az olvasói reflexió is, a szövegen kívüli valóság beszüremkedése. A főhős bolyongásai során minden próbálkozása ellenére nem tud párbeszédet folytatni múltja szereplőivel, hiszen tudatában van, hogy amit tesz, az nem más, mint színjáték, a szöveg kínálta lehetőségek és szerepek újrajátszása, egyoldalú kommunikáció, melyre válasz nem érkezik. Ezt jól példázza a memoárjában a Mexikóvárosban készített, üres telefonfülkét megjelenítő fotója, melynek a következő címet adta: „I tried to call you.”¹¹

9 Smith *Year of the Monkey*. 6.

10 „Élő torzók vagyunk.” Antonin Artaud-idézet Smith által interpretált formája. Walking stick, Ghost ranch. In: Smith *Year of the Monkey*. 148

11 Smith *Year of the Monkey*. 154.

Ezt a sikertelen performatívumot helyezi bele Smith szövegbeli mása egy detektívregény szűzséjébe, melynek középpontjában a detektív mint olvasó-értelmező áll, aki hiábavaló próbálkozásait beszéli el a körülötte történő események megfejtésére, és a szövegben túlbujázó fikció működésének a kiszolgáltatottjává válik. Az autobiografikus szöveg Smith esetében jellemzően autofikció (azaz hibrid szöveg, rendszeresen működtet önéletrajzi-referenciális és fiktív elemeket is, melyek egymással diskurzusban állnak¹²), melynek jellemzője, hogy más fiktív műfajokat is beemel mind a narráció, mind a cselekmény szintjén. A műfajmegjelölés magában foglalja az autobiografikus szövegek megbízhatóságának, hitelességének, valóságtartalmának esetlegességét, mely jellemző értelmezése a műfajnak a XX. század második felétől kezdődően – Lejeune, Barthes, de Man elméleti nyomán. A detektívregény mint értelmezési modell és mint olvasói praxis kritikájaként értelmezhetőek a XX. században megjelenő anti-detektívtörténetek, melyek a posztmodern regény egyik legjellemzőbb, bizonyos tekintetben paradigmaticusnak is tekinthető típusát képviselik Bényei Tamás szerint.¹³ Követői között tarthatjuk számon többek között Borges-t, Nabokovot és a jelen memoárban is sokszor felbukkanó Roberto Bolano-t is.

„Képzelnék el egy illetőt, aki egész életét azzal töltötte, hogy detektívregényeket olvasott, és végül arra az örült gondolatra jutott, hogy a világ ugyanúgy folyik, ahogy egy Nicholas Blake-regényben.” – utal Bényei Ernesto Sabato *Az Alagút* című regényének főhősére.¹⁴

Hasonlóképpen működik az olvasás/értelmezés művelete Smith esetében is, amikor a detektívsorozatok (*The Killing*)¹⁵ és skandináv krimik fogyasztása után detektívnek áll. Az *M Train* és a *Year of the Monkey* esetében is megjelenik az amerikai bűnügyi sorozat mint intermediális utalás, melyben Smith egy epizód erejéig feltűnik egy idegsebész szerepében,¹⁶ ezt az epizódot a 2015-ös memoárjában kommentálja. A detektívszűzsé tehát nem véletlenszerű asszociáció, és az a szituáció sem elhanyagolható, ahogy Smith a sorozat nézőjéből egyszer csak a krimi szereplőjeként a képernyőre kerül. A következőkben azt igyekszem kibontani, hogyan az anti-detektívtörténet és az autofikció egyes jellemzői összeolvashatóak Smith memoárjában.

A memoár mint anti-detektívtörténet

Posztmodern tapasztalat, hogy már mindent megírtak, és minden elbeszélés, történet visszavezethető egy korábbira, amelynek a jelen cselekménysorozat egy újrajátszása, többé-kevésbé hasonló, de szabálytalan változata, ismétlése. A klasszikus detektívtörténetek alapját is ez a retrospektív szemlélet képezi: egy már megtörtént ügy rekonstrukciója, fragmentumainak összeillesztése, az „ősjelenet” felfedése érdekében. Ezek az idősíkok hierarchikusan helyezkednek el, elkülönül a nyomozás idejének elbeszélési síkja, az olvasással egyidejűleg formálódó „jelen”, és az azt megelőző „múlt” mint metanarratíva. A klasszikus bűnügyi történet jellemzően egy távolságtartó, így értéksemleges, egyes szám harmadik személyben elbeszélte történetet jelent. Az anti-detektívtörténetek ehhez képest felbontják ezt a hierarchikus, értéksemleges narratív szerkezetet, sérült, átalakult, és nem logikus ok-okozati viszonyok mentén rendeződnek.¹⁷

Smith memoárjaiban sok párhuzamos, egymás mellett futó cselekményszállal találkozhatunk, a referenciális és a fiktív dimenziót összekapcsolva. A regényben ezek az intertextuális nyomok mintha a narrátor szemében az ősjeleneteket képeznék meg, azaz az intertextuális-fikciós és a referenciális-önéletrajzi szál mintha ok-okozati viszonyban állnának egymással, ugyanakkor a metanarratíva síkján elhelyezhető intertextuális elemek sosem illeszthetőek be hézagmentesen a nyomozás logikájába, sosem szolgálhatnak kielégítő magyarázatként, csupán reflexióként jelennek meg. Ennek jellemző példája *A hamelni patkányfogó* legendájának beemelése. A legenda szerint, mikor a vadász képében visszatérő patkányfogó megfújta a sípját, a gyerekeket magával csalogatta, akik nem kerültek elő többé; ez magyarázattal szolgálhatna a Smith memoárjában eltűnt gyerekekre, kikről Cammy, a sofőr mesél neki közös utazásuk során.

12 Casas, Ana *Hibrid szövegek, bizonytalan recepció: az autofikció pragmatikája és műfajisága*. Ford. Báder Petra in *Filozófiai Közlöny* 2020 (2). 66.

13 Bényei Tamás *Rejtélyes rend*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2000. 7.

14 Uo. 7-8.

15 A dán bűnügyi sorozat (*Forbrydelsen*) amerikai remake verziója, 2011 óta sugározza a FOX az Egyesült Államokban, forgatókönyvét Veena Sud írta.

16 *Patti Smith on appearing on her favourite Tv show* https://i-d.vice.com/en_uk/article/a3gbng/patti-smith-on-appearing-in-her-favorite-tv-show-the-killing (Letöltve: 2021. 10. 28.)

17 Bényei 40.

stair?

178

„—Seven children, I said numbly, undoing my seatbelt.
—Yeah, she said, can you believe that? It's nuts. Nothing was posted, nothing was demanded. It was like they were just spirited away by the Pied Piper himself.¹⁸”

Az intertextusok esetében fontos szempont, hogy olyan történetfragmentumok szerepeljenek, melyek valamilyen rejtélyes-misztikus többletjelentést is hordoznak magukban, aminek nincs feltétlenül racionális magyarázata, és mivel a patkányfogó legendájának esetében szájhagyomány útján örökölt történetről beszélünk, mely számos változatban létezik, így ismét az autofiktív szöveg hibrid működési módja érvényesül. A főhős olvasatában azonban ezek a történetek lehetséges magyarázatokként léteznek, és ezeket az információkat baljós előjelekként detektálja. A rejtélyek azonban műfaji természetükből fakadóan sosem „oldódnak meg”, csupán „nyomként” rögzülnek.

Smith detektívje a környezetében észlelt események és olvasmányélményei hatására kezd el detektív módjára viselkedni, mely az ő esetében egy folyamatos kétely és szorongás érzékelését jelenti. Ez a szubjektív nézőpont ellenpontozza az értéksemleges-távolságtartó nézőpontot, mely lényegében az autobiografikus műfajok narratív sajátossága, az „én” perspektívájának eredménye. A szerepek összecsúsítása az egyes szám első személyű elbeszélésből fakad, ennek következtében a bűnügyi szűzsében megformált, létfontosságú szereplők (nyomozó-elkövető) nézőpontjainak összecsúsítását is eredményezi. Az események háttérében valamiféle tragikus, elbeszélhetetlen, megfajthetetlen dolgot sejt, melynek egyszerre megalkotója és analizálója. Más szóval, az elbeszélői tekintet tölti meg az egyes eseményeket olyan jelentéstartalommal, melyeket később nyomként ismerhet fel, az író-olvasó szerepek együttes működése, mint nyomozó és gyilkos összjátéka eredményezi ezt a performatív olvasási stratégiát.

Az antidetektívtörténet mindig valami helyett áll, a megismerési és értelmezési modell kritikája, a totális-értelmezhető világmodellben keletkezett hiba.¹⁹ A klasszikus detektívtörténetekre jellemző, hogy a detektív mindig lépéselőnyrel rendelkezik az olvasóval szemben, aki végig sötétben tapogatózik, hiszen elveszik az információk sokaságában, nem tud szelektálni az információk között, a történetek és jelek átláthatatlansága következtében szorong, az antidetektívtörténet esetében pedig a detektív is ugyanolyan esetlen, mint az olvasó.²⁰ Smith költő-detektívje (poet-detective) hiába próbál úgy viselkedni, mint az általa olvasott detektívtörténetek szereplői (két regény címét többször is említi: *Murder at the Savoy*, *The Laughing Policemen*²¹), képtelen a rejtélyek megoldására, akárhogy presszionálja magát. Saját missziójának kudarcát ismeri be, amikor számos alkalommal ismétli a szövegben: „*Nothing is solved.*” A memoár végén találkozhatunk egy drámai jelenettel, melyben a tükörhöz beszél:

„*Come on, I said to one eye and then to the wandering nother, get focused. You got to get a grip on the whole picture. The mirror slipped from my hand and as it hit the ground [...]*”²²

Az összetört tükör fontos motívum a detektív-szerepkényszer magyarázata tekintetében. Utalhat a szövegbéli Másik sikertelen performanszára, hogy teljesítse a nyomozó-szerepből következő értelmezői feladatát, de a memoár trauma-szöveg felőli olvasatához is szolgálhat adalékként. A dektívtörténetek pszichoanalitikus olvasata szerint a bűntett olyan esemény, amely a világ szövetében traumát okozott, vagyis sebet ejtett – nem utolsósorban azért, mert rejtély maradt –, a klasszikus detektívtörténetek esetében a cselekmény végére „megoldódik”, beépül a racionális, a tudatos emlékezés számára felidézhető szférába, s ekként megszűnik traumatikus gócként működni.²³ Bényei szerint a klasszikus detektívtörténetek cselekménye lényegében erre a terápiás momentumra épülő ismétlés, azonban ha a szubjektum képtelen szembenézni a traumatikus eseménnyel, és ahelyett, hogy az emlékezés és önanalízis révén beépítené saját narratívájába, hanem kényszeresen újra és újra megismétli azt, abban az esetben

18 Smith *Year of the Monkey*, 50.

19 Bényei 22.

20 Szabó Erzsébet *Mindenki gyanús - Az elmeolvasás és a metareprezentáció szerepe a detektívtörténetek olvasásakor*. In *Hogyan olvasunk krimi? Új perspektívák a detektívtörténetek kutatásában*. Szerk. Horváth Márta, Szabó Erzsébet, Budapest, Ráció, 2019. 44.

21 Mindkettő svéd krimi Maj Sjöwall-Per Wahlöö szerzőpáros műve.

22 Smith *Year of the Monkey*, 130.

23 Bényei 51.

nem beszélhetünk erről a feloldozásról, csupán ismétléskényszerről.²⁴ A memoár pedig mintha azt sugallná, hogy Smith főhőse nem tud meggyógyulni a saját szövegében sem. Smith főszereplője utat enged a szorongásának, a tehetetlenség érzete megmutatkozik a természeti katasztrófák képében (sarki jég olvadása, elviselhetetlen hőség, a haldokló korallzátonyok) és a 2016-os amerikai elnökválasztás kapcsán, minden jelet gyanúsának lát, minden esemény szorongást idéz elő benne, mintha a 2016-os év a kínai asztrológiában eleve balszerencsés eseményeket ígért volna, pedig a majom a kínai asztrológiában hagyományosan a szerencse szimbóluma. „*I had bad feelings about an election in the Year of the Monkey.*”²⁵ A detektív-szüzsé tehát egy allegorikus elbeszlésként is értelmezhető, melynek nyomai rajzolják ki a trauma történetét, így autopatográfiaként is olvasható.²⁶

A narráció analitikus jellege nem csak a külvilág, hanem a belső tér felé is irányul, melynek síkja az álomszerű, látomásokból álló hibrid tér (dreamscape). Ez a tér párhuzamba állítható az elbeszélés ideje alatt kómában fekvő és haldokló Sandy Perlmannel, az álomszerű cselekmény és a kóma állapota így egymás tükörképeiként, metaforikus párhuzamaiként értelmezhetőek. A *Year of the Monkey* kezdő- és zárójelenete ugyanahhoz az egyszerre fiktív és valós térben is létező helyszínhez köthető: Dream Inn. Ezzel az egész memoár cselekménye egy metanarratív síkon is értelmezendő, a regényben megjelenő karakterek és történések esetében így bizonytalan, hogy a főhős álmának képződményei-e, vagy az ébrenlét világában játszódnak és tényleges önéletrajzi elemekre épülnek. A kerethelyszín szintén értelmezhető krimi-elemként, mint katartikus csattanó, egyben a műfaj paródiájaként is olvasható, hiszen nem történt utazás, előremozdulás, mindvégig egy helyben tartózkodott Smith főhőse, a detektívtörténet cselekménye ezért valójában üres, eseménymentes, nem vitt véghez változást.²⁷ A mozgó főhős a kómában fekvő Pearlman negatívjaként értelmezhető, ugyanakkor a szöveg azt a olvasatot is felkínálja, miszerint Smith főhőse képtelen kilépni az álomból, így az ő állapota is a kómára emlékeztet.

Bényei Tamás szerint az anti-detektívtörténetekben megőrződik – bár idézőjelben – a klasszikus krimi alapvetően elvont, képletszerű, irreális világa, játékszerűsége, önironikus természete, s az ezzel járó alapvető amorális jelleg: a gyilkosságok és a büntetés erkölcsi vonatkozásait teljesen háttérbe szorítja a képletszerűség, a rejtvény és a megfejtés intellektuális és absztrakt története.²⁸ A rejtvényeknek különféle fajtáival találkozhatunk, szókirakós játékkal, társasjátékkal (Havoc) illetve legjellemzőbb az identitásjáték, ami az egyes szereplők kilétét fedi. Ennek példája az az epizód, amelyben a főhős a Jesús és Ernest nevű karakterekkel találkozik, akik Roberto Bolaño 2666 című regényéről vitatkoznak, az ott zajló történések hitelességéről, mintha maguk is Bolaño-regényből érkeztek volna.

„*I realized they were actually debating whether the murders in Sonoma in The Part About the Crimes, a section of Roberto Bolaño's masterwork 2666, were real or fiction.*

[...]

— *So, okay, let's say they were real, does being inserted by Bolaño within a work of fiction render them fiction?*

[...]

— *The writer must know his characters so well that he can access the content of their dreams, Ernest was saying.*

— *Who creates the dreams? asked Jesús. — Well, who if not the writer? — But does the writer create their dreams or does he channel the actual dreams of his characters? — It's all about transparency, said Ernest. He sees through their skulls when they're sleeping. As if they were crystal.*”²⁹

Smith memoárja akár a Bolaño-regény imitációjának is tűnhet, hiszen a detektívtörténet, pontosabban mondva az anti-detektívregény-szerű szüzsé, a kudarcra ítélt nyomozás, az apokaliptikus reflexiók, egymásból nyúló történetek, utazások, a rejtélyes bűnesetek, és az irodalmi kérdésekről való polemizálás mindkét regényben megjelenik, és bizonyára a két regényt szorosan összeolvasva ennek több bizonyítékát is meg lehetne találni. Míg

24 Uo, 52.

25 Smith *Year of the Monkey*, 102.

26 G. Thomas Couser *Autopathography. Women, Illness, and Lifewriting = On the Literary Nonfiction of Nancy Mairs. A Critical Antology*, szerk. Merri Lisa Johnson, Susannah B. Mintz, Palgrave Macmillan, New York, 2011. 133.

27 Bényei 49.

28 Uo. 19.

29 Smith *Year of the Monkey*, 27-28.

qubisive disorbe ?

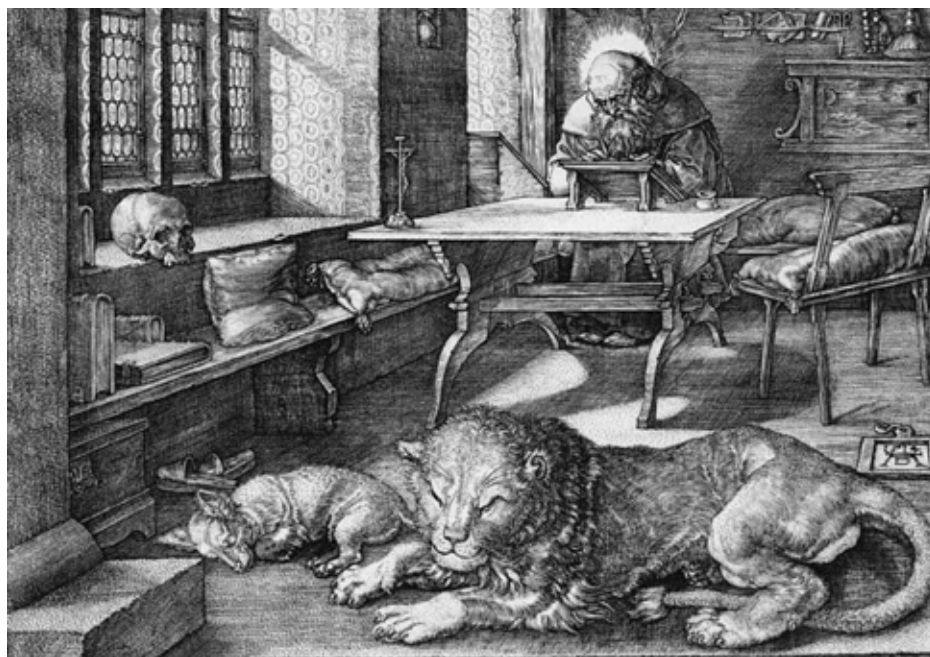

certain obsessive-comp

a 2666 nekrológ a jövőből,³⁰ addig Smith memoárja a lejegyzéssel azonos időben játszódik, illetve a majom éve is ciklikusan ismétlődik a kínai naptár szerint. Smith azonban nem akar Bolano-regényt írni az ábrázolási hasonlóságok ellenére, hiszen művének középpontjában saját élettörténete és traumája áll, valamint az álom és az alkotás folyamatai. Bolano regénye egy csupán azok körül az intertextuális átjárók közül, melyeknek világa találkozik sajátjával, a majom évének ciklikus ismétlődése szintén a trauma-szöveg sajátosságából fakad. A regény cselekménye nem kínál megoldást, csupán tükröt tart írója számára:

„Once I had imagined living in this room, cloaked in obscurity, writing detective stories.”³¹

2. Albrecht Dürer Szent Jeromos dolgozószobája (1521)

A tükörben pedig lehetőség nyílik a másikkal való találkozásra: Smith memoárjában a „Másik” vizuálisan a Dürer-rézkarcon keresztül jelenik meg egyrészt az alkotó-író Szent Jeromos karakterében, ki párhuzamba állítható az élettörténetét lejegyző Smith karakterével. Dürer rézkarca is egy triptichon része, *A lovag, a halál és az ördög*, és a *Melankólia* mellett. Mint ahogy Jézus és Ernest beszélgetéséből is kiderül, a regény egyik dilemmája, hogy mennyiben gyakorolhat a szerző autoritást az általa létrehozott karakterek felett, illetve milyen szintű autonómiával rendelkeznek a regény szereplői, transzparens-e a tudatuk, vagy vannak titkaik? A karakterek szócsövei-e az írónak rendeltetésszerűen? Smith nem foglal állást sem az író, sem a szereplő(k) mellett. A Dürer-rézkarca abban a tekintetben is érdekes, hogy kettős portréként is értelmezhető. Szent Jeromos ikonográfiájának gyakori elemei a koponya és az oroszlán, Dürer rézkarcan az oroszlán és az asztal felett görnyedő tudós-bibliafordító tekintetének hasonlóságát fedezhetjük fel. Az oroszlán jelenléte nem sugall fenyegetést, sőt inkább nyugalmat áraszt, és olyan, mintha elbóbiskolna, miközben gazdája dolgozik.

Ez a kettős tekintet, melynek egyik oldala a szöveg alkotására, kívülre irányul, mint narrátor egy aktív pozíciót képvisel, míg a másik, akit megírnak egy passzív szerepben ábrázolt, de voltaképpen autoritását el nem veszítő szereplő, mivel a narrátor nem tud hozzáférni álmához, gondolataihoz. Ez jellemzi Smith narrátora és főszereplője viszonyát.

„My dual-self continued to dream, even under my own watchful eye.”³²

30 Bán Zoltán András 2666: Nekrológ a jövőből <http://www.unikornis.hu/kultura/20161212-roberto-bola-o-latin-amerikai-irodalom-mexiko-zsigeri-realizmus.html> (Letöltve: 2021. 10.28.)

31 Smith *Year of the Monkey*, 26.

32 Smith *Year of the Monkey*, 14.

Konklúzió

Smith *Year of the Monkey* című memoárja esetében az elemzésem egyik szempontja az volt, hogy a gyászfeldolgozás mennyiben sikeres, amennyiben egy átesztétizált, szöveggé tett trauma- tapasztalatról beszélünk. A gyászfeldolgozás allegóriájaként értelmezem a Smith-memoárban az anti-detektívtörténet felőli olvasatot. Az elemzésemben az anti-detektívtörténet és az autofikció műfaji és narratív átfedéseire helyeztem a hangsúlyt elsősorban, így például nem elemeztem részletesebben a memoárban megjelenő intermedialis utalások mindegyikét, illetve a memoár írásának évében történt események elbeszélését. A szent–profán kérdései és az apokaliptikus irodalom jegyeinek vizsgálata alapján további elemzésekre van szükség.

Irodalom

Barthes, Roland. 2001. *A szöveg öröme*. Budapest: Osiris.

Bán Zoltán András. 2006: *Nekrológ a jövőből*

<http://www.unikornis.hu/kultura/20161212-roberto-bola-o-latin-amerikai-irodalom-mexiko-zsigeri-realizmus.html>
(Letöltve: 2021. 10.28.)

Bényei Tamás. 2000. *Rejtélyes rend*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Casas, Ana. 2020. *Hibrid szövegek, bizonytalan recepció: az autofikció pragmatikája és műfajisége*. Ford. Báder Petra. *Filozófiai Közlöny*, 2020 (2): 64-78.

G. Thomas Couser. 2011. *Autopathography. Women, Illness, and Lifewriting = On the Literary Nonfiction of Nancy Mairs. A Critical Antology*, Szerk. Merri Lisa Johnson, Susannah B. Mintz, Palgrave Macmillan, New York, 133-144.

Dundas, Deborah. „I found myself alone’: Legendary rocker Patti Smith discusses losing friends, Jesus & Instagram.” <https://www.thestar.com/entertainment/books/2019/09/27/patti-smith-talks-to-the-star-about-her-new-book-losing-friends-jesus-and-instagram.html> (Letöltve: 2021. 10. 28.)

Patti Smith. *oO appearing on her favourite Tv show*

https://i-d.vice.com/en_uk/article/a3gbng/patti-smith-on-appearing-in-her-favorite-tv-show-the-killing (Letöltve: 2021. 10. 28.)

Smith, Patti. 2012. *Kölykök*. Ford. Illés Róbert, Turi Tímea, Budapest: Magvető.

Smith, Patti. 2015. *M Train*. New York: Bloomsbury.

Smith, Patti. 2019. *Year of the Monkey*. New York: Bloomsbury.

Szabó Erzsébet. 2019. *Mindenki gyanús - Az elmeolvasás és a metareprezentáció szerepe a detektívtörténetek olvasásakor*. In *Hogyan olvasunk krimi? Új perspektívák a detektívtörténetek kutatásában*. Szerk. Horváth Márta, Szabó Erzsébet. Budapest: Ráció.

Žižek, Slavoj. 2006. *Szeressem-e felebarátomat? Köszönöm, nem!* Ford. Incze Éva. *Apertúra* 2006, ősz: 2-23.

Képek forrása:

1. Smith, Patti. 2019. *Year of the Monkey*. New York: Bloomsbury. 148.
2. Albrecht Dürer: *Szent Jeromos dolgozószobája*, rézkarc
<https://google.hu>

,ymmsj ym et

,ymmsj ym et

,ymmsj ym et

,ymmsj ym et

,ymmsj ym et

,ymmsj ym et

,ymmsj ym et

,ymmsj ym et

,ymmsj ym et

...y

!!!lllw syewls

Szeles Réka

GIPSZBE ÖNTÖTT ÖKOIRODALOM

A klímaszorongás aspektusai Hernyák Zsóka *Vadas* c. kötetében¹

H

ernyák Zsóka *Vadas* c. kötete az emberi és állati ösztönvilág határmezsgyéjét eleveníti meg. A prózagyűjtemény szövegei az emberi természet állatias jellegét és az erőteljesen antropomorfizált állatvilág sokszor kegyetlen, elvadult világát állítja párhuzamba egymással.

A fauna színes élővilágának ábrázolása mellett nehéz lenne nem kitérni az őket körülvevő mikrokörnyezetre, ahol dúl a szárazság, megbomlik az emberi elme és végül azt se lehetne megmondani, mi történt előbb: az emberi faj, vagy az állatvilág kipusztulása.

A globális felmelegedéssel járó veszélyek valós fenyegetést jelentenek – nem csoda, hogy a *Vadas* szövegeibe is szervesen beágyazódnak a klímaszorongásra utaló mozzanatok: a szennyezettségtől való félelem, a vízhiány, a szembenézés terhe, a bioszféra felbomlása, az emberi mohóság követke-

ményei stb.

Az ökokritikus olvasat számára elsődlegesen a mű cselekményében ábrázolt környezet szerepe a fontos, továbbá a természetábrázolás mikéntje, és mindazok az ökológiai értékek, amelyeket a mű kifejez. Éppen ezért jelen munka elsődleges célja volt, hogy feltérképezze a klímaszorongás legerélyesebben ábrázolt aspektusait Hernyák Zsóka *Vadas* c. kötetében.

Kulcsszavak: ökokritika, ember-állat, félelem, ökoszisztéma

Az ökokritika az egyik legújabb nemzetközi irodalomelméleti irányzat. A természetben jelenlévő problémák és környezeti változások hatására alakult ki az a szemlélet, amely szerint az irodalmi alkotások geocentrikus szempontból is vizsgálhatóak. A terminus az 1970-es évek természetvédelmi mozgalmainak akadémiai törekvéseként került be a köztudatba, majd a '90-es évek közepén vált szélesebb körben ismertté.

Kialakulásakor az ökokritikát gyakran állították párhuzamba a feminizmussal. Beismerten politikailag inspirált kritikai irányzat, amelyben a nők helyzetét a természet relevanciájának vizsgálata váltja fel (Hódosy 2018). A marxista, feminista és posztkoloniális irodalomelméletekhez hasonlóan az ökokritika is művön, irodalmon túli szempontokra építkezik. Terminológiai alapjai egyaránt épülnek a társadalomtudomány és a természettudomány társterületeire, ezzel is az irányzat interdiszciplináris jellegét hangsúlyozva (Domsa 2020, 143).

Az ökokritika tehát irodalmi szövegeket vizsgál a természettel való kapcsolatuk szempontjából. Kutatja többek között azt is, hogy a klímakatasztrófa hatásai miként és mekkora mértékben szivárognak be az irodalomba – éppen ezért nem kerüli meg a globális felmelegedés és egyéb környezeti problémák pszichés és szociális hatásainak

¹ A dolgozat a Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, az ELTE Márton Áron Szakkollégium valamint a Collegium Talentum ösztöndíjprogramok támogatása alatt készült.

tanulmányozását sem. Más irodalomtudományi irányzatokhoz képest az ökokritika a szövegvilágban ábrázolt teret és annak élővilágát kiemelt érdeklődéssel vizsgálja.

Hernyák Zsóka idén debütáló *Vadas* c. kötete is magán viseli az ökoirodalom általános jegyeit. A prózagyűjtemény szövegeiben vékony határvonal húzódik ember és állat között: hol a hasonlóságuk domborodik ki, hol pedig a karakterek elvadult, állatias cselekedetei jutnak kifejezésre. A fauna színes élővilágának ábrázolása mellett nehéz lenne nem kitérni az őket körülvevő mikrokörnyezetre, ahol dúl a szárazság, megbomlik az emberi elme és végül azt se lehetne megmondani, mi történt előbb: az emberi faj, vagy az állatvilág kipusztulása.

A globális felmelegedéssel járó veszélyek valós fenyegetést jelentenek, így nem csoda, hogy irodalmi alkotásokban is egyre gyakrabban találkozunk a témát taglaló passzusokkal. A *Vadas* hasábjain ez a problémakör burkolva jelenik meg, egyes szövegrészeket átvitt értelmét vizsgálva fejt ki igazán hatását.

A klímaszorongás legerélyesebben ábrázolt tünete a szennyezettségtől és a vízhiánytól való rettegés képében jelenik meg a *Vadas* szövegeiben: „*Semmi sem jó, mondanám, de a szám még mindig száraz, elindulok az italaumata felé a váróteremben, és megnyomom a gombot de nem történik semmi. [...] A számhoz emelem a poharat, az ajkaim közé fogom a műanyag peremet, megdöntöm, és várom, hogy a fekete folyadék a pohár aljától eljusson a számig*” (Hernyák 2021, 8–9). Szorongásról akkor beszélhetünk, ha valamivel kapcsolatban irreálisan erős félelmek vannak. Éppen ezért fontos átlátnunk, hogy az életünkre kiható klímaszorongás mennyire megalapozott.

Mindemellett létfontosságú annak felismerése is, hogy a világban végbemenő globális változások már nem csak a jövő rémhírei: vegyük példának a dél-kelet ázsiai falvak lakóit, akik nem tudják, meddig lesz még vizük, meddig bírja a szervezetük az egyre gyakoribb extrém hőhullámokat. Ezek az emberek jogosan tartanak a klímaváltozás számukra nagyon is konkrét, a mindennapi életüket érintő következményeitől (Kapelner 2019). Előbb-utóbb mindez eléri a fejlett országok viszonylagos jólétben és biztonságban élő lakóit is. Az életszínvonalunk várható romlásától való félelem tehát nem megalapozatlan.

A természet szennyezettségétől való félelem táplálja azt a meggyőződést is, hogy ma már semmi sem „elég tiszta” ahhoz, hogy megegyünk. A levegőbe, a folyóvizékbe és a talajba jutott káros anyagok beszivárognak a termőföldeken megtermelt gyümölcsökbe és zöldségekbe is, amelyek később emberi táplálékként vagy állati takarmánnyként kerülnek feldolgozásra. Nem csoda, hogy a „mérgeanyagok” bejutnak a húspiac színterére is, ezáltal kiszolgáltatva minket a gyorsan elszívott jóságok „szennyezett” húsának. Ezt a mozzanatot örökíti meg a *Csibefalat* c. szöveg is: „*Valami olyasmit motyogott, hogy ha a csirkét táppal etették, és ő megeszi a baromfi húsát, akkor a táp az ő szervezetébe is bekerül, és megbetegedhet tőle. [...] Öklendezni kezdett, és sírva kérte, hogy hagyjam abba, mert a bőrön keresztül is felszívódhatnak a tápban lévő mérgek*” (Hernyák 2021, 51–52). A hisztérikusság és a páni félelem nem idegen a *Vadas* főszereplőitől. Önmagukból kifordult karakterek, megbomlott elmék kerülnek bemutatásra – ezek a kontrollvesztett jelenetek különösen izgalmasak, hiszen a prózagyűjtemény egyik legszembevetőbb motívuma éppen a kontroll iránti vágy.

A szembenézés mozzanata a kötet számos pontján fajsúlyos jelenőséget kap: szembe kell nézni a problémákkal, farkasszemmel kell nézni a minket mustráló „nagytestvérrrel”. Ezek a jelenetek gyakran a tükörbenézés pillanatahoz kapcsolódnak, amelyek önmagukban is a saját személyiség kontrollálására, teljes körű megfigyelésére tett kísérletek: „*A legkényelmesebb széket a szoba közepére húzta, és a felszerelt tükrökben minden oldalról feltérképezte a fejét*” (Hernyák 2021, 39). „*Tükröket állítottam a fejem köré, hogy minden oldalról láthassam azt, ami feltehetőleg engem is minden oldalról lát*” (Hernyák 2021, 72). A dolgok ellenőrzésünk alá vonásának vágya mélylélektani jelenség, amely annak reményéből fakad, hogy az általunk ismert, befolyásolható jelenségek nagyobb valószínűséggel zárulnak pozitív végménnyel.

Az ökokritika elsősorban nem fajunk nagyságát és különlegességeit hangsúlyozza, hanem inkább a minket körülvevő természeti világgal való kapcsolódásunk fontosságát igyekszik kidomborítani (Hódosy 2018). Az irányzat éppen ezért a társadalmi megalkotottság vagy a nyelvi meghatározottság helyett a kollektív erkölcsi felelősséget és a rajtunk túlmutató természeti tényezők jelentőségét emeli ki.

A *Borneo* c. rövidprózában az emberi test a világmindenség táptalajaként tűnik fel: „*Később a kulcsfontosságú és a téralkalomság között már egy egész ökoszisztéma burjánzott. Amennyire az indák és a játszadozó orángutánok alapján meg tudtam ítélni, a kórházban töltött idő alatt Borneónak adtam otthont*” (Hernyák 2021, 22). Ez az a test, amely később „megbontja” az állatok természetes élőhelyének egyensúlyát.

A jelenetet értelmezhetjük az ember és az állatvilág között létrejövő kiegyensúlyozott kapcsolat megteremtésének vágyából létrehozott bioszféra-rezervátumokra való utalásként is, hiszen a prózahős megpróbálja kimentekíteni a pusztulás előtt álló borneói esőerdő lakóit. A végkifejletet ismerve azonban erőteljesebb az ember és

az állatvilág közötti egyensúly felbomlására irányuló asszociáció, hiszen a parányi területekre száműzött túlélők nem találják helyüket az új közegben. Az állatok a kipusztulás szélén állnak, amit végül a szöveg főhőse pecsétel meg: „A madarak egy csonka kifli alakú területen jártak kétségbeesett násztáncot, a gyíkok egy talpalatnyi területre szorultak tehetetlenül, az orángutánok pedig elszigetelődtek egymástól. [...] Mindezek után az állatok kizárólag magukat hibáztathatják azért, hogy a gipszdarabokat visszataszoltam a zsákba, és a zsákot a háztartási hulladékkal együtt kidobtam a ház előtt lévő szemetes konténerbe.” (Hernyák 2021, 24–25). Ökokritikai szempontból ez a jelenet a flóra és fauna kizsákmányolására, a természetes élőhelyek megfogyatkozására hívja fel a figyelmet.

Az ökokritikus olvasat számára elsődlegesen a mű cselekményében ábrázolt környezet szerepe a fontos, továbbá a természetábrázolás mikéntje, és mindazok az ökológiai értékek, amelyeket a mű kifejez (Nemes 2007, 343). Éppen ezért húsbavágóak a *Borneó* záró sorai: a befőttes üvegben tárolt hernyó teteme és annak „trófeaként” való kihelyezése az elpusztított, megcsonkított állatok tárgyiasítási folyamatát örökíti meg, miszerint az emberek a világ földterületei mellett a benne élőket is büntetlenül megnyomoríthatják, igényt tartva testükre, bőrükre, bundájukra, agancsukra stb.

Az ökokritikusok az általuk művelt kulturális analízist többnyire „zöld” politikai, társadalmi programhoz kapcsolják, és az olyan környezeti mozgalmaknak, mint a társadalomökológiának vagy a környezeti jognak a belátásait továbbfejlesztve a társadalmi és környezeti érdekek szintetizálására törekednek (Hódosy 2018).

Az emberi mohóság és a birtoklás vágya több szövegegységben is hangsúlyos szerepet kap. Az egyik legplasztikusabb jelenet ezek közül a *Farkaséhség* c. rövidprózában olvasható, ahol az anya „egy terebélyesedő füstölt sonkának adott életet” (Hernyák 2021, 55).

A *Vadas* abszurd és groteszk helyzeteket ábrázol, rámutatva, hogy az emberek legbensőbb, elfojtott vágyai gyakran mélységesen szembemennek a társadalmi normákkal. A gyilkos ösztönök (pl. *Fészekbontók*), vagy a lefojtott szexualitás (pl. *Visszaút*) mozzanatai ugyanolyan döbbenetet váltanak ki az olvasóból, mint az anya, aki éjjelente kicsit „megcsócsálja” lánya végtagjait.

A szöveg komoly társadalmi problémákra és igazságtalanságokra hívja fel a figyelmet: az UNICEF 2019-es éves jelentésének becslése szerint néhány esztendő alatt a világ éhezőinek száma csaknem 690 millióra duzzadt (UNICEF 2020). Ez az arány azóta is csak növekszik – éles kontrasztban áll mindez az évente több mint 88 millió tonna élethulladék felhalmozódásával, ami „csak” az úniós átlag becsült mennyisége (Európai Parlament 2017).

A pusztta megbotránkoztatás mellett a *Farkaséhség* rávilágít az emberi mohóság árára is: az anya a kiharapott húscsontokat addig pótolta agyaggal, mígnem lányán már nem maradt több lerágni való.

Szép metaforája ez a fogyasztói társadalomnak: a következményekkel nem számolva a rövidtávú örömök részesülnek előnyben, amelyek utókorra gyakorolt hatásai végzetesek lehetnek: „Kíváncsi volt, vajon az unokái megörökölték-e az anyjuk jó tulajdonságait. Ha így esett, akkor még sincs minden veszve, reménykedett Mancsi, majd a száját nagyra tátva a babák fölé hajolt. Néhány perc múlva a nagymama csalódottan heveredett le a kanapéra. Tudtam én, zokogta. Belátta, hogy a bőség éveinek végleg vége van” (Hernyák 2021, 57).

A klímaszorongás aspektusai végig ott pulzálnak a kötet hasábjain. A prózagyűjtemény egyik legélesebb kritikáját az *Elefánttemető* c. rövidprózában fogalmazza meg a szerző.

A főhős ideális nyughelyet keres Sziszsának, az élete végén járó elefántnak. A kutatás során azonban elveszíti emberi mivoltát, maga is megcsonkul és megfárad. Mire megtalálja az tökéletes sírhelyet, az elefánt belé vetett bizalma megcsorbul, ezért magára hagyja a főhőst: „Zsisza azonban továbbra is rázta a fejét, úgy tűnt, nem felejt, és ahelyett, hogy kihúzott volna, megfordult, és farát felém mutatva távolodott a veremtől” (Hernyák 2021, 34). Az elefánt pálfordulása populációnk érzékenységét hangsúlyozza, miszerint ezen az úton haladva az emberiségre csak a pusztulás vár – egy olyan pusztulás, amit az állatvilág túl fog élni. A kérdés csupán az, hogy leszármazottaink részesei lesznek-e ennek a körforgásnak.

Az ökokritika megoldókulcsot kínál a klímaváltozás érzelempolitikájának megértéséhez. Nélkülözhetetlen irányzat abból a szempontból is, hogy felismerjük, a természet nemcsak erőforrás: pszichológiai és érzelmi szempontból is rá vagyunk utalva. Gondoljunk csak az atomkatasztrófa sújtotta Csernobilra: miután az emberek elmentek, föleszmélt a természet. A Pripjaty környékén kialakított rezervátum az élő bizonyítéka annak, hogy még a legkietlenebb természeti adottságok között is képes újjáéledni az ökoszisztéma, ahol később majd burjánzik az élet.

A legtöbb irodalomelméleti irányzatban a világ szinonimája a társadalom – az ökokritika kiterjeszti a világ fogalmát a teljes ökoszférára. Teszi mindezt azért, hogy megkérdőjelezzük az emberi és a nem-emberi dichotómiáját, hogy a bolygókra többé ne objektumként, hanem szubjektumként tekintsünk.

Irodalom

Domsa Zsófia. 2020. Ökokritikai hangsúlyok a kortárs norvég irodalomban, *Filológiai Közlöny* 6 évf./4.

Hernyák Zsóka. 2021. Vadas. Zenta: zEtna

Dr. Hódosy Annamária. 2018. *Mi az ökokritika?*

<https://www.ekokritika.hu/ecocriticism/> (2021.11.15.)

Kaplener Zsolt. 2019. *Rettegés és remény között: a klímaváltozás érzelempolitikája.*

<https://merce.hu/2019/11/02/retteges-es-remeny-kozott-a-klimavaltozas-erzelempolitikaja/> (2021.11.14.)

Európai Parlament. 2017. *Élelmiszer-pazarlás az EU-ban: a számok.*

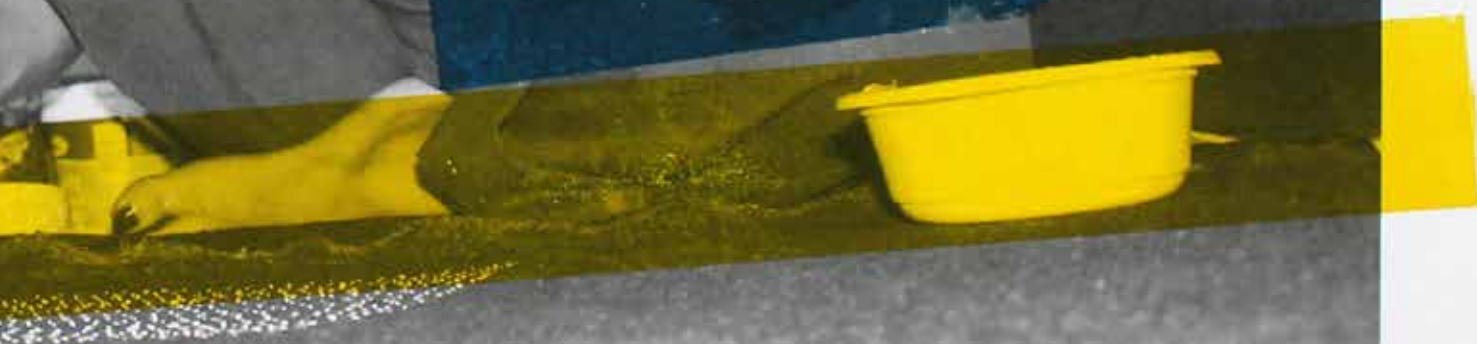
<https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20170505STO73528/elelmiszer-pazarlas-az-eu-ban-a-szamok> (2021.11.16.)

UNICEF (2020): *Folyamatosan nő az éhező emberek száma a világon.* <https://unicef.hu/igy-segitunk/hireink/folyamatosan-no-az-ehezo-emberek-szama-a-vilagon> (2021.11.16.)

1979

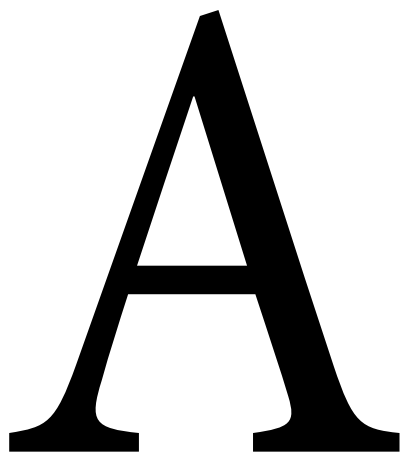

teach

Kopácsi Júlia

A SZEMÉLYISÉG ÉRZELMI ALAPJAI POZITÍV ÉS NEGATÍV ÉRZELMEK TÜKRÉBEN

dolgozatban az érzelmek kategoriális és dimenzionális megközelítéseinek felhasználásával azt vizsgálom, hogy a Jaak Panksepp által leírt elsődleges érzelmi vonások (ANGER, FEAR, SADNESS, PLAYFULNESS, CARING, SEEKING) és az ezekből kialakított úgynevezett meta-vonások (pozitív/negatív érzelmek) milyen összefüggéseket mutatnak pozitív és negatív érzelmi dimenziókkal. Ismertetésre kerülnek egy magyar nyelven újonnan bevezetett kérdőív pszichometriai jellemzői. Konstruktum-validitás vizsgálat keretén belül a személyiség érzelmi alapjait képező Affektív Idegtudományi Személyiségskálák (ANPS) kérdőív pozitivitás és negativitás skáláit hasonlítottam össze a Pozitív és Negatív Affektivitás Skálák (PANAS) kérdőívének pozitivitás és negativitás skáláival. Hipotézisek: 1. az ANPS kérdőív pozitív és negatív skálái függetlenek, akárcsak a dimenzionális PANAS kérdőív két skálája; 2. a PANAS kérdőív negativitás pontszáma pozitívan korrelál az ANPS kérdőív negativitás pontszámával; 3. demográfiai jellemzők mentén (nem, életkor) különbség feltételezhető. A kutatásban 218 fő vett részt, aki kitöltötte az ANPS és a PANAS kérdőívek magyar adaptációját. Eredményeim alapján első hipotézisem részben teljesült, mert a PANAS skálái nem függetlenek, az ANPS skálái pedig függetlenek. Második hipotézisem teljesült, pozitív korreláció van a PANAS és az ANPS kérdőívek negativitás pontszámai között. Harmadik hipotézisem is megfelelt a feltételezésemnek, az idősebbekre jellemzőbb a pozitív érzelmi állapot, mint a fiatalabbakra; a nőkre jellemzőbb a negatív érzelmi állapot, mint a férfiakra. Az eredmények alapján megállapítható, hogy az ANPS kérdőív alkalmas pozitív és negatív érzelmek független dimenzióinak mérésére. Az életkor és nem tekintetében az eredmények jól illeszkednek a nemzetközi szakirodalomhoz.

Kulcsszavak: PANAS, Pozitív és Negatív Affektivitás Skálák, ANPS, Affektív Idegtudományi Személyiségskálák, pozitív érzelmek, negatív érzelmek

Bevezető

Kutatásomban vizsgálom az alapérzelem elméleten nyugvó Affektív Idegtudományi Személyiségskálák (továbbiakban ANPS) kérdőív pozitivitás és negativitás skáláját a dimenzionális elméleten alapuló Pozitív és Negatív Affektivitás Skálák (továbbiakban PANAS) kérdőív pozitivitás és negativitás skáláival összevetve. Érdekes megfigyelni a két ellentétes elmélet azonos gondolatmeneten alapuló hasonlóságait és különbségeit. Mindkét kérdőív célja az érzelmek feltárása és azok pozitív-negatív irányba való eltolódásának vizsgálata.

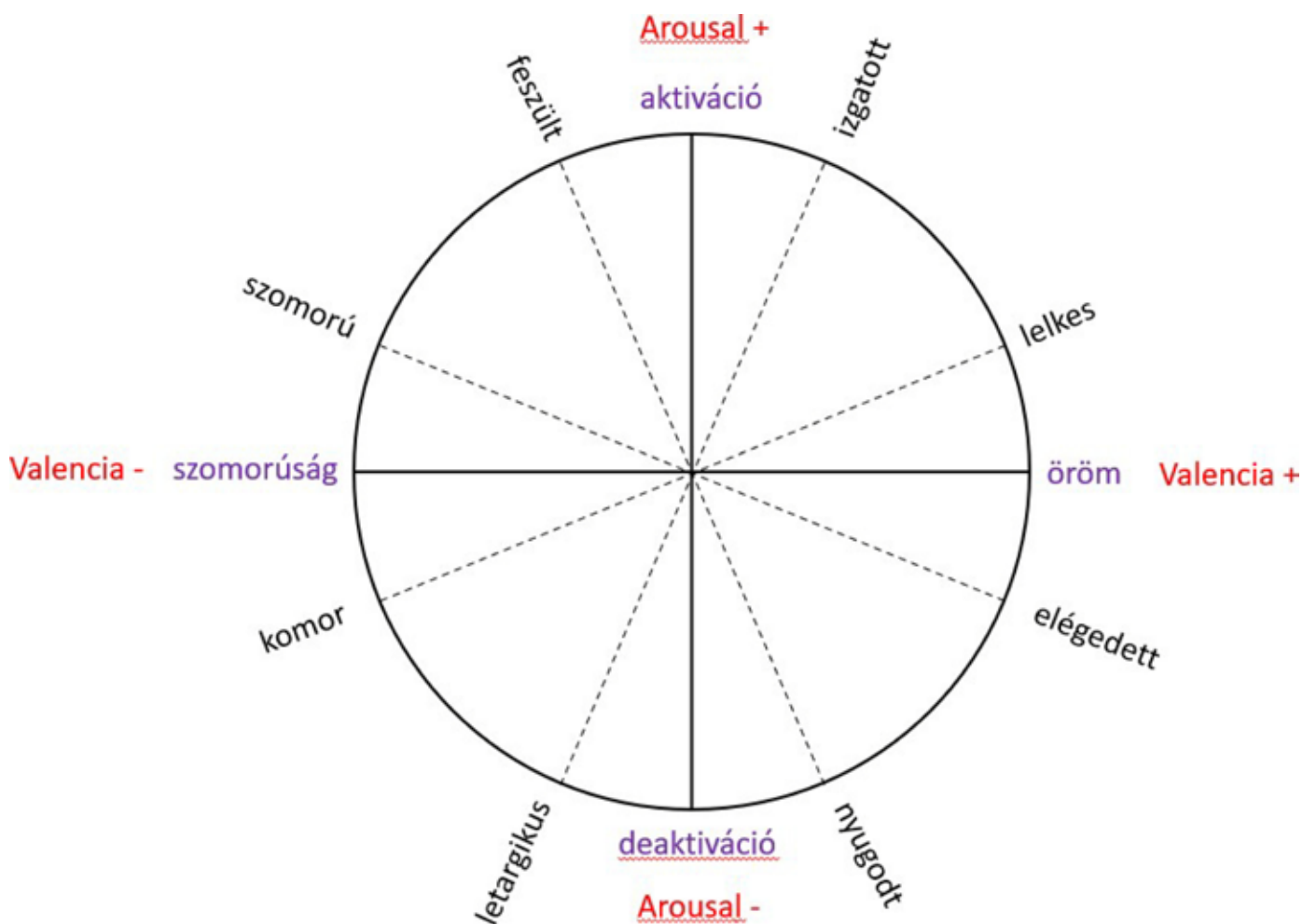
Az affektív szó az „affektusból” származik, ami a tágabb kifejezése az érzéseknek, érzelmeknek, hangulatoknak, motívumoknak (Lábadi, 2020a). A pozitív érzelmek kitágítják a figyelmi fókuszot, hatással vannak a kreatív gondolatokra és segítenek a környezet tágabb megismerésében. A negatív hangulat pedig az alaposabb információfel-

dolgozást segíti elő (Lábadi, 2020a). A pozitivitás eltolódás elmélet alapján egyre idősödve a kognitív feldolgozás során a pozitív ingerek felülmutatják a negatívakat, így az idősebbek a fiatalokhoz képest inkább a pozitív, mintsem a negatív információkra emlékeznek (Carstensen és Mikels, 2005).

1.1. Az érzelmek mérése pozitív és negatív dimenziók mentén a Pozitív és Negatív Affektivitás Skálák alapján

A tudomány kétféle módon közelít az érzelmekhez: egyik elmélet a dimenzionális megközelítés, a másik pedig az alapérzelem elmélet (vagy kategoriális elmélet).

A dimenzionális elmélet Wilhelm Wundt gondolatmenetét tükrözi. Képviselői még James Russell és Lisa Feldman Barrett. A dimenzionális elmélet azt feltételezi, hogy az érzelmek néhány (jellemzően két) dimenzióként írhatóak le, amelyek nem élesen elhatárolt diszkrét kategóriák. Minden érzelemnek van egy kontinuum. Például nem egyetlen boldogságállapot van, hanem egy adott dimenzió, ami általában az intenzitását (nyugodt, relaxált állapottól az extrém intenzitásig tart) és a valencia tartományát jelzi (negatívól a pozitívig). A harmadik dimenzió kevésbé használt, ilyen lehet pl. a nyitottság, a dominancia vagy leginkább a kontroll (például a pánikot nem tudjuk kontrollálni). Ezen dimenziók alapján az érzelmeket egy körre lehet elhelyezni. A Russell féle kutatásban 1–7-ig terjedő skálán kell megítélni a dimenziók mentén a megadott érzelmeket. A kapott eredményekből létrejövő cirkuláris modell egyes érzelmek egymáshoz viszonyítását mutatja.

1. ábra: Érzelmi dimenziók ábrázolása arousal és valencia szint alapján. (ábra forrása: Lábadi, 2020c, 3. dia)

Ezen esetekben csak az érzésekről van szó, azok szubjektív aspektusairól, nem foglalkoznak kognitív, fiziológiai vagy viselkedéses háttérrel (Lábadi, 2020c). Az elméletalkotók szerint az alapérzelmek az evolúció eredménye helyett konstrukciók, melyeket inkább a társas lét, maga a társadalom és a szocializáció alakít (Barrett, 2003; Neimeyer, 1995; Russell, 1991 idézi Lábadi, 2020c). A Positive and Negative Affect Schedule, azaz PANAS kérdőív az alapérzelem koncepció helyett a dimenzionális megközelítésre épít. A megadott állításokat két dimenzió mentén kell megítélni (pozitív és negatív érzelmi dimenzió).

A pozitív és negatív érzelmi, valamint hangulati állapotok megfigyelésére számos vizsgálatot folytattak (Watson és Clark, 1984; Watson és mtsai, 1988; Watson és Pennebaker, 1989; Mackinnon és mtsai, 1999 idézi Gyollai, Simor, Köteles és Demetrovics 2011). Szükségessé vált ezeknek a mérésére egy érvényes és megbízható kérdőív megalkotása. Ezen kritériumoknak megfelel a PANAS kérdőív, mely elterjedt és gyakran használt tudományos körökben (Watson, Clark és Tellegen, 1988).

Ez a kérdőív 20 állítást tartalmaz, melyből 10 vonatkozik a pozitív és 10 a negatív vonásokra. A kísérleti személyek feladata, hogy értékeljék saját érzelmeik, érzéseik alapján ezen állításokat egy ötfokú Likert skálán. A Cronbach alfa magas értékei alapján megbízható a teszt (Watson, 1988). A kérdőívet az elmúlt években több nyelvre is lefordították, melyeknél a pszichometriai tulajdonságok szintén megfelelőek voltak (Thompson, 2007). A pozitív érzelmi vonás jelentőssé vált az egészségvédelmet és jóllétet kutató tanulmányok körében, míg a negatív érzelmi vonások a fizikai tünetek tükrében fontosak (Mackinnon és mtsai, 1999; Diener és mtsai, 2003; Rózsa, 2009 idézi Gyollai és mtsai, 2011). Azon személyek, akiknél a negatív affektivitás szintje alacsonyabb, kevésbé élnek át szenvedést és kisebb valószínűséggel ítélik meg önmagukról negatívan (Watson és Clark, 1984; Pennebaker, 1995 idézi Gyollai és mtsai, 2011). A pozitív affektivitás skálán magasabb pontszámot elérő kísérleti személyekre jellemző az örömteli lelkiállapot és magasabb fokú szociabilitás (Pettit és Kline, 2001; Diener, Oishi és Lucas, 2003). A PANAS pozitív affektivitása jobban korrelál a depresszióval, mint a szorongással, míg a negatív affektivitás mindkettővel erősen korrelál (Crawford és Henry, 2004). A negatív és pozitív skálák két domináns és viszonylag független dimenziót képviselnek (Watson és Clark, 1984), melyek korrelációs együtthatói -0,2 és -0,3 között mozognak (Gyollai és mtsai, 2011). A pozitív affektivitás alacsony szintje nem egyenlő a negatív affektivitás magas szintjével. Összességében a PANAS kérdőíven végzett vizsgálatok nagy része a negatív és pozitív érzelmi skálákat két külön faktorként kezeli. (Watson és mtsai, 1988; Watson és Clark, 1994; Crawford és Henry, 2004).

Az eredeti, 20 tételes PANAS kérdőív nem mondható hosszúnak, mégis jobbnak látták lerövidíteni azt. Kercher 1992-ben megalkotta a rövidített verziót (Thompson, 2007). A kritikáknak és újabb statisztikai elemzéseknek köszönhetően azonban felismerték, hogy a rövidített változat felesleges elemeket tartalmaz és gyenge negatív összefüggések vannak a tényezők között. Ebből kifolyólag Thompson (2007) kifejlesztette a PANAS újabb rövidített változatát, amely egyértelmű tételeket tartalmaz. Kidolgozásához figyelembe vett kvalitatív és kvantitatív módszereket is. A Cronbach alfa mutató mindkét esetben (PANAS rövid pozitív és negatív érzelmi skála esetében is) 0,8 volt, ami jelöli a megbízhatóságát. Összességében tehát a Thompson által kifejlesztett PANAS kérdőív rövidített verziója (2007) megbízhatónak és érvényesnek bizonyult.

1.2. Az elsődleges érzelmi vonások az Affektív idegtudományi személyiségskálák mentén

Ahogy korábban már láttuk, az érzelmeknek kétféle megközelítése van: kategoriális és dimenzionális. Az alapérzelmek az evolúció termékei, melyeknek evolúciós hasznuk az volt, hogy a túlélést, az adaptációt szolgálták. Ezek biológiailag adottak, diszkrét kategóriaként kezeljük őket. Viszonylag kevés alapérzelem különíthető el (4-8/12 alapérzelmek szoktak meghatározni a kutatók). A négy fő alapérzelem a félelem, harag, szomorúság és a boldogság, melyek közül csupán egy fejez ki pozitív érzelmet (Lábadi, 2020c). Ezen érzelmeknél nincs átmenet, egyértelmű kategóriahatárok vannak (Ettcoff és Magee, 1992 idézi Lábadi, 2020c). Az alapérzelem elmélet képviselői Paul Ekman, Rene Descartes és Silvan Tomkins. A faciális feedback hipotézis Darwin nevéhez köthető, mely szerint az arcon bekövetkező változások hatással vannak arra, hogy hogyan érez a személy (pl.: ha sokat mosolyog, akkor boldog lesz). Az alapérzelmek univerzálisak, kultúrafüggetlenek. Minden kultúrában azonosan fejezzük ki és ismerjük fel, tehát evolúciós örökségről beszélhetünk (Lábadi, 2020c).

A kategoriális elméletek egyik példája Jaak Panksepp nevéhez köthető, aki az affektív idegtudomány fogalmának megalkotója (Panksepp, 1992). Az affektív idegtudomány az érzelmek biológiai háttérfolyamatait vizsgálja egyézséges és klinikai populáción. Ez az interdiszciplináris terület magában foglalja az idegtudományt és a személyiség, érzelmek és hangulatok pszichológiai aspektusát, valamint képes többszintű elemzésre és tudja integráltan kezelni a molekuláris, a neurális és a viselkedéses eredményeket. Jelentős kutatási területei például az érzelmileg telített és semleges ingerek észlelése, kódolása és felidézése közötti különbségek feltárása, az érzelmek információfeldolgozásban betöltött szerepe és az érzelmi válaszkészségben megmutatkozó individuális különbségek és azok biológiai háttérének azonosítása. (Armony és Vuilleumier, 2013 idézi Deák, 2020). Módszertani diverzitása lehetőséget teremt a felmerülő kérdések sokszempontú megközelítésének vizsgálatára. Az affektív idegtudomány módszertani szempontból vizsgálható például klasszikus viselkedéses paradigmák mérőeszközeivel, szubjektív beszámolók elemzéseivel, perifériás folyamatok regisztrálásával és idegtudományi műszerekkel is.

Jaak Panksepp szerint az érzelmi rendszerek nagy jelentőséggel bírnak. Szembe ment korának ortodox behaviorista tanaival és az érzelmek jelentőségét hangsúlyozta (Panksepp, 2005). Bár ő már korábban megalkotta az „affektív tudatosság” fogalmát, az csak később, a 21. században kapott figyelmet a tudományban (Davis és Montag, 2018 idézi Deák, 2020). Panksepp elmélete alapján az ösztönös viselkedésért és az érzelmekért - melyek a túlélést szolgálják - a kéreg alatti területek felelnek. A kognitív idegtudománnyal szemben itt alulról felfelé történő, azaz bottom-up folyamatok vannak a középpontban. Panksepp véleménye szerint a pszichopatológiai állapotok az ősi rendszerek alapvető érzelmeinek egyensúlytalanságával hozhatók összefüggésbe, melyek a személyiségünk alapkövei. Az alapvető érzelmi rendszerek más-más kulturális kontextusban való vizsgálatával létrejönnek a kultúrközi affektív tudomány alapjai (Özkarar-Gradwohl, 2019 idézi Deák, 2020). Panksepp a kéreg alatti rendszerek által létrejött érzelmeket „elsődleges folyamatoknak” nevezi, melyet a „másodlagos folyamatok”, mint a korai tapasztalatok és a tanulás alakítanak. A végleges formát pedig a „harmadlagos folyamatoknak” köszönhetően érik el, amelyek kérgi kognitív folyamatok (Panksepp, 1998).

Az elsődleges folyamatok, azaz szubkortikális érzelmi rendszerek (amelyek az emberi személyiségfejlődés alapját képezik) detektálására hozták létre 2003-ban az Affektív idegtudományi személyiség skálát (Affective Neuroscience Personality Scales, azaz ANPS), amely a klinikusok és kísérleti szakemberek eszközeként szolgál (Davis, Panksepp és Normansell, 2003). Az ANPS által mért 6 (+ 1) érzelmi vonás (elsődleges folyamat) univerzális és a kultúra másodlagos folyamatként hat rá. Az ANPS egy személyiségmérő kérdőív, mely idegtudományi eredményeken alapul és adott érzelmi rendszereket mér (Deák, 2020).

Az ANPS kérdőív magyar verzióját Pécsen készítették (Deák és mtsai, előkészületben). Az EBSCO Discovery Service adatbázisában való keresés alapján 306 tanulmányból több szempont figyelembevételével szelektálták ki azokat, amelyeket végül alkalmaztak. A többlépcsős szelekció első fázisában kiválogatták azon találatokat, amelyek több adatbázisban is fellelhetőek voltak, így 222-re szűkült az Affective Neuroscience Personality Scales kifejezésre való találatok száma. A következő áttekintés során 136-ra redukálták a kiválasztott tanulmányok körét. Tekintettel arra, hogy feltétlenül empirikus kutatásokkal szerettek volna foglalkozni, újabb 44 tanulmány került kizárássra. Elméleti tanulmányok, disszertációk, könyvek stb. kizárásával még 27-tel kevesebb lett a minta. Végül mindent összevetve 65 empirikus tanulmány maradt, ami a kritériumoknak megfelelt. Ezeket 2003 és 2019 között publikálták. A kiválasztott tanulmányokat négy csoportba sorolták. A validitási tanulmányok (24 db) csoportja különböző nyelvek változatainak elemzéseit foglalja magában. Ezen tanulmányok fókuszja a cikkváltozatok megbízhatóságának és érvényességének vizsgálata. A második csoport a biológiai markerekre hivatkozó tanulmányok köre (13 db), melyek az ANPS mérés pontosságát kutatták a biológiai folyamatok tükrében (pl. kortizol esetében). A harmadik csoport a klinikai jellegű cikkeké (18 db), melyeknek az adatfelvételében patológiás betegek vettek részt (pl.: pszichiátriai betegek, vese transzplantáltak, stroke-on átesettek). A negyedik csoportba került az a 10 darab széleskörű alkalmazhatóságot igazoló publikáció, amely nem sorolható az előző három kategória egyikébe sem (Deák, 2020). Ilyen például az álomelemzés ANPS-el, kreativitás és ANPS kapcsolata, előadóművészekkel (pl.: színészekkel, balettosokkal, rendezőkkel) készült tanulmányok. A források feldolgozásánál pedig figyelembe vették, hogy milyen kontextusban alkalmazták az ANPS kérdőívet, annak melyik változatát használták (rövid vagy hosszú verzió és milyen nyelvű), mik voltak a résztvevők demográfiai adatai (pl. nem, kor, nemzetiség) és hogy a szerzők milyen eredményeket kaptak. Ezen kutatási eredmények adataiból a résztvevők számát, az átlagéletkorukat, a 6 (+1) skálán kapott átlagokat, valamint a skálák megbízhatósági mutatóit és a skálák közötti korrelációk együtthatókat használták (Deák, 2020).

JA SAM:

^{a)} **ŽENA** ^{b)} **MANGUP**

Ljubice, dobro došla

шом уттог

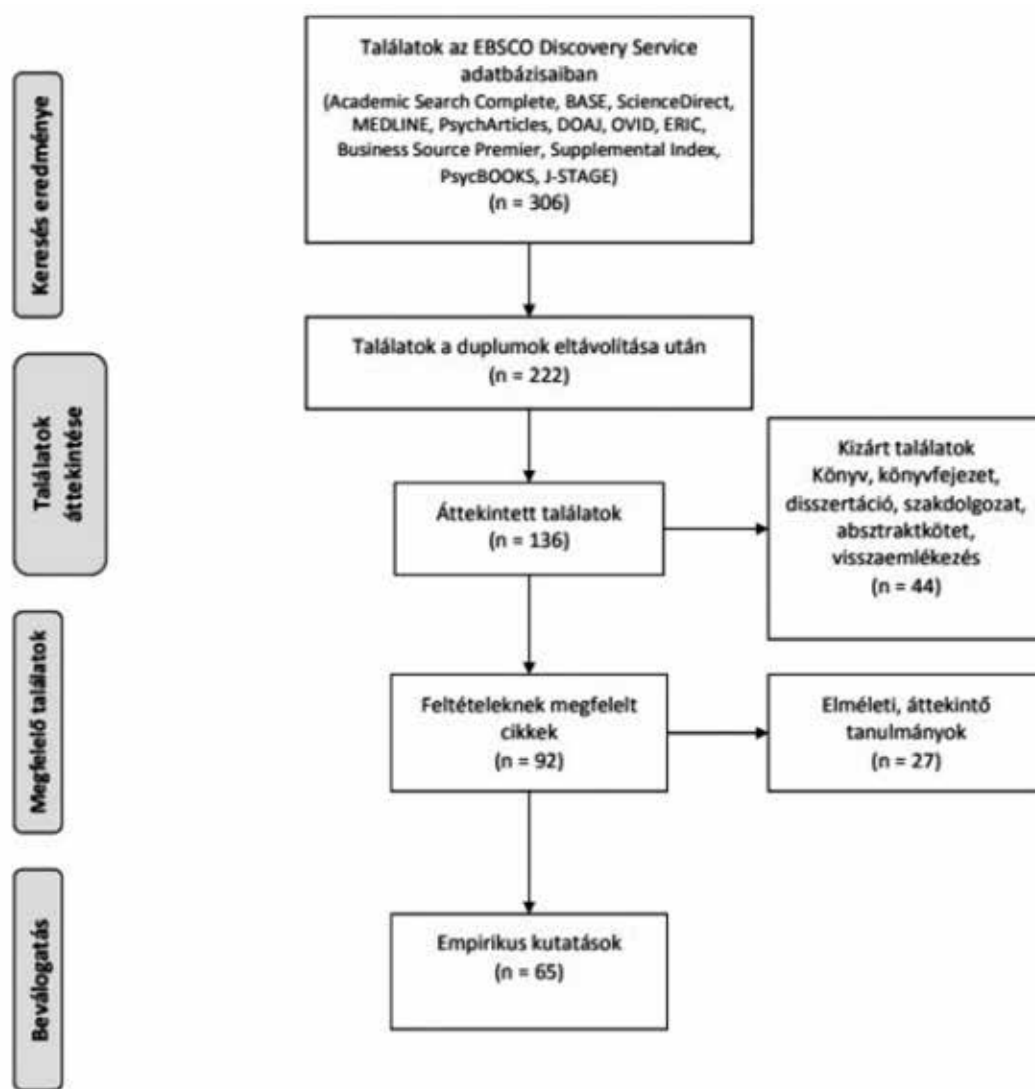
Naučite Kegelove
vežbe! Stežite 30
puta

УЛИЦА

АЃАНСКА

ADAI

UTCA

2. ábra: ANPS cikkekről szóló áttekintő tanulmány kritérium rendszere, szelekciós folyamata (ábra forrása: Deák, 2020, 498. oldal)

1.3. Célkitűzés

Céлом feltárni az Affektív idegtudományi személyiségskálák (ANPS) két skálájának összefüggéseit a Pozitív és Negatív Affektivitás skálával (PANAS) összevetve. A tanulmány jelentőségét meghatározza, hogy az első olyan magyar értekezés, mely összefoglalja és ismerteti a két kérdőív skáláinak kapcsolatát.

1.4. Hipotézis

H1: Hipotézisem, hogy a kategoriális ANPS kérdőív pozitív és negatív skálái függetlenek, akárcsak a dimenziális PANAS kérdőív két skálája.

H2: Hipotézisem, hogy a PANAS kérdőív negativitás pontszáma pozitívan korrelál az ANPS kérdőív negativitás pontszámával.

H3: Hipotézisem, hogy van életkori különbség a pozitív érzelmi állapotban, mely az idősebb korosztálynál jellemzőbb, ők érnek el magasabb pontot a fiatalabbakhoz képest.

H4: Hipotézisem, hogy van nemi különbség a negatív érzelmi állapotban, mely a nőknél jellemzőbb, ők érnek el magasabb pontot a férfiakhoz képest.

2. Módszer

2.1. Résztevők

Kutatásomban 218 nem beavatott személy vett részt: 60 férfi és 158 nő. A férfiak átlagéletkora $M=28,0$ ($SD=10,87$), a nőké $28,5$ ($SD=12,98$). A kérdőívet online kitöltéses módszerrel vettem fel, a kitöltők a válaszáért semmiféle jutalomban nem részesültek.

2.2. Vizsgálati eszközök

Kutatásomban mérőeszközként a PANAS és az ANPS kérdőívek magyar nyelvre adaptált verzióit használtam.

2.2.1 Pozitív és Negatív Affektivitás Skálák (PANAS)

Az eredeti PANAS kérdőívet Watson és társai fejlesztették ki 1988-ban. A PANAS kérdőívet magyar nyelvre Rózsa és Kő fordították le (Rózsa és mtsai, 2008 idézi Gyollai és mtsai, 2011). A Pozitív és Negatív Affektivitás Skálák kutatásába két csoportot vontak be. Az

egyik csoportot 1163 önkéntes egyetemi hallgató alkotta két magyar egyetemről (Eötvös Lóránd Tudományegyetem és Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem). A hallgatók több mint fele férfi volt, átlagéletkoruk $20,61$ év. A másik csoport olyan emberekből állt, akik különböző jellegű szomatikus problémáikkal keresték fel háziorvosukat. A 466 tagú, női többségű csoport átlagéletkora $44,76$ év. A kitöltésekből származó eredményekből kimutatható, hogy a nők mind a PANAS pozitivitás, mind pedig a negativitás skáláján magasabb pontszámot értek el, mint a férfiak. Az egyetemi hallgatók a kérdőívet vagy helyben, az egyik órájukon vagy online töltötték ki anonim módon, a háziorvosukat felkereső személyek pedig a rendelő várótermében szintén névtelenül. A válaszáért semmilyen nemű jutalomban nem részesültek a kitöltők (Gyollai és mtsai, 2011). A kérdőív 20 állításból áll, melyben 10 pozitív és 10 negatív érzelmi állapotra kell választ adni. A kísérleti személyeknek 5 pontos Likert-skálán kell megítélniük, hogy hogyan érznek az adott állítással kapcsolatban (Watson, 1988). A pozitív és negatív alskálák egymástól függetlenek (Gyollai és mtsai, 2011). A mérőeszköz pszichometriai tulajdonságai kiemelkedőek, a Cronbach alfa mutatók $0,85$ és $0,9$ között mozognak (Watson, 1988).

2.2.2 Affektív idegtudományi személyiségskálák (ANPS)

Az első, azaz az amerikai ANPS kérdőív 110 tételes volt, melyet Davis fejlesztett ki (Davis és mtsai, 2003). A mérőeszköz kidolgozása során fontos cél volt, hogy az idegtudomány és a mélylélektan számára egyaránt hasznos legyen. Az ANPS kérdőív hat elsődleges érzelmi vonást mér, valamint tartalmaz egy Spiritualitás skálát is. A hat érzelem két faktorba rendeződik: a JÁTÉKOSSÁG, a KERESÉS és a GONDOSKODÁS skálák alkotják az általános pozitív érzelmek csoportját, míg a FÉLELEM, a HARAG és a SZOMORÚSÁG skálákból az általános negatív érzelmek mértéke számolható ki (Deák, 2020). Nagybetűvel jelölik az elsődleges érzelmi folyamatokat (rendszereket), amelyeknek jól körülhatárolható agyi háttere van (Panksepp, 2007a idézi Davis és Panksepp, 2011).

A Brief ANPS (azaz BANPS) a kérdőív rövidített változata, ahol ötfokú Likert-skálán zajlik a válaszadás. Empirikus dolgozatomban a 2.4-es változat magyar verzióját használok. Az ANPS 2.4-es módosított változata 112 tételt tartalmaz, melyek közül 33 eltérő az első 110 tételes verzióhoz képest (Davis és Panksepp, 2011). A kísérleti személyeknek 1-4-ig terjedő skálán kellett megítélniük a válaszokat, ahol az 1-es azt jelentette, hogy egyáltalán nem ért egyet a személy, a 4-es pedig azt, hogy teljesen egyetért. Az ANPS kérdőívet több különböző nyelvre lefordították, melyek közül a magyar verziót Pécsen készítették és az eredeti szerzők engedélyével használják, a felmérést közel 800 fős magyar mintán végezték (Deák és mtsai,

előkészületben). Mind a 6 elsődleges érzelmi skálához 14-14 tétel tartozik, míg a spiritualitás skálához 12. Ezekon felül 16 plusz tétel is szerepel a kérdőívben. A dominanciához tartozik 7, a társas kíváncsisághoz (azaz hazugság skálához) 6 és a szociális szorongáshoz 3 tétel. Ezek közül mindegyik skála Cronbach alfa nagyobb, mint $0,7$ (Deák, 2020). A kérdőív minden skálája tartalmaz megfordított tételt, melyek a következők (Deák és mtsai, előkészületben):

- KERESÉS = $1 + 9 + 17 + 25 + 33 + 41 + 49 + 57 + 65 + 73 + 81 + 89 + 97 + 105$.
- FÉLELEM = $2 + 10 + 18 + 26 + 34 + 42 + 50 + 58 + 66 + 74 + 82 + 90 + 98 + 106$.
- GONDOSKODÁS = $3 + 11 + 19 + 27 + 35 + 43 + 51 + 59 + 67 + 75 + 83 + 91 + 99 + 107$.
- HARAG = $4 + 12 + 20 + 28 + 36 + 44 + 52 + 60 + 68 + 76 + 84 + 92 + 100 + 108$.
- JÁTEKOSSÁG = $5 + 13 + 21 + 29 + 37 + 45 + 53 + 61 + 69 + 77 + 85 + 93 + 101 + 109$.
- SZOMORÚSÁG = $6 + 14 + 22 + 30 + 38 + 46 + 54 + 62 + 70 + 78 + 86 + 94 + 102 + 110$.
- Spiritualitás = $7 + 15 + 23 + 31 + 39 + 47 + 55 + 63 + 71 + 79 + 87 + 95$

A JÁTEKOSSÁG faktor a komolysággal szemben magában foglalja a humort, szórakozást és a játékos helyzetekre való fogékonyságot. A KERESÉS faktor alatt a szerzők a kíváncsiságot, felfedezésből származó örömet, a problémamegoldás igényét és az új tapasztalatok előtti pozitív várakozás érzését értették. A GONDOSKODÁS definíciójába tartozik a másokkal való törődés, a szükséglet szenvedők iránti empátia és a betegek ápolása. A FÉLELEM skála tartalmazza például a szorongást, döntésképtelenséget, a feszültséget és az aggodalmat. A HARAG skála olyan viselkedéseket foglal magában, mint a forrófejűség, a frusztráció, ingerlékenység és haragtartó viselkedés. A SZOMORÚSÁG skála meghatározásához tartozik a magány megélése, a hiány érzése és a sírás gyakorisága. A Spiritualitás reprezentálja az emberiséggel és a teremtet világgal való egységet, az egyediség és az egyedüliség megélését, az élet értelmének keresését, valamint a belső béke és harmónia iránti igényt. Davis és munkatársai eredeti vizsgálatában két csoport vett részt: egyetemisták és álláskereső (Davis és mtsai, 2003). A skálák megbízhatóságai közül a JÁTEKOSSÁG és a KERESÉS volt a leggyengébb, melynek a Cronbach alfa értéke kisebb volt, mint 0,7. A FÉLELEM, HARAG és Spiritualitás skálák megbízhatósági mutatója 0,8 feletti értéket mutat. Mind az egyetemi hallgatók, mind az álláskereső csoportjának mérési eredményeiben kimutatható volt a nemek közötti különbség (Deák, 2020).

Összehasonlítva a csoportokat a pozitív skálákon közel azonos értéket értek el az álláskereső és az egyetemisták, míg a negatív skálák esetében az álláskereső alacsonyabb pontszámot értek el, mint az egyetemisták. Az egyetemisták csoportjából a férfiak átlaga alacsonyabb volt a JÁTEKOSSÁG, a GONDOSKODÁS, a FÉLELEM a SZOMORÚSÁG és a Spiritualitás skálákon, és magasabb a KERESÉS és a HARAG skálákon, mint a nőké. Az álláskereső csoportjából a férfiak átlaga alacsonyabb volt a GONDOSKODÁS, a KERESÉS, a FÉLELEM, a SZOMORÚSÁG és a Spiritualitás skálákon, és magasabb a HARAG és a JÁTEKOSSÁG skálán, mint a nőké. Az ANPS skálái között mutatkozik együtt járás mutatkozik mindkét vizsgálati csoportban (Davis és mtsai, 2003). A JÁTEKOSSÁG skála korrelál a KERESÉSSEL és a GONDOSKODÁSSAL. A GONDOSKODÁS a FÉLELEM és a SZOMORÚSÁG skálákkal gyenge pozitív korrelációt mutat. A negatív skálák is korrelálnak egymással. A Spiritualitás skála pozitívan korrelál a GONDOSKODÁSSAL és a KERESÉSSEL (Deák, 2020).

2.3. Vizsgálat menete

Mind a Pozitív és Negatív Affektivitás Skálák (PANAS), mind az Affektív idegtudományi személyiségskálák (ANPS) esetében online kitöltéssel és önkéntes formában a Gorilla kísérleti platformon keresztül (Anwyl-Irvine, Massoné, Flitton, Kirkham, Evershed, 2019) folyt a vizsgálat. 2020 októbertől 2021 januárig volt elérhető a kérdőív. A kutatásban résztvevők biztosítva voltak az adatok kezelésének anonimitása felől. A kitöltés kb. 12-15 percet vett igénybe.

3. Eredmények

A statisztikai analíziseket a Jamovi program 1.2.27. verziójával futtattam. A Pozitív és Negatív Affektivitás Skáláit (PANAS) korrelációval hasonlítottam össze egymással és az Affektív idegtudományi személyiségskálák (ANPS) két fő skálájával, valamint faktoraival és az ANPS pozitivitás és negativitás skáláit egymással. A PANAS negativitás skálája negatívan korrelál a PANAS pozitív skálájával és szintén közepes kapcsolat van közöttük ($r = -0,442$; $p < 0,001$). Az ANPS pozitivitás skálája pozitívan korrelál a PANAS pozitivitással, közepes kapcsolat van közöttük ($r = 0,523$; $p < 0,001$) és negatívan korrelál a PANAS negativitás skálájával gyenge kapcsolattal ($r = -0,267$; $p < 0,001$). Az ANPS negativitása negatívan korrelál a PANAS pozitivitással, közöttük gyenge a kapcsolat ($r = -0,287$; $p < 0,001$) és közepes erősségű pozitív korrelációt mutat a PANAS negativitás skálájával ($r = 0,646$; $p < 0,001$). Az ANPS pozitív és negatív skálái között nincs szignifikáns kapcsolat ($r = -0,074$; $p = 0,274$). A PANAS pozitivitás skálája gyengén és pozitívan korrelál az életkorral ($r = 0,147$; $p < 0,05$), a PANAS negativitás skálája pedig gyengén és negatívan korrelál az életkorral ($r = -0,167$; $p < 0,05$). Mind az ANPS negativitás skálája ($r = -0,195$; $p < 0,01$), mind a pozitivitás skálája ($r = -0,164$; $p < 0,05$) negatívan korrelál az életkorral.

A PANAS pozitivitás skálája az ANPS negativitás skálájának mindhárom faktorával negatívan korrelál és gyenge erősségű a kapcsolata: a FÉLELEM faktorról ($r=-0,319$; $p<0,001$), a HARAG faktorról ($r=-0,178$; $p<0,01$), és a SZOMORÚSÁG faktorról ($r=-0,170$; $p<0,05$). A PANAS negativitás skálája az ANPS negativitás skálájának mindhárom faktorával pozitívan korrelál és közepes erősségű a kapcsolata: a FÉLELEM faktorról ($r=0,625$; $p<0,001$), a HARAG faktorról ($r=0,413$; $p<0,001$), és a SZOMORÚSÁG faktorról ($r=0,488$; $p<0,001$). A PANAS pozitivitás skálája az ANPS pozitivitás skálájának mindhárom faktorával pozitívan korrelál és szignifikáns a kapcsolatuk: a KERESÉS faktorról közepes erősségű kapcsolatban van ($r=0,568$; $p<0,001$), a GONDOSKODÁS faktorról gyenge erősségű kapcsolatban van ($r=0,331$; $p<0,001$), és a JÁTÉKOSSÁG faktorról szintén gyenge kapcsolatban van ($r=0,316$; $p<0,001$). A PANAS negativitás skálája az ANPS pozitivitás skálájának két faktorával negatívan korrelál és gyenge erősségű a kapcsolata: a KERESÉS faktorról ($r=-0,244$; $p<0,001$) és a JÁTÉKOSSÁG faktorról ($r=-0,256$; $p<0,001$). A GONDOSKODÁS faktorról viszont nincs köztük kapcsolat ($r=0,101$; $p=0,135$).

1. táblázat: PANAS és ANPS korrelációja

		PANAS pozitív		PANAS negatív		ANPS pozitív		ANPS negatív
PANAS negatív	Pearson féle r	-0.442	***	—				
	p-érték	<.001		—				
ANPS pozitív	Pearson féle r	0.523	***	-0.267	***	—		
	p-érték	<.001		<.001		—		
ANPS negatív	Pearson féle r	-0.287	***	0.646	***	-0.074		—
	p-érték	<.001		<.001		0.274		—
KERESÉS_anps	Pearson féle r	0.568	***	-0.244	***	0.747	***	-0.011
	p-érték	<.001		<.001		<.001		0.868
FÉLELEM_anps	Pearson féle r	-0.319	***	0.625	***	-0.081		0.889 ***
	p-érték	<.001		<.001		0.232		<.001
GONDOSKODÁS_anps	Pearson féle r	0.331	***	-0.101		0.762	***	0.061
	p-érték	<.001		0.135		<.001		0.369
HARAG_anps	Pearson féle r	-0.178	**	0.413	***	-0.203	**	0.704 ***
	p-érték	0.008		<.001		0.003		<.001
JÁTÉKOSSÁG_anps	Pearson féle r	0.316	***	-0.256	***	0.776	***	-0.195 **
	p-érték	<.001		<.001		<.001		0.004
SZOMORÚSÁG_anps	Pearson féle r	-0.170	*	0.488	***	0.135	*	0.783 ***
	p-érték	0.012		<.001		0.047		<.001
Spiritualitás_anps	Pearson féle r	0.301	***	-0.084		0.357	***	0.003
	p-érték	<.001		0.214		<.001		0.962
életkor	Pearson féle r	0.147	*	-0.167	*	-0.195	**	-0.164 *
	p-érték	0.029		0.014		0.004		0.016

Megjegyzés. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

A nemek közötti eltérést Független-mintás T-próbával vizsgáltam. Az ANPS negativitás ($t(216)=-3,414$; $p<0,001$) skálájában van szignifikáns különbség a nemek között. A férfiak átlaga ($M=106,2$; $SD=16,66$), a nők pedig ($M=115,8$; $SD=19,30$). Az ANPS negativitás skálájának SZOMORÚSÁG faktorában ($t(216)=-4,50$; $p<0,001$) is van különbség a férfiak és nők között. A férfiak átlaga ($M=35,6$; $SD=7,07$), a nők pedig ($M=40,1$; $SD=6,44$). Van különbség a nemek között az ANPS negativitás skálájának FÉLELEM faktorában is ($t(216)=-2,845$; $p=0,005$). A férfiak átlaga ($M=36,3$; $SD=8,60$), a nők pedig ($M=41,0$; $SD=9,06$). Az ANPS pozitivitás skálájának faktorában is van különbség a férfiak és nők között. A GONDOSKODÁS faktorban ($t(216)=-5,357$; $p<0,001$) a férfiak átlaga ($M=40,0$; $SD=6,58$), a nők pedig ($M=44,9$; $SD=5,83$). A KERESÉS faktorban ($t(216)=-2,173$; $p<0,05$) a férfiak átlaga ($M=42,7$; $SD=6,62$), a nők pedig ($M=44,8$; $SD=6,12$). A JÁTEKOSSÉG faktorban ($t(216)=2,509$; $p<0,05$) a férfiak átlaga ($M=43,9$; $SD=6,37$), a nők pedig ($M=41,1$; $SD=7,81$). Valamint a Spiritualitás faktorban ($t(216)=-3,804$; $p<0,001$) is van különbség a férfiak és nők között. A férfiak átlaga ($M=27,9$; $SD=5,85$), a nők pedig ($M=31,7$; $SD=6,99$).

2. táblázat: ANPS és PANAS skálák értéke a nem függvényében

Student féle T-érték			df	p
PANAS pozitív	Student féle t	-0.589	216	0.557
PANAS negatív	Student féle t	-0.371	216	0.711
ANPS pozitív	Student féle t	-1.775	216	0.077
ANPS negatív	Student féle t	-3.414	216	<.001
KERESÉS_anps	Student féle t	-2.173	216	0.031
FÉLELEM_anps	Student féle t	-2.845	216	0.005
GONDOSKODÁS_anps	Student féle t	-5.357	216	<.001
HARAG_anps	Student féle t	-1.053	216	0.293
JÁTEKOSSÁG_anps	Student féle t	2.509 ^a	216	0.013
SZOMORÚSÁG_anps	Student féle t	-4.501	216	<.001
Spiritualitás_anps	Student féle t	-3.804	216	<.001
életkor	Student féle t	-0.227	216	0.820

^a Levene tesztje szignifikáns ($p < .05$), a varianciák nem egyenlők

3. táblázat: *Férfiak és nők összehasonlítása ANPS és PANAS skáláiban*

	Csoport	N	Átlag	Medián	SD	SE
PANAS pozitív	férfi	60	38.1	39.0	6.75	0.871
	nő	158	38.6	39.0	5.98	0.476
PANAS negatív	férfi	60	21.4	21.0	6.91	0.892
	nő	158	21.8	20.0	8.31	0.661
ANPS pozitív	férfi	60	126.6	129.5	15.30	1.975
	nő	158	130.7	133.0	15.41	1.226
ANPS negatív	férfi	60	106.2	105.0	16.66	2.151
	nő	158	115.8	117.0	19.30	1.535
KERESÉS_anps	férfi	60	42.7	44.0	6.62	0.854
	nő	158	44.8	46.0	6.12	0.487
FÉLELEM_anps	férfi	60	36.3	36.0	8.60	1.110
	nő	158	40.1	41.0	9.06	0.721
GONDOSKODÁS_anps	férfi	60	40.0	40.0	6.58	0.849
	nő	158	44.9	46.0	5.83	0.464
HARAG_anps	férfi	60	34.3	34.0	8.21	1.061
	nő	158	35.6	36.0	7.83	0.623
JÁTEKOSSÁG_anps	férfi	60	43.9	44.5	6.37	0.822
	nő	158	41.1	41.0	7.81	0.621
SZOMORÚSÁG_anps	férfi	60	35.6	35.0	7.07	0.912
	nő	158	40.1	40.0	6.44	0.512
Spiritualitás_anps	férfi	60	27.9	27.5	5.85	0.755
	nő	158	31.7	32.0	6.99	0.556
életkor	férfi	60	28.0	24.0	10.87	1.403
	nő	158	28.5	22.0	12.98	1.033

4. Megvitatás

Célkitűzésem vizsgálni az Affektív idegtudományi személyiségskálák (ANPS) pozitív és negatív skáláinak összefüggéseit a Pozitív és Negatív Affektivitás skálával (PANAS) összevetve.

Az első hipotézisem alapján a kategoriális ANPS kérdőív pozitív és negatív skálái függetlenek, akárcsak a dimenzionális PANAS kérdőív két skálája. Feltevésem részben beigazolódott. Eredményeim alapján az ANPS skálái függetlenek egymástól, nem mutatnak együtt járást, viszont a PANAS kérdőív pozitivitás és negativitás skálái nem függetlenek egymástól, tehát együtt járnak. Kutatásom ellentmond Watson és Clark (1984) eredményeinek, akik szerint az PANAS kérdőív két skálája önálló konstrukció, domináns és viszonylag független dimenziót képviselnek. Gyollaiék eredményét pedig megerősíti tanulmányom, akik együtt járást találtak a PANAS pozitivitás és negativitás skálái között, tehát szerintük sem független a két skála (Gyollai és mtsai, 2011).

A második hipotézisem szerint a PANAS kérdőív negativitás pontszáma pozitívan korrelál az ANPS kérdőív negativitás pontszámával. A kategoriális és a dimenzionális elmélet között összefüggést feltételeztem. Hipotézisemet igazolja, hogy az ANPS és PANAS kérdőívek pozitív és negatív skáláinak összehasonlítása alapján együtt járás

КОРИСТИТИ КЉУЧ ЗА УЛАЗАК У ЗГРАДУ

KORISTITI KLJUČ ZA ULAZAK U ZGRADU

VI BIRATE
SLEDEĆEG GOSTA

want
to
become
someone?

want

to
achieve
something?

black cats
matter

УЛИЦА
НАРОДНЕ БАШТЕ
НЕРКЕРТ
УТСА

III
7

van mind a pozitív, mind a negatív skálák között. Feltételezhető az is, hogy akinek a PANAS értékei a pozitivitás skálája felé tolnak el, az a személy az ANPS pozitivitás skáláján is magas pontot fog elérni, illetve fordítva. Aki pedig a PANAS negativitás skálája felé orientálódik, az az egyén az ANPS negativitás skáláján magas pontot fog elérni. Tehát például akinek erős negatív érzései és hangulata van, az meg fog mutatkozni az ANPS és a PANAS kérdőívek eredményeiben egyaránt.

Harmadik hipotézisem alapján van életkori különbség a pozitív érzelmi állapotban, mely az idősebb korosztálynál jellemzőbb, ők érnek el magasabb pontot a fiatalabbakhoz képest. A PANAS pozitivitás skálájának az életkorral való pozitív korrelációja mutatja, hogy minél idősebb a kitöltő, annál pozitívabb érzései vannak. Valamint ez fordítva is látszik a PANAS negativitás skálájának az életkorral való negatív korrelációjából, amely alapján szintén kimutatható, hogy minél idősebb a személy, annál kevésbé negatívak az érzései. Hipotézisem beigazolódt és az eredmények alátámasztják Carstensen pozitivitás eltolódás elméletét, miszerint a korral előre haladva a kognitív feldolgozás során a pozitív ingerek a negatívak fölé kerekednek és az idősebbek a fiatalokhoz képest inkább a pozitív, mintsem a negatív információkra emlékeznek (Carstensen és Mikels, 2005). Czigler (2011) szintén foglalkozik az

öregedéssel együtt megjelenő „pozitivitás hatással”. Tanulmánya alapján az idősebbek pozitívabban ítélnék meg adott eseményeket, mint a fiatalabbak, melyet saját kutatásom is alátámaszt (Czigler, 2011).

Az életkor mind a két ANPS skálával negatívan korrelál, amiből arra lehet következtetni, hogy minél idősebb valaki, annál alacsonyabb a pontja mind a pozitivitás, mind a negativitás főskálákon. Ennek a magyarázata nem egyértelmű, további kutatások kiindulópontját képezheti. Minél idősebb a kitöltő, annál alacsonyabb a FÉLELEM, A SZOMORÚSÁG és a JÁTÉKOSSÁG pontja. Ha csökken a félelem és a szomorúság, az közvetetten megerősíti a pozitivitás hatást. Fiatalon valószínűsíthető, hogy a személy többet szórakozik, ami később idősödve kevésbé kelti fel az egyén érdeklődését (ebbe beletartoznak a fizikai kontaktussal járó játékos helyzetek is, amik idősebb korban elmaradnak).

Negyedik hipotézisem szerint nemi különbség van a negatív érzelmi állapotban. A nőknél jellemzőbb a negatív érzelmi állapot, ők érnek el magasabb a pontszámot a férfiakhoz képest. Gyollai és mtsai (2011) tanulmánya alapján a nők PANAS negativitás pontszáma magasabb, mint a férfiaké. Davis és mtsai (2003) vizsgálatukban azt az eredményt kapták, hogy az mind az egyetemista, mind az álláskereső nők magasabb pontszámot értek el az ANPS negativitás skála SZOMORÚSÁG és FÉLELEM faktoraiban. Ezen értékeket saját kutatásommal is alátudom támasztani. Eredményeim alapján a nők szignifikánsan magasabb pontot értek el a PANAS negativitás skáláján, az ANPS negativitás skáláján, illetve annak SZOMORÚSÁG és FÉLELEM faktoraiban. Ez alapján teljesül a hipotézisem, a nők magasabb pontja azt jelzi, hogy ők erőteljesebben és gyakrabban élnek meg negatív érzéseket, hangulatokat, valamint szomorúbbak és féltősebbek, mint a férfiak.

4.1. Kutatási kitekintés

Az életkor az ANPS negativitás és pozitivitás skálájával is negatívan korrelál. Ebből az eredményből arra lehet következtetni, hogy idősödve, egyre alacsonyabb a pontja a kitöltőnek mindkét főskálán. Eredményeim magyarázata nem egyértelmű, ezért érdemes további kutatásokat folytatni ebben a témában.

Irodalom

- Anwyl-Irvine, A.L., Massoné J., Flitton, A., Kirkham, N.Z. and Evershed, J.K. (2019). Gorilla in our midst: an online behavioural experiment builder. *Behavior Research Methods*. 1-20. Doi: <https://doi.org/10.3758/s13428-019-01237-x>
- Carstensen, L. L., and Mikels, J. A. (2005). At the intersection of emotion and cognition: Aging and the positivity effect. *Current directions in psychological science*, 14(3), 117-121.
- Crawford, J.R., Henry, J.D. (2004). The Positive and Negative Affect Schedule (PANAS): Construct validity, measurement properties and normative data in a large non-clinical sample. *British Journal of Clinical Psychology*, 43, 245-265.
- Czigler I. (2011). Kellemes öregség. *Pszichológia*, 32(1), 3-17.
- Davis, K. L., and Panksepp, J. (2011). The brain's emotional foundations of human personality and the Affective Neuroscience Personality Scales. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 35(9), 1946–1958.
- Davis, K. L., Panksepp, J., and Normansell, L. (2003). The affective neuroscience personality scales: Normative data and implications. *Neuropsychanalysis*, 5(1), 57–69.
- Deák A. (2020). Elsődleges Érzelmek Mérése Affektív Idegtudományi Megközelítésben: Módszertani Áttekintés. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 75(3), 493-518.
- Deák és mtsai (előkészületben). Az Affektív idegtudományi személyiség skálák magyar változata. Kézirat
- Diener, E., Oishi, S., Lucas, R.E. (2003). Personality, culture and subjective well-being: emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*, 54, 403-425.
- Gyollai, A., Simor, P., Köteles, F. and Demetrovics, Z. (2011). Psychometric properties of the Hungarian version of the original and the short form of the Positive and Negative Affect Schedule (PANAS). *Neuropsychopharmacologia Hungarica*, 13(2), 73-79.
- Lábadi Beatrix (2020a). Az affektív pszichológia tárgya, szemlélete, előadás a Pécsi Tudományegyetem Pszichológia Intézetében. Affektív pszichológia kurzus keretében
- Ferenczhalmy R. (2010). A szocializáció fogalma és folyamata, Énfejlődés és szocializáció előadás a PTE Pszichológia Intézetben. 2010. január.
- Lábadi Beatrix (2020b). Kogníció és affektivitás, előadás a Pécsi Tudományegyetem Pszichológia Intézetében. Affektív pszichológia kurzus keretében
- Lábadi Beatrix (2020c). Az érzelmek kifejezése és az alapérzelmek, előadás a Pécsi Tudományegyetem Pszichológia Intézetében. Affektív pszichológia kurzus keretében
- Panksepp, J. (1992). A critical role for „affective neuroscience” in resolving what is basic about basic emotions. *Psychological Review*, 99(3), 554–560.
- Panksepp, J. (1998). *Affective Neuroscience: The Foundations of Human and Animal Emotions*. New York: Oxford University Press.

Panksepp, J. (2005). Affective consciousness: Core emotional feelings in animals and humans. *Consciousness and Cognition*, 14(1), 30–80.

Pettit, J.W., Kline, J.P., Gencoz, T., Gencoz, F., Joiner, T.E. (2001). Are happy people healthier? The specific role of positive affect in predicting self-reported health symptoms. *Journal of Research in Personality*, 35(4), 521–536.

The jamovi project (2020). *jamovi*. (Version 1.2) [Computer Software]. Retrieved from <https://www.jamovi.org>.

Thompson, E.R. (2007). Development and validation of an internationally reliable short-form of the Positive and Negative Affect Schedule (PANAS). *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(2), 227–242.

Watson, D. (1988). Intraindividual and interindividual analyses of positive and negative affect: Their relation to health complaints, perceived stress, and daily activities. *Journal of personality and social psychology*, 54(6), 1020–1030.

Watson, D. and Clark, L. A. (1984). Negative affectivity: the disposition to experience aversive emotional states. *Psychological Bulletin*, 96(3), 465–490.

Watson, D., Clark, L.A., Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales. *Journal of personality and social psychology*, 54(6), 1063–1070.

Mellékletek

1. számú melléklet - ANPS

(1 = egyáltalán nem értek egyet)

4 = teljesen egyetértek)

1. Bármilyen apró probléma vagy nehézség felkelti az érdeklődésemet.
2. Az emberek, akik jól ismernek engem, azt mondanák rólam, hogy aggodalmaskodó személy vagyok.
3. Gyakran erős szükségét érzem annak, hogy másokról gondoskodjam.
4. Ha frusztrált vagyok, általában dühbe gurulok.
5. Olyan ember vagyok, akit könnyű szórakoztatni és sokat nevet.
6. Gyakran vagyok szomorú.
7. A teremtet világgal való egység megélése segít abban, hogy több értelmet találjak az életemben.
8. Szeretem én meghozni a döntéseket egy csoportban.
9. Nem okoz sok örömet a különleges eseményekre való várakozás.
10. Nem vagyok gyakran ideges vagy nyugtalan.
11. Nevetségesnek tartom azt, ahogyan néhány ember az állatkölykökkel viselkedik.
12. Soha senkire nem vagyok nagyon sokáig mérges.
13. A barátaim valószínűleg túl komoly emberként jellemeznének.
14. Úgy tűnik, rám nagyon csekély hatással van a személyes visszautasítás.
15. Az életem értelme nem abból az érzésből származik, hogy összeköttetésben állnék más élőlényekkel.
16. Időnként egy kicsit pletykálkodom.
17. Nagyon élvezem az új élményekre való várakozást.
18. Gyakran csak azután gondolok arra, hogy mit kellett volna tennem, miután a lehetőség már elszállt.
19. Szeretek gyerekekről gondoskodni.
20. A barátaim valószínűleg forrófejű emberként jellemeznének.
21. Úgy ismernek, mint akivel a munka szórakozás.
22. Gyakran érzem úgy, hogy sírni fogok.
23. A világ gyönyörűsége gyakran megérint spirituálisan.
24. Általában elkerülöm az olyan tevékenységeket, ahol a figyelem középpontjába kerülnék.
25. Általában nem vagyok túlságosan kíváncsi.
26. Nem jellemezném magam aggodalmaskodó emberként.

27. Egy beteg emberről való gondoskodás nagyon megterhelő lenne számomra.
28. Nem emlékszem olyanra, amikor annyira mérges lettem volna, hogy szívesen összetörtem volna valamit.
29. Általában nem élvezem a testi kontaktust igénylő mozgalmas játékokat.
30. Ritkán vagyok szomorú.
31. Ritkán hagyatkozom spirituális inspirációra fontos kihívás alkalmával.
32. Mindig igazat mondok.
33. A válasz keresése ugyanolyan élvezetes, mint rátalálni a megoldásra.
34. Gyakran nem tudok egyből elaludni, mert aggaszt valami.
35. Szeretek állatkölykök közelében lenni.
36. Ha mérges vagyok, gyakran káromkodni szeretnék.
37. Szeretek viccelődni mások társaságában.
38. Gyakran érzem magam magányosnak.
39. Megélni a kapcsolatot minden élővel számomra egy fontos forrása a belső inspirációnak.
40. Amikor játszom, a győzelem fontos számomra.
41. Általában kevés vágyakozást és várakozást érzek.
42. Nagyon kevés olyan dolog van az életemben, ami félelemmel tölt el.
43. Nem különösebben élvezem a gyerekek társaságát.
44. Ha frusztráció ér, ritkán önt el a méreg.
45. Nem kedvelem a bugyuta humort.
46. Soha nincs honvágyam.
47. Számomra a spiritualitás nem az elsődleges forrása a belső békének és harmóniának.
48. Néha úgy érzem, káromkodnom kell.
49. Majdnem olyan élvezetes számomra a cél megfogalmazása és a célért való küzdelem, mint elérni magát a célt.
50. Néha képtelen vagyok abbahagyni a problémáim feletti aggodást.
51. Szívemen viselem a kóbor állatok sorsát.
52. Ha valaki feldühít, hajlamos vagyok arra, hogy hosszú időn keresztül dühös legyek.
53. Az emberek, akik ismernek, azt mondanák rólam, hogy én egy mókát nagyon kedvelő személy vagyok.
54. Gyakran gondolkodom azokra az emberekre, akiket szerettem, és már nincsenek velem.
55. Spirituális témákról való elmélkedés gyakran félelemmel teli tisztelettel tölt el.
56. Azzal is elégedett lennék, hogy majdnem elértem a céljaim, annak ellenére, hogy mások jobban teljesítettek nálam.
57. Általában nem érdekel a problémák és fejtörők megoldása pusztán a megoldás kedvéért.
58. A barátaim azt mondanák, hogy nehezen lehet engem megrémíteni.
59. Általánosságban úgy vélem, hogy az állatok a lakásban több bajt okoznak, mint örömet.
60. Az emberek, akik jól ismernek, azt mondanák rólam, hogy szinte sosem vagyok dühös.
61. Nem különösebben élvezem a viccelődést és az aranyköpésekkel való dobálózást.
62. Nem különösebben szomorít el, ha a barátaim vagy a családtagjaim közül valaki helyteleníti a viselkedésemet.
63. Az életcélom és az önmagamba vetett hitem nem a spirituális meggyőződésemből származik.
64. Sohasem játszottam beteget azért, hogy kiszálljak valahonnan.
65. Gyakran a kíváncsiságom hajt, hogy megtegyek dolgokat.
66. Gyakran aggódom a jövő miatt.
67. Sajnálom a hajléktalanokat.
68. Hajlamos vagyok ingerültté válni, ha valaki megpróbál megakadályozni abban, amit tenni akarok.
69. Nagyon bohókás vagyok.
70. Gyakran hajlamos vagyok arra gondolni, hogy elveszítem a szeretteimet.
71. Az érzés, hogy kapcsolatban állok az emberiség minden tagjával arra ösztönöz, hogy több etikus döntést hozzak.
72. Amikor játszom, nem bánom, ha veszítek.

73. Ritkán érzem szükségét annak, hogy kimozduljak és felfedezzek dolgokat.
74. Nagyon kevés olyan dolog van, ami nyugtalanít.
75. Nem szeretem azt érezni, hogy más embereknek szükségük van rám.
76. Ritkán vagyok annyira mérges, hogy meg akarnék ütni valakit.
77. Általában nem látom a humort azokban a dolgokban, amiket mások viccesnek tartanak.
78. Ritkán érzem úgy, hogy sírni fogok.
79. Az önmagam számára kitűzött célokat nem befolyásolja a spiritualitás.
80. Volt olyan idő az életemben, amikor féltem a sötétiségtől.
81. Akármikor, ha új helyen vagyok, szeretem felfedezni a területet, hogy jobban érezzem magam a környezetemben.
82. Gyakran aggódom azon, hogy vajon a helyes döntést hozom-e meg.
83. Olyan ember vagyok, aki szereti megérinteni és megölelni az embereket.
84. Amikor a dolgok nem úgy alakulnak, ahogyan azt én elképzelem, néha úgy érzem, hogy kedvem lenne megütni vagy megrúgni valamit.
85. Mindenféle játékot kedvelek, még azokat is, amik testi kontaktussal járnak.
86. Gyakran lehangol, ha nem tudok a barátaimmal lenni.
87. Spirituális inspiráció segít abban, hogy átlépjem önmagam határait.
88. Nem vagyok elégedett, ha nem teljesítek jobban a társaimnál.
89. Nem az a fajta ember vagyok, aki szereti feltárni és megvizsgálni a problémákat.
90. Ritkán aggódom a jövőm miatt.
91. Nem különösebben akarom, hogy az emberek érzelmileg közel kerüljenek hozzám.
92. Szinte soha nem leszek valakire annyira mérges, hogy úgy érezzem, kiabálnom kell vele.
93. Nem sűrűn kérek meg másokat, hogy jöjjenek velem szórakozni.
94. Ritkán gondolok azokra az emberekre és kapcsolataimra, akiket és amiket már elveszítettem.
95. Minden élővel való kapcsolódás érzése nem befolyásolja a döntéseimet.
96. Sohasem hazudtam másoknak szánt szándékkal.
97. Gyakran érzem úgy, hogy nem létezik számomra lehetetlen.
98. Gyakran vagyok ideges, és nehézséget okoz számomra az ellazulás.
99. Olyan ember vagyok, aki mélyen át tudja érezni mások fájdalmát.
100. Néha az emberek apró furcsaságai az idegeimre mennek.
101. Számomra az élet a mókára való lehetőségek tárháza.
102. Az a fajta ember vagyok, aki erősen átéli a saját veszteségeiből fakadó fájdalmat.
103. Amikor egy projekten dolgozom, szeretem én irányítani a többieket.
104. A legsötétebb félelmeim közé tartozik, hogy megszégyenülök vagy bolondot csinálok magamból.
105. Nem vagyok egy túlságosan kíváncsi ember.
106. Soha nem okoz álmatlan éjszakákat a dolgok feletti aggódás.
107. Nem vagyok különösebben gyengéd ember.
108. Ha valaki bosszant, ritkán érzek késztetést arra, hogy csúnyán válaszoljak.
109. Nem igazán élvezetes számomra másokkal játszani.
110. Nem zaklatna fel, ha távol tölteném az ünnepeket a családomtól és a barátaimtól.
111. Nem fontos számomra arra törekedni, hogy jobb legyek a társaimnál.
112. A szégyentől való félelem gyakran megakadályoz abban, hogy beszéljek másokkal, vagy megtegyek dolgokat.

2. számú melléklet - PANAS

Az alábbiakban felsorolt szavak érzéseket, állapotokat írnak le. Kérem, karikázza be azt a számot, ami leginkább kifejezi, hogy jelen pillanatban hogyan érzi magát.

		Egyáltalán nem, vagy alig	Kicsit	Mérsékelten	Eléggé	Nagyon
1	érdeklődő	1	2	3	4	5
2	kiborult, magamon kívül vagyok	1	2	3	4	5
3	izgatott, feldobott	1	2	3	4	5
4	zaklatott, feldúlt	1	2	3	4	5
5	erős	1	2	3	4	5
6	bűntudatom van	1	2	3	4	5
7	rémült	1	2	3	4	5
8	ellenséges	1	2	3	4	5
9	lelkes	1	2	3	4	5
10	büszke	1	2	3	4	5
11	ingerlékeny	1	2	3	4	5
12	éber	1	2	3	4	5
13	megszégyenült	1	2	3	4	5
14	elhivatott	1	2	3	4	5
15	ideges	1	2	3	4	5
16	elszánt, határozott	1	2	3	4	5
17	figyelmes	1	2	3	4	5
18	feszült	1	2	3	4	5
19	aktív, élénk	1	2	3	4	5
20	félénk	1	2	3	4	5

Pontozás:

Pozitív elemek: 1, 3, 5, 9, 10, 12, 14, 16, 17, 19

Negatív elemek: 2, 4, 6, 7, 8, 11, 13, 15, 18, 20

Lung cancer in 2004...

...nighter...
...Lung...

Három
kiá
a mű

A zental
készült a
nyár folyam
a külföldről
fogadó turis
ban három
hetnek meg
nemét
egyik k
leletet
körny
Ezt a
nyitják
eddig a
tja be
július
er 15-
12 ór
őkat, A

Jan.

my father died from

us, he's tam, losks!

like father, like da

állandó
állítás
zeumban
múzeum is fel-
turistaévre. A
án a vidékről és
városunkba lá-
tók a múzeum-
kiállítást tekint-
Meg. Mindhárom a
ben egyedülálló.
állítás az adal
mutatja be. A
rékünk madárvi-
kiállítást vasár-
meg. A harma-
tiszai halászatot
A múzeum csar-
elcséjétől szep-
éig mindennap
ig várják a lá-
A belépés díjta-

PHILLOS/MIX

Molnár Csikós László

MIÉRT ÉRDEKELNEK ENGEM A DIVATSZAVAK?

A

mikor néhány héttel ezelőtt a Tinta Könyvkiadó gondozásában megjelent Újabb divatszavak című könyvem, volt, aki csodálkozott, mit találok érdekesnek a divatszavakon, hogy már megint könyvet írtam róluk. Ez a megint valójában egy bő évtizedet jelent, ugyanis annyi múlt el *Divatszavak* című könyvem megjelenése (2008) óta.

Aki azt hiszi, azért gyűjtök divatszavakat, hogy könyvben megjeleníthessem őket, az téved. Ezek a könyvek valójában afféle „melléktermékek”. Tudniillik a divatszavak csupán egy részét jelentik annak a szóállománynak, amellyel a Magyar Szó napilap Szófigyelő rovatában negyed évszázada hétről hétre foglalkozom. Van köztük mindenféle érdekesség: új jelentéssel bővülő meglevő szó, elfeledett szó, felújított régi szó, regionális köznyelvi lexéma, a szemünk láttára jövevényszóvá váló idegen szó, és így tovább. A Szófigyelő rovatban nemcsak divatszavak (vagyis bizonytalan státusú neologizmusok), hanem a szókészletnek más érdekes elemei is terítékre kerülnek. Nagyon érdekel a szavak életének a dinamikája: hogyan idomulnak nyelvünkhöz a meghonosodó idegen szavak, miért újítanak fel olykor a beszélők elfeledett szavakat, mikor válhat köznyelvivé regionális szó. A nyelv szókészlete folyamatosan változik, de a régi változásokat nincs alkalmunk úgy megfigyelni, mint a maiakat. Az előttünk lejátszódó folyamatok megfigyelésében egyrészt nagyobb alaposságot érhetünk el, másrészt párhuzamot vonhatunk az újak és a régiek között.

Eredetileg a hirtelen divatba jövő, egy ideig általánosan használt, de a használatból rövidesen eltűnő szót nevezik divatszónak. Így szerepel a jó fél évszázaddal ezelőtti hétkötetes értelmező szótárban. Én tágabb értelemben fogom fel a dolgot, azokat a nyelvben felbukkanó új szavakat tekintem divatszónak, amelyek még abban a fázisban vannak, hogy nem dőlt el, megmaradnak-e benne, vagy feledésbe merülnek, netán állandósulnak, sőt bekerülnek a köznyelv elemei közé. Jellegzetes divatszó volt néhány éve a tamagocsi, az elektronikus házi kedvenc megnevezése. Egy ideig sokat szerepelt a beszédben, aztán pedig eltűnt. A köznyelvivé válás útjára lépett viszont az élményajándék, az olyan nem kézzel fogható ajándék, amelyet a megajándékozott személy kihasználhat, kipróbálhat, megtapasztalhat.

Általában nem okoz különösebben gondot a gyűjtés. A feldolgozandó szavak állománya a beszélt nyelvre és az írott nyelvre való folyamatos odafigyelés révén kerül tarsolyomba, néha pedig barátaim és ismerőseim hívták fel a figyelmemet egy-egy érdekes szóra. A gyűjtés oroszlánrészét a szemléltető mondatok megtalálása teszi, leginkább internetes keresőprogramok vannak a segítségemre. Sokat jelent, hogy nem kell cédulákra írkalnom példámat, mint munkásságomnak az internet előtt korszakában voltam kénytelen tenni. Előfordul, hogy vannak jó ötleteim, de kevés hozzájuk a bizonyító anyag, úgyhogy csak hónapok vagy évek múlva lesz belőlük cikk. Mintegy meg kell várni, hogy a divatszavak valamennyire terjedjenek a beszélők körében.

Egy-egy cikkben rendszerint elmondom, hogyan, milyen szövegekben figyeltem fel az új szóra, majd meghatározom azokat a jelentéseket, amelyekben előfordul. Jellegzetes példamondatokat illeszték hozzájuk, főleg online forrásokból. Ha nem magától értetődő a szó etimológiája, akkor szószármaztatási kérdésekre is kitérek, különösen idegenből átvett szó vagy tükröszó esetében. Olykor azokkal a szavakkal is foglalkozom, amelyek közé alakja, szerkezete vagy jelentése szerint a vizsgált szó besorolható.

Egy-egy cikkemben igyekszem feldolgozni a szóra vonatkozó különféle információkat. A szótárinál bővebb leírást néha azért tartom szükségesnek, hogy rávilágítsak a szó kulturális hátterére, és azt érzékeltessem, hogy a szóválasztásban a részletezés, olykor a tudományos pontosság is a beszélők segítségére lehet. Előfordul, hogy több megíratlan cikk anyaga van a tarsolyomban, és várom a kedvező pillanatot, amikor a kellő mennyiségű szemléltető példamondat birtokában összeállíthatom a cikket.

A divatszavakat az újdonság varázsa lengi ugyan körül, de létrejöttük szerint rendszerint besorolhatók az ismert gyakoribb vagy ritkább szóalkotásmóddal alkotott szavak közé: alanyos összetétel, analógia, átvétel, becézés, főnév melléknévvé válása, hangutánzás, határozószóvá válás, idegen névnek magyar igeképzővel való ellátása, igésítés, meglevő szó jelentésének bővülése, népetimológia, szó rövidítése, szóalakvegyülés, szóelvonás, szóösszetételnek összetett szó szerkezetből való létrehozása, torzítás, tükrözés stb.

Molnár Csikós László
A NYELVI MŰVELTSÉG VISZONYLATAI

2020-ban jelent meg Molnár Csikós Lászlónak *A nyelvi műveltség viszonylatai* című könyve.

A szerzőnek a kötetben szereplő tanulmányai különböző nézőpontokból kiindulva fejtegetik a nyelveknek az erőviszonyait, a rétegzettségük természetét és szükségességét, a normarendszerüket, a standardizáltságuk szintjét, a folyamatos újulásukat és az újításukra irányuló törekvéseket stb. A magyar nyelv rangját és helyzetét akkor értékelhetjük a legjobban, ha összehasonlítjuk más nyelvek rangjával és helyzetével, ha a nyelvek használatára vonatkozó adatok alapján ítéljük meg.

Molnár Csikós László *A nyelvi műveltség viszonylatai*

Tartalomjegyzék

A nyelvek viszonylagos nagysága

A magyar nyelv tekintélye

A magyar nemzeti nyelv érlelődése a felvilágosodástól a forradalomig

A magyar nyelvújítás helye az európai nyelvek megújulásában

Természetes nyelvújulás, mesterséges nyelvújítás

A magyar mint a tudomány nyelve

A magyar tudományos nyelv helye a világban

A nyelvi norma alkalmazhatósága

A nyelvi norma és a nyelvváltozatok

A nyelvi folyamatok befolyásolásának szükségessége és feltételei

Szükség van-e napjainkban a magyar nyelvtan tanítására?

Nyelvek önállósodása

Regionalitás és köznyelviség napjainkban

A szleng és a köznyelv

A regionális szaknyelvek lehetőségei

A vajdasági magyar regionális köznyelv

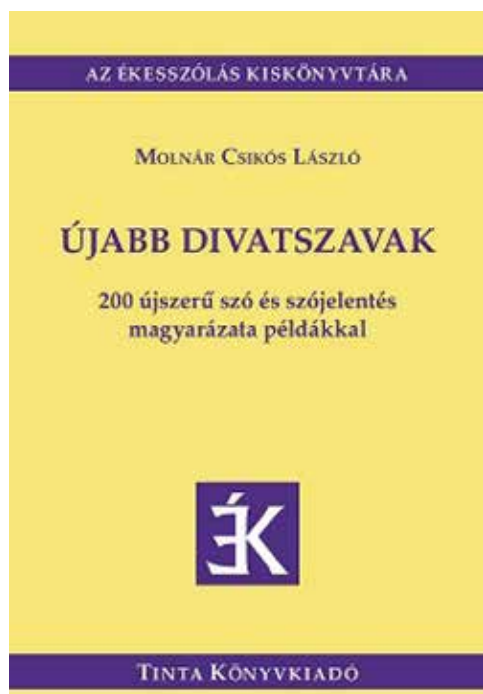
A vajdasági magyar neologizmusok kutatásának szempontjai

Neologizmusok a jugoszláviai magyar regionális köznyelvben

A kiadvány a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg Újvidéken, a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének gondozásában. Szerkesztője Muhi Béla. A szerző az MTA köztestületének külső tagja.

<http://www.fokusz.info/index.php?cid=1163529137&aid=1567483354>

Molnár Csikós László
ÚJABB DIVATSZAVAK

2021 februárjában jelent meg a Tinta Könyvkiadó gondozásában Molnár Csikós Lászlónak *Újabb divatszavak* című könyve.

A kiadvány azt dokumentálja, hogy a nyelvben folyamatos az újulás. A kötet megpróbálja feltárni azokat a törvényszerűségeket, amelyek szerint a magyar nyelvben új szavak keletkeznek, idegenek honosodnak meg, régi szavak újulnak meg, telítődnek új tartalommal a nyelvhasználatban. Az *Újabb divatszavak* című könyv a szerzőnek a vajdasági Magyar Szó napilap Szófigyelő című rovatában megjelent cikkeiből 2009-ben *Divatszavak* címmel a Tinta Könyvkiadóban megjelent válogatását követi. Az újdonság varázsa továbbra is elbűvöli a beszélőket, ezért 200 azóta felbukkant divatszót

gyűjtött össze a szerző, és olvasmányos stílusban megírt szócikkekben magyarázza meg őket. Megtalálhatók köztük főnevek (énmárka, lakájmédia, szelfibot), igék (arcoskodik, kockul, lájkol, széttrollkod), melléknevek (fordulékony, fürödhető, kafajó, lájtos), számnevek (nulladik), határozószók (agyon-vissza, mizu, seperc) vagy épp ikerszó (izé-mizé). A szavak használatát sajtótermékekből és internetes forrásokból idézett példamondatokkal illusztrálja, így jelentésárnyalataik is jól elkülöníthetők. Az analógiával létrejött szavak esetében a hasonló felépítésűeket is feltünteti. A szótári részt 267 szót tartalmazó szómutató egészíti ki.

<https://olvassbele.com/2021/03/08/arctorna-sisakbeszelo-bulibusz-molnar-csikos-laszlo-ujabb-divatszavak/>

<https://kultura.hu/mizu-kockulunk-divatszavakrol-molnar-csikos-laszlo-nyelvessel/>

GUBIK KORINA

SZAKMAI ÉLETRAJZA

(korinagubik@gmail.com)

Gubik Korina 1983. október 2-án született Zentán. Az Újvidéki Művészeti Akadémia Festészeti Tanszékén diplomázott Jovan Rakidžić osztályában. 2008-tól tagja a Vajdasági Képzőművészek Egyesületei Szövetségének (SULUV). 2012 és 2014 között szabadművészi státusszal rendelkezett. 2014-től a zentai Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium szaktantárgyi tanára a képzőművészeti szakon.

79

ÖNNÁLÓ KIÁLLÍTÁSOK:

- 2020. Újvidéki Egyetem rektorátusa, 19. VMTDK
- 2020. Művelődési Ház, Topolya
- 2019. Kortárs Galéria, Szabadka
- 2019. Kör Galéria, Óbecse
- 2018. „Gerilla 5-3-1”, üres üzlethelyiségek, Zenta
- 2018. Újvidéki Városi Művelődési Központ, Kis Képzőművészeti Szalon, Újvidék
- 2017. Verbászi Kultúrközpont, Galéria, Verbász
- 2015. Városi Galéria, Kraljevo
- 2014. A Vajdasági Képzőművészek Egyesületei Szövetségének Galériája, Újvidék
- 2014. MAS Galéria, Hódság
- 2013. Narodni Univerzitet/Népegyetem, Vranje
- 2013. Frida Kahlo Kávészó-Galéria, Újvidék
- 2009. A Verbászi Kultúrközpont Galériája, Verbász
- 2008. Újvidéki Városi Művelődési Központ, Kis Képzőművészeti Szalon, Újvidék
- 2008. Podrum Galéria, Újvidék

CSOPORTOS KIÁLLÍTÁSOK:

- 2021. „Új szintézis”, SolidGrad, Szabadka
- 2021. A Zentai Művésztelep kiállítása, Zentai Városi Múzeum
- 2021. A Topolyai Művésztelep kiállítása, Művelődési Ház, Topolya
- 2021. A Csongrádi 31. Nemzetközi Plein Air Művésztelep kiállítása, Rajz- és Művészettörténeti Tanszéki Galéria, Szeged, Magyarország
- 2021. „A házimunka diszkrét bája”, a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanárainak évi kiállítása, Zentai Városi Múzeum, Zenta
- 2020. A Zentai Művésztelep kiállítása, Zentai Városi Múzeum
- 2020. „Határtalan képzőművészet”, Volt Zsinagóga Kiállítóhely, Tata, Magyarország
- 2020. „Határtalan képzőművészet”, Limes Galéria, Komárom, Szlovákia

2020. „Határtalan képzőművészet”, Zentai Városi Múzeum
2020. „Határtalan képzőművészet”, Kortárs Galéria, Szabadka
2019. A Vajdasági Magyar Képzőművészet Napja, Szabadka
2019. A Vajdasági Magyar Képzőművészet Napja, Art Gallery, Topolya
2019. „HOMMAGE”, a Vajdasági Magyar Képzőművészet Napja, Zentai Városi Múzeum
2019. „Nem”, a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanárainak évi kiállítása, Zentai Városi Múzeum, Zenta
2019. „Festmény mint object”, Concept Gallery, Belgrád
2018. A 14-ik Békéscsabai Nemzetközi Művésztelep kiállítása, Csabagyöngye Kulturális Központ, Békéscsaba, Magyarország
2018. A Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanárainak jubiláris retrospektív kiállítása, Zentai Városi Múzeum, Zenta
2018. STUART - A nulladik fesztivál kiállítása, SULUV Galéria, Újvidék
2018. A Vajdasági Magyar Képzőművészet Napja, Népkör Galéria, Szabadka
2017. Fiatal Vajdasági Művészek, Szeged 2017. A Vajdasági Magyar Képzőművészet Napja, Topolya Község Múzeuma
2017. A Zentai Művésztelep kiállítása, Zentai Városi Múzeum
2017. A Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanárainak kiállítása, Upravna enota Brežice, Brežice, Szlovénia
2017. Art Market Budapest, Budapest
2017. A Negotini Kultúrközpont Művésztelepének kiállítása Eho Muzike – Zenevisszhang címmel, Negotin
2017. A Vajdasági Magyar Képzőművészet Napja, Népkör Galéria, Szabadka
2017. Vonal – a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanárainak és tanulóinak kiállítása, Zenta
2016. A Vajdasági Magyar Képzőművészet Napja, Topolya Község Múzeuma
2016. A Vajdasági Magyar Képzőművészet Napja, Zentai Városi Múzeum
2016. A Csongrádi 25. Nemzetközi Plein Air Művésztelep kiállítása, Mank Galéria, Szentendre, Magyarország
2015. Fésült vonalak és reflexió – a Zentai Művésztelep kiállítása, Zentai Városi Múzeum
2015. Art Market Budapest, Budapest
2015. Két határon túl – a kortárs magyar művészet kiállítása, Limes Galéria, Komárom, Szlovákia
2015. A 24. Nemzetközi Plainair 14 művésztelep, Temesvár, Románia
2015. Money, A Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium tanárainak kiállítása, Zenta
2014. Sejtelem/Vér/Remény – Példák Vajdaság és Szerbia művészetében 1914-től 2014-ig, Künstlerhus, Bécs, Ausztria
2014. Reanimáció, Újvidéki Egyetemista Kultúrközpont, Fabrika, Újvidék
2014. 235 km/ 100 years – Serbian and Austrian Artist Now, Haus der Kunst, Baden, Ausztria
2014. A 24. Nemzetközi Pleinair '14 Képzőművészeti Művésztelep kiállítása, Csongrádi Városi Galéria, Csongrád, Magyarország
2013. A 20. Poganovski manastir Nemzetközi Képzőművészeti Művésztelep kiállítása, Metodi Meta Petrov Galéria, Dimitrovgrad
2012. Partnervárosok 7. Nemzetközi Alkotótábora, Banja Luka
2012. A Sicevo Képzőművészeti Művésztelep Kiállítása, Vár-pavilon, Niš
2012. A 10. Opovoi Nemzetközi Művésztelep, Jovan Popović Galéria, Opovo
2012. A 43. Deliblati homok elnevezésű Képzőművészeti Művésztelep, Pancsova
2011. A XIX. Nemzetközi Képzőművészeti Művésztelep, Szentendre
2011. A Vranje 2011 Képzőművészeti Művésztelep, a Vranjei Népegyetem Galériája, Vranje
2011. Plein Art Fesztivál, Budapest
2011. Boje Zvuka – A hang színei, Guitar Visual Art, NBKM Blok Gallery és a Progres Galéria, Belgrád 2010. Likovna jesen – Festői ősz, Zombor
2010. Művészet a Vajdaságban 2000-2010, egy szubjektív áttekintés, Újvidék
2010. Na kanalu između dva mosta – A két híd közti csatornán, a Képzőművészeti Művésztelep kiállítása, Újvidék

- 2010. Art expo – nemzetközi művészeti kiállítás, Újvidéki Vásár
- 2010. Antić napok, Gradić Galéria, Pétervárad, Újvidék
- 2010. Kép 2009, Kortárs Galéria, Nagybecskerek
- 2009. Paleta mladih – Fiatalok palettája, a Verbászi Kultúrközpont Galériája, Verbász
- 2009. Tri mala dijaloa – Három rövid dialógus, Vajdasági Napok Isztrián, Pula
- 2009. Múzeumok éjszakája, Isidora Sekulić Gimnázium, Újvidék
- 2009. Sopoćanska viđenja - Sopot benyomás, Zvono Galéria, Belgrád
- 2009. Jegrićska 2008 kiállítás, Temerin
- 2009. Zlatno oko Galéria, Újvidék
- 2008. A Szerb Kulturális Központ Galériája, Párizs
- 2008. A SULUV évi tárlata, Újvidék
- 2008. Művészek a művészekért
- 2008. Mai vajdasági művészet
- 2008. Fiatalok Szalonja, Zombor
- 2008. Perspektive – Perspektívák, Remont Galéria, Belgrád
- 2008. A SULUV új tagjainak kiállítása, Újvidék
- 2007. Szenteleky Napok, Szivác
- 2007. Perspektivi 06 – Perspektívák 06, Art klinika, Újvidék
- 2007. 36. Újvidéki szalon, Újvidék
- 2007. Egyetemista fotó, Biennále, Újvidék
- 2007. Transfer iskustva, Tapasztalati transzfer, Kultúrközpont, Újvidék
- 2006. 35. Újvidéki szalon, Újvidék
- 2006. Voleti razlike - Szeretni a másságot, Podrum Galéria, Újvidék
- 2006. Moj dnevnik, Unutrašnji autoportret – Az én naplóm, belső önarckép, Kultúrközpont, Újvidék
- 2006. Španija – pogled sa strane, *Spanyolország kívülről nézve*, Szerb Matica Galéria, Újvidék
- 2005. A magyar festészet, Budapest

DÍJAK:

- 2020. NAGYAPÁTI KUKAC PÉTER Képzőművészeti Díj
- 2017. FORUM Képzőművészeti Díj
- 2007. A 36. Újvidéki Szalon díja
- 2007. Az Art klinika Multimédiás Központ, Perspektive 06. díja, a festészeti tanszék legígéretebb egyetemi hallgatójának
- 2006. A Szerb Matica Galériájának díja a *Spanyolország kívülről nézve* című pályázat keretében

MUNKATAPASZTALAT:

- 2009 – 2016 A Vajdasági Képzőművészek Egyesületei Szövetségének honoráris munkatársa
- 2010 – 2011 Svetozar Marković Gimnázium, Újvidék – képzőművészet-tanár
- 2010 – 2012 Április 7-e Egészségügyi Iskola, Újvidék – képzőművészet-tanár
- 2011 – 2011 Bogdan Šuput Iparművészeti Szakközépiskola, Újvidék - szaktantárgyak tanára a képzőművészeti szakon
- 2012 – 2014 önálló művész státusz
- 2014 - Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium, Zenta - szaktantárgyak tanára a képzőművészeti szakon

PHILOS

PHILOS 2021/1-2
TUDOMÁNY – IRODALOM – MŰVÉSZET
Negyedévi folyóirat

Alapító főszerkesztő: CSÁNYI Erzsébet
erzsebet.csanyi@gmail.com

Grafikai szerkesztő: KAPITÁNY Attila

Szerkeszti a szerkesztőbizottság.

Nemzetközi szerkesztőbizottság:
FENYVESI dr. Kristóf (Finnország)
LÁBADI dr. Zsombor (Horvátország)
BORDÁS dr. Sándor (Magyarország)
NÉMETH dr. Zoltán (Szlovákia)
BÍRÓ dr. Annamária (Románia)

Kiadó:
Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium
Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar

A kiadásért felel:
CSÁNYI Erzsébet

A szerkesztőség címe:
PHILOS
Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium
Kolegijum za visoko obrazovanje vojvođanskih Mađara
21000 Újvidék / Novi Sad
Vojvode Mišića 1.
Szerbia

A kéziratokat a szerkesztőség címére (philosszerk@gmail.com) várjuk.

PHILOS PORTÁL: www.philos.rs
Jelen számunkat GUBIK Korina festőművész alkotásaival illusztráltuk.

A szám megjelenését az MTA HR-15/2021 támogatta.
CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Újvidék

001+82+7

PHILOS: tudomány, irodalom, művészet / főszerkesztő Csányi Erzsébet. 1. évf. 1. sz. (2015) – Újvidék : Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium : Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2015–. – 27 cm.

Évente négy szám. – Online elérhető a PHILOS PORTÁLON: <http://www.philos.rs>
ISSN 2466-2798 (Philos Print)
ISSN 2466-3891 (Philos Online)
COBISS.SR-ID 299718407

TUDOMÁNY – IRODALOM – MŰVÉSZET